

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Hlavní specializace: Mezinárodní obchod

Ekonomická spolupráce Číny a Subsaharské Afriky

Diplomová práce

Vypracoval: Bc. Ondřej Šára

Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Martina Jiránková, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Ekonomická spolupráce Číny a Subsaharské Afriky“ vypracoval samostatně a vyznačil všechny citace ze zdrojů. Použitou literaturu a další podkladové materiály uvádím v seznamu literatury a pramenů.

V Praze dne 5. prosince 2016

podpis

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval oběma svým školitelům, panu prof. Ing. Vladimíru Jeníčkovi, DrSc. a paní doc. Ing. Martině Jiráňkové, Ph.D. za jejich cenné rady a připomínky k práci. Dále děkuji rodině a svým nejbližším za neustálou podporu po celou dobu studia.

Obsah

Seznam zkratk	1
Úvod	3
1. Teoretická východiska – základní pojmy a definice	6
1.1 Pojem, vymezení a klasifikace rozvojových zemí	6
1.2 Chudoba, kvalita lidského faktoru a jejich měření	10
1.2.1 Vybrané indexy pro měření kvality lidského faktoru	13
1.3 Rozvojová pomoc a spolupráce	16
1.3.1 Definice základních pojmů a motivy poskytování rozvojové pomoci	16
1.3.2 Aktéři a formy poskytování rozvojové pomoci.....	18
1.4 Základní geografické pojmy.....	20
2. Věcná východiska – historie a srovnání rámců pro poskytování rozvojové pomoci v Africe	22
2.1 Rozvojová pomoc a spolupráce Číny a Afriky	22
2.2 Rozvojová pomoc a spolupráce Evropské unie a Afriky	28
2.3 Komparace principů poskytování rozvojové spolupráce Číny a EU (OECD)	31
2.4 Vybrané problémy čínské ekonomiky a jejich návaznost na vstup na africké území.....	33
2.4.1 Problém surovinové nesoběstačnosti	34
2.4.2 Problém vykrytí výkyvů na straně poptávky	38
3. Současnost obchodní a investiční spolupráce mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou	40
3.1 Obchodní spolupráce mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou	40
3.1.1 Obchod se zbožím	42
3.1.2 Obchod se službami	45
3.2 Investiční spolupráce mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou	49
3.2.1 Čínské investice v Africe a jejich odvětvová struktura	49
3.2.2 Výběr největších čínských investičních projektů v regionu.....	52
4. Dopad ekonomické spolupráce Číny s vybranou zemí regionu – případ Angoly	56
4.1 Historická východiska	56
4.2 Zbídačená Angola jako důsledek občanské války	60
4.2.1 Obyvatelstvo.....	60
4.2.2 Vybrané makroekonomické ukazatele a vývoj hospodářství.....	61
4.2.3 Ukazatelé ekonomického rozvoje	66
4.3 Ekonomická spolupráce Číny a Angoly	68
4.3.1 Počátek a institucionální zajištění vzájemné spolupráce	68
4.3.2 Finanční výpomoc a oil - backed loans	69
4.3.3 Konkrétní projekty a příklady čínských investic	72

4.3.4 Obchodní spolupráce	76
4.4 Současnost a dopad spolupráce na Angolu	78
4.4.1 Angola dnes	79
4.4.2 Dopad čínsko-angolské spolupráce na obyvatelstvo	82
4.4.3 Aktuální problémy a budoucnost spolupráce	90
5. Čína – snaha o neokolonialismus v Subsaharské Africe?	97
5.1 Čína a rozvojová spolupráce v Subsaharské Africe	97
5.1.1 Klasifikace a geografická alokace finančních toků v regionu	97
5.1.2 Srovnání objemu poskytnuté rozvojové spolupráce ze strany Číny a zemí OECD	103
5.2 Surovinové prokletí a oil - backed loans.....	106
Závěr.....	112
Seznam použité literatury a zdrojů	118
Seznam grafů.....	125
Seznam tabulek a obrázků	126

Seznam zkratek

AFDB	African Development Bank
AI	Atkinsonův Index
AIDCO	EuropeAid Cooperation Office
AU	Africká unie
CAC	Angola-China Chamber of Commerce
CCB	China Construction Bank
CDB	China Development Bank
CMEC	China National Machinery and Equipment Import and Export Corporation
CRBC	China Road and Bridge Corporation
CIF	China International Fund
CNTA	China National Tourism Administration
ČLR	Čínská lidová republika
DAC	Development Assistance Committee
DEV	Directorate General for Development and Relations with ACP States
DG DEVCO	The Commission's Directorate-General for International Cooperation and Development
EHS	Evropské hospodářské společenství
ERF	Evropský rozvojový fond
EVI	Economic Vulnerability Index
EXIM BANK	The Export-Import Bank of China
FDI	Foreign Direct Investment
FOCAC	Forum on China-Africa Cooperation
HAI	Human Asset Index
HIPCs	Heavily Indebted Poor Countries
HDI	Human Development Index
HND	Hrubý národní důchod
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development
IDA	International Development Association
IHDI	Inequality-adjusted Human Development Index
IMF	International Monetary Fund

IPIM	Macao Trade and Investment Promotion Institute
LDCs	Least Developed Countries
LIBOR	London Interbank Offered Rate
MOFCOM	The Ministry of Commerce of the Government of China
MPI	Multidimensional Poverty Index
NGO	Non-Governmental Organization
NOC	National Oil Company
ODA	Official Development Assistance
OOF	Other Official Flows
OFDI	Overseas Foreign Direct Investment
ODI	Overseas Direct Investment
OSN	Organizace spojených národů
PG	Poverty Gap Index
PPP	Purchasing Power Parity
PZI	Přímá zahraniční investice
OECD	The Observatory of Economic Complexity
ROC	The Republic of China
SSA	Subsaharská Afrika
SSI	Sonangol Sinopec International
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji
UNDP	Rozvojový program OSN
USD	Americký dolar
WBG	Skupina Světové banky
WEO	World Economic Outlook
WTO	World Trade Organization
WTTC	The World Travel & Tourism Council

Úvod

Chudoba, složitá koloniální minulost, značné množství lokálních konfliktů, nepříznivé přírodní podmínky – to jsou pouze vybrané charakteristiky, které vypovídají o složitém charakteru Subsaharského regionu, který se projevil především v úrovni jeho samotného rozvoje. V kontrastu s touto charakteristikou se však jedná o značnou část naší planety, která v sobě skrývá nepřeberné množství přírodního bohatství, jež po staletí bylo zájmem světových velmocí a národů, které se pokoušely k tomuto bohatství získat různými způsoby přístupu. I přes zmíněné překážky a nesnáze dnes, Subsaharská Afrika, představuje jeden z nejvýznamnějších regionů z pohledu současného a budoucího potenciálu ekonomického růstu a s tím souvisejícího významného partnera pro rozvoj spolupráce s ostatními regiony.

V oblasti navazování a prohlubování ekonomické spolupráce Subsaharské Afriky s ostatními regiony/zeměmi je jedním z nejaktuálnějších témat budování vztahů s Čínou, a to nejen na samotné ekonomické úrovni. S dynamickým tempem růstu čínské ekonomiky, které po roce 2000 dosahovalo dvojciferných hodnot, stoupla poptávka Číny po strategických přírodních zdrojích, zejména pak fosilních palivech, které jsou významnou součástí přírodního bohatství regionu. Na opačné straně Subsaharská Afrika směřuje své úsilí, v oblasti navazování ekonomické spolupráce nově, také k ostatním rozvojovým zemím, nikoliv pouze k tradičním partnerům, především z řad vyspělých zemí.

Ambicí předložené práce, a tedy rovněž i jejím hlavním cílem, je nastínit současnou ekonomickou spolupráci mezi oběma regiony, s převažujícím pohledem na „slabšího“ z obou partnerů, tedy Subsaharskou Afriku.

Ve vztahu k hlavnímu cíli práce bylo vytyčeno několik dílčích cílů, které odpovídají snaze o ověření níže uvedených, předem stanovených, hypotéz:

- 1) Primárním motivem Číny pro rozvoj ekonomických aktivit v regionu je surovinová nesoběstačnost, šíření politiky jedné Číny a vymezení se vůči historicky tradičním partnerům regionu v oblasti formálního rámce pro navazování spolupráce.
- 2) Vzájemná ekonomická spolupráce je jedním z významných aspektů zvyšování ekonomické úrovně ve vybraných zemích regionu, zvláště v případě zemí silně zasažených válečnými konflikty.

- 3) Z hlediska konkrétního charakteru ekonomické spolupráce v současnosti Čína, ve větší míře, preferuje budování obchodních vztahů před poskytováním rozvojové pomoci v Subsaharské Africe.

Všechny uvedené hypotézy dojdou svého ověření, konkrétně ve 2. a 5. kapitole práce (hypotéza 1), ve 4. kapitole práce (hypotéza 2) a ve 3. a 5. kapitole práce (hypotéza 3).

Pro dosažení stanoveného cíle bude práce obsahovat celkem pět dílčích kapitol. Na úvod budou zmíněna některá základní teoretická a věcná východiska, související se samotným tématem práce. Tato východiska pak budou tvořit základní stavební kámen pro zbylé tři kapitoly, jež se budou konkrétněji věnovat analýze vzájemné ekonomické spolupráce mezi oběma regiony. Značný důraz bude kladen na projekci základních rámců pro poskytování čínské rozvojové pomoci, která je nedílnou součástí ekonomické spolupráce, ale také analýze nejpodstatnějších motivů Číny pro navázání spolupráce se Subsaharskou Afrikou. Ve třetí kapitole práce budou představeny vybrané aktuální statistiky a údaje, týkající se obchodní a investiční spolupráce mezi oběma regiony. Na třetí kapitolu následně naváže kapitola čtvrtá, jež se bude týkat analýzy dopadu spolupráce s Čínou na vybranou zemi regionu a tedy i konkrétní projekci nastíněné obchodní a investiční spolupráce v předchozí kapitole. Poslední kapitola práce se pak dotkne poněkud komplikovanější problematiky klasifikace a alokace čínských prostředků v celém regionu, respektive snahy o ověření, či vyvrácení některých často slýchanych kritických prohlášení, jež se týkají charakteru a skutečného motivu zapojení Číny do vzájemné spolupráce s regionem Subsaharské Afriky.

Z hlediska metodického postupu v práci budou využity zejména následující techniky – vyhodnocení statistických údajů a dat, které budou vycházet především z oficiálních pramenů předních světových institucí, v čele s OSN, ale také vybraných institucí Čínské lidové republiky a regionu Subsaharské Afriky. Neméně důležitým zdrojem budou rovněž některé světové ekonomické instituty a organizace, které se zabývají zmíněnou problematikou, jež je tématem této diplomové práce. Z hlediska konkrétních metod bude využita především samotná analýza dostupných zdrojů a s ní související metoda komparace, která bude uplatněna především v posledních dvou kapitolách práce. Využití těchto metod by se mělo vzájemně doplňovat a vést k ověření výše zmíněných hypotéz.

Vzhledem k tématu práce a stanovenému cíli je nutno zmínit dvě základní omezení či zjednodušená východiska, která budou použita ve vztahu k samotnému metodickému postupu v práci:

- 1) Co se zdrojové literatury týče, budou, vzhledem k nízké míře transparentnosti a dostupnosti oficiálních čínských dat a statistik, za oficiální zdroje považovány rovněž vyjádření vládních a diplomatických představitelů obou partnerů (týká se především posledních dvou kapitol).
- 2) Jako strategickou surovinu budeme, pro zjednodušení, ve vztahu k vzájemné spolupráci mezi oběma partnery, považovat výhradně ropu a to i přes skutečnost, že v rámci přírodního bohatství regionu se nachází nespočet dalších, strategických surovin, které jsou důležité pro zajištění surovinové soběstačnosti Číny.

1. Teoretická východiska – základní pojmy a definice

První kapitola práce má za cíl představit a stručně objasnit základní teoretické pojmy a definice, na které budeme postupně narážet v celém dalším průběhu práce.

1.1 Pojem, vymezení a klasifikace rozvojových zemí

S termínem „rozvojová země“ se setkáváme od druhé poloviny minulého století, konkrétně od roku 1964, kdy byl tento termín poprvé oficiálně použit na tehdejší historicky první Konferenci OSN pro obchod a rozvoj (UNCTAD), uskutečněné v Ženevě. Nahradil tak do té doby zaběhlý termín „zaostalé země“, který byl značnou částí těchto zemí odmítán, a to z důvodu spojitosti termínu „zaostalost“ s barvou pleti a dalšími antropologickými parametry, příznačnými pro rasistické koncepce, které uváděly některé tehdejší ekonomické teorie.¹

Vymezení a definice pojmu „rozvojová země“ se v ekonomické literatuře liší a neexistuje tedy jednotná koncepce výkladu tohoto pojmu. Jedno z možných vymezení rozvojových zemí vychází ze tří základních hledisek – historického, geografického a ekonomického.²

Historické hledisko je spojováno zejména s koloniální historií těchto zemí, která značně ovlivnila jejich celkový, nejen ekonomický vývoj. Její konkrétní dopad závisí především na celkové době, po kterou byly země kolonizovány. Z historického hlediska mají nejdelší koloniální minulost země regionu Latinské Ameriky, naopak nejkratší pak země afrického kontinentu. S koloniální nadvládou souvisí jeden důležitý aspekt, který měl často významný dopad na celkový rozvoj těchto zemí, a to ozbrojené konflikty za boj o nezávislost na koloniích, které probíhaly nejnověji, v průběhu 2. pol. 20. století v Africe. Geografické hledisko vychází z regionální příslušnosti těchto zemí, kterou obecně můžeme rozdělit do tří základních skupin – Latinská Amerika, Afrika a značná část Asie, včetně Oceánie.

Vymezení rozvojových zemí z hlediska ekonomického lze rozdělit do čtyř aspektů, které velmi zobecněně definují jejich základní charakteristiky. Jedná se konkrétně o:

- a) relativně nízkou ekonomickou úroveň (vyjádřenou pomocí ukazatele HDP na obyvatele)

¹ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 16

² Tamtéž, str. 16.

- b) nesoulad mezi odvětvovou strukturou HDP a zaměstnaností, projevující se především vysokou mírou zaměstnanosti populace v sektoru zemědělství
- c) sociálně ekonomický dualismus (resp. pluralismus), související s nerovnoměrným vývojem a disproporcí v odvětvové struktuře ekonomiky
- d) ekonomickou závislost na rozvinutých zemích ve vnějších ekonomických vztazích.³

S ekonomickým hlediskem úzce souvisí některé základní pojmy používané pro jejich další kategorizaci, kterými jsou ekonomická zaostalost, ekonomický růst, ekonomický rozvoj a rozvoj. Ekonomický růst je definován nejčastěji jako růst hrubého domácího produktu, či jiného vhodného agregátu a jeho komponentů. Ekonomický rozvoj pak rozšiřuje ekonomický růst o strukturální změny, které spadají jak do oblasti technologického pokroku ve výrobě, tak i sociálně-ekonomických změn ve společnosti. Pojem rozvoj představuje nejširší kategorii, která zahrnuje rovněž, mimo předchozích charakteristik, i další mimoekonomické faktory.⁴

Pro vymezení pojmu „ekonomická zaostalost“ neexistuje v ekonomické literatuře jednotný přístup. Jeden z možných přístupů je založen na určitých znacích, či attributech, které charakterizují ekonomickou zaostalost - kupříkladu prostřednictvím nízké hodnoty ukazatele HDP na obyvatele, nízkou úroveň technologického vybavení, neefektivního využívání kapitálu či skrytou nezaměstnanost.⁵

Klasifikace rozvojových zemí

Základní klasifikace rozvojových zemí je definována prostřednictvím tří významných mezinárodních organizací, kterými jsou Skupina Světová banka (WBG), Mezinárodní měnový fond (IMF) a vybrané instituce Organizace spojených národů (OSN, konkrétně, kupříkladu UNDP).

Klasifikace zemí podle Světové banky je založena především na ukazateli hrubého národního důchodu na obyvatele, podle jehož výše jsou země rozděleny do čtyř příjmových skupin: země s nízkým příjmem, nižším středním příjmem, vyšším středním příjmem a vysokým příjmem. Konkrétní rozdělení těchto kategorií pro právě probíhající fiskální rok

³ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 18

⁴ Tamtéž, str. 31.

⁵ Tamtéž, str. 29.

2017, který vychází z dat HND na obyvatele pro rok 2015, je uvedeno v tabulce č. 1, a to včetně příkladu jednotlivých zemí. V závorce jsou uvedeny rovněž celkové počty zemí, které ve stejném roce spadaly do dané kategorie.⁶

Tabulka 1: Kategorizace zemí na základě indikátoru HND na obyvatele podle Světové banky pro fiskální rok 2017

kategorie	úroveň HND/obyvatele	příklad zemí
země s nízkým příjmem (31)	méně než 1 025 USD	Uganda, Etiopie, Haiti, Afghánistán
země s nižším středním příjmem (52)	od 1 026 do 4 035 USD	Indie, Nigérie, Ukrajina, Keňa
země s vyšším středním příjmem (56)	od 4 036 do 12 475 USD	Angola, Čína, Brazílie, Rumunsko
země s vysokým příjmem (79)	více než 12 476 USD	Česká republika, Uruguay, Saudská Arábie, Bahamy

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů WBG

Samotná klasifikace WBG nerozlišuje kategorii rozvojová země, pouze zmíněné příjmové kategorie. Za rozvojové země jsou obvykle považovány země nacházející se v prvních třech skupinách, tedy aktuálně s hodnotou HND na obyvatele do 12 475 dolarů.⁷ Světová banka využívá pro klasifikaci zemí i hledisko regionální, pomocí kterého země rozděluje do sedmi skupin a také hledisko oprávněnosti přístupu k čerpání finančních prostředků z institucí Světové banky, kterými jsou IDA (International Development Association), IBRD (International Bank for Reconstruction and Development) a také specifická skupina tzv. „blend countries“, do které jsou zařazeny země, které mají nárok na čerpání půjček prostřednictvím obou zmíněných institucí.⁸

Mezinárodní měnový fond (IMF) provádí klasifikaci zemí prostřednictvím své pravidelné výroční zprávy, World Economic Outlook (WEO). Obecně jsou země touto institucí rozdělovány na vyspělé ekonomiky (developed economies) a vynořující se a

⁶ World Bank Group. *World Bank Country and Lending Groups* [online]. 2016 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>

⁷ Syrovátka, M., Harmáček, J. *Rozvojová studia – vybrané kapitoly*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2010, str. 46.

⁸ World Bank Group. *World Bank Country and Lending Groups* [online]. 2016 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>

rozvojové ekonomiky (emerging and developing economies).⁹ IMF jako jediná ze tří zmíněných institucí oficiálně používá ve své kategorizaci zemí přímo označení „rozvojová ekonomika“.

Metodika IMF je založena na podobném základu, jako v případě Světové banky, tedy indikátoru HND na obyvatele, který je však doplněn o další specifická kritéria - strukturu vývozních příjmů a kritérium finanční, rozlišující země na tzv. čisté věřitele a čisté dlužníky. Struktura vývozních příjmů souvisí se samotnou diverzifikací vývozu, jejíž nízká míra je častým jevem právě v případě rozvojových zemí, respektive skupiny vynořujících se a rozvojových ekonomik. IMF, dle tohoto kritéria, země dále dělí do dvou skupin - na země vyvážející paliva a země vyvážející primárně nepalivové suroviny. U finančního kritéria převládají v případě rozvojových zemí čistí dlužníci, kteří jsou dále kategorizováni podle struktury jejich externího zadlužení a udržitelnosti, s ním spojené, dluhové služby. Čistým dlužníkem je označena země, jejíž kumulovaná hodnota bilance běžného účtu od roku 1972 je záporná.¹⁰

V souvislosti s finančním kritériem zavedla IMF další, zvláštní kategorii zemí – HIPCs (heavily indebted poor countries). HIPCs představují nejchudší a nejvíce zadlužené země, které jsou často příjemcem pomoci ze strany IMF a WBG, které se, kupříkladu prostřednictvím nástroje oddlužení, snaží snížit dluhové břemeno těchto zemí. Pro zařazení do této skupiny je nutno splnit několik kritérií, kterými jsou nízká ekonomická úroveň, neudržitelné dluhové břemeno či implementace reformních hospodářských politik.¹¹

Rozvojový program OSN (UNDP) rozděluje země podle úrovně jejich rozvoje, měřeného pomocí komplexnějšího indexu lidského rozvoje (HDI – Human Development Index), jehož kompozice bude podrobněji popsána v podkapitole 1.2. Podle dosažených hodnot HDI jsou země klasifikovány do čtyř skupin, které zachycuje tabulka č. 2 na následující straně práce.

⁹ International Monetary Fund. *World Economic Outlook 2015 – Statistical Appendix*. [online]. 2015 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/pdf/statapp.pdf>

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1

Tabulka 2: Kategorizace zemí z hlediska jejich rozvoje měřeného pomocí Human Development Index za rok 2014

kategorie	rozmezí	příklad zemí
země s nízkým HDI (44)	pod 0,550	Uganda, Etiopie, Haiti, Afghánistán, Nigérie, Angola, Keňa
země se středním HDI (39)	0,550 – 0,699	Indie
země vysokým HDI (55)	0,700 – 0,799	Ukrajina, Uruguay, Bahamy, Čína
země s velmi vysokým HDI (49)	0,800 – 1,000	Česká republika, Saudská Arábie

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů UNDP - Human Development Report 2015

Při pohledu na obě předchozí tabulky jsou patrná rozdílná zařazení některých zemí při jejich klasifikaci, což svědčí o značné metodické rozdílnosti obou institucí. Zatímco, dle příjmové kategorie WBG byla Ukrajina zařazena mezi země s nižším středním příjmem, tedy do druhé „nejhorší“ skupiny, dle klasifikace UNDP byla označena jako země s vysokým indexem lidského rozvoje.

Mimo základní klasifikaci rozvojových zemí, vycházející z metodik výše uvedených institucí, se v ekonomické literatuře setkáváme i s dalšími specifickými skupinami. Jedná se kupříkladu o skupinu nejméně rozvinutých zemí (LDCs – least developed countries), která je klasifikována prostřednictvím 3 indikátorů – HND na obyvatele, Human Asset Indexu (HAI) a Economic Vulnerability Indexu (EVI). Podle nejnovějších dat z roku 2015¹² patřilo do této skupiny 48 zemí.

1.2 Chudoba, kvalita lidského faktoru a jejich měření

Analýza chudoby a kvality lidského faktoru jsou, v souvislosti s problematikou rozvojových zemí, velmi diskutovanými tématy. Oba tyto atributy patří mezi klíčové faktory, jež významnou mírou ovlivňují ekonomický rozvoj země.¹³ Pochopitelně spolu úzce souvisí a navzájem se i ovlivňují.

Chudobu lze nejjednodušeji definovat jako procento lidí v populaci, kteří žijí pod předem stanovenou hranicí chudoby. Hranicí chudoby rozumíme minimální úroveň hmotného

¹² United Nation Conference on Trade and Development. *The Least Developed Countries Report 2015*. [online]. 2015 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2015_en.pdf

¹³ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 133

blahobytu, která je v dané společnosti považována za přijatelnou.¹⁴ Zmíněné procento chudých, kteří nedosahují stanovené hranice, je označováno jako tzv. „head count ratio“, neboli také jako míra chudoby.

Z výše uvedeného základního konceptu definice chudoby vychází ve svých statistikách Světová banka, která v 2015 stanovila globální hranici chudoby aktuálně na hodnotu 1,9 dolaru na den (měřeno v paritě kupní síly, podle výchozích cen roku 2011), což představovalo její navýšení z předchozího 1,25 dolaru na den.¹⁵ Míra chudoby, měřena dle WBG, dnes tedy představuje procento populace nedosahující této hranice, tedy denního příjmu v hodnotě 1,9 dolaru. Míra chudoby však nevypovídá o jejím konkrétním rozložení mezi chudými, respektive o tom, jak vysoké procento obyvatel se nachází kupříkladu těsně pod hranicí chudoby, či naopak hluboko pod ní. O tomto rozložení vypovídá tzv. hloubka chudoby, měřená pomocí indexu hloubky chudoby (PG – Poverty Gap Ratio). Index hloubky chudoby je definován jako průměrné procento, o které příjem nedosahuje hranice chudoby. Pokud tedy $PG = 10$, pak jsou příjmy chudých v průměru 10 procent pod úrovní chudoby.¹⁶

Výše uvedené způsoby měření však vycházejí ze základních indikátorů, které definují chudobu na základě jednoduchých kritérií. Chudoba je však komplexním jevem, který lze posuzovat a měřit pomocí většího množství kritérií. Tento předpoklad se následně odráží v tzv. multidimenzionálním pojetí chudoby, jehož měřením se zabývají přímo vybrané indexy související s kvalitou lidského rozvoje, jež budou popsány následně.

Rozvoj lidského kapitálu má významný vliv na ekonomický růst a i následný celkový rozvoj země. Tento poznatek vychází z tzv. nových teorií ekonomického růstu, které jsou někdy též nazývané jako endogenní.¹⁷ Tyto nové teorie se zabývají zkoumáním pozitivního vlivu faktoru lidského kapitálu na ekonomický růst zemí.

¹⁴ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 133, str. 107

¹⁵ World Bank Group. *FAQs: Global Poverty Line Update* [online]. 2015 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/global-poverty-line-faq>

¹⁶ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 109

¹⁷ Tamtéž, str. 138.

Z hlediska dopadu lidského kapitálu na úroveň ekonomického růstu země má význam jak jeho celkové množství, tak i jeho samotná kvalita. V případě významu kvantity lidského kapitálu se mnoho empirických výzkumů zaměřovalo především na zkoumání přímé závislosti mezi populačním a ekonomickým růstem. Výsledky studií však jejich přímou závislost dosud neprokázaly. Naopak, v případě vlivu míry porodnosti na ekonomický růst zemí, jejíž vysoké hodnoty jsou typické právě pro rozvojové země, byla prokázána jejich vzájemná propojenost, vyjádřená pomocí nepřímé úměry: čím vyšší míra porodnosti, tím nižší ekonomická úroveň země. Tento poznatek zdůvodnil kupříkladu nositel Nobelovy ceny za ekonomii, ekonom Gary Stanley Becker, svým tvrzením, že „čím se člověk stává bohatším, tím méně je ochoten věnovat svůj čas jiným věcem, kupříkladu výchově dětí a to na úkor vydělávání peněz.“¹⁸ Reálnou projekci této myšlenky vidíme dnes, při srovnání úrovně ekonomického rozvoje a míry porodnosti ve vyspělých a rozvojových zemích.

Kvalita lidského kapitálu je obecně dána vzděláním a zdravím jedince. Oba tyto faktory jdou ruku v ruce, respektive pro předpoklad dosažení „kvalitního vzdělání“ je mimo umožnění samotného přístupu ke vzdělání nutné, aby byl daný jedinec zdravý, což mu pro změnu zajišťuje přístup ke kvalitní zdravotní péči. Zejména vztah mezi úrovní a kvalitou dosaženého vzdělání a ekonomickým růstem je dáván do přímé souvislosti. Důležitost faktoru vzdělání se projevuje i v samotné definici lidského kapitálu podle již zmíněných nových teorií růstu, které jej definují jako „soubor schopností, dovedností a znalostí jedinců ve společnosti.“¹⁹ Z toho vyplývá, že podle endogenních teorií růstu, je hlavním motorem ekonomického růstu právě lidský kapitál.

Jelikož je pojem „kvality“ lidského kapitálu dosti komplexní a tedy poměrně složitě měřitelný, byly postupem času pro jeho analýzu zkonstruovány některé dílčí indexy. Stavebním kamenem těchto indexů jsou již zmíněné dva základní faktory – zdraví a vzdělávání, které bývají doplněny o některé další indikátory. Často bývají, společně s indexy kvality lidského kapitálu, uváděny také některé multidimenzionální ukazatele chudoby, což souvisí s již zmíněnou úzkou propojeností mezi chudobou a úrovní lidského rozvoje.

¹⁸ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 138

¹⁹ Tamtéž, str. 132.

1.2.1 Vybrané indexy pro měření kvality lidského faktoru

Z komplexních indexů používaných pro měření kvality lidského faktoru, respektive chudoby, budou v této práci zmíněny tři: MPI (Multidimensional Poverty Index) HDI (Human Development Index) a IHDI (Inequality-adjusted Human Development Index), jakožto upravená varianta HDI.

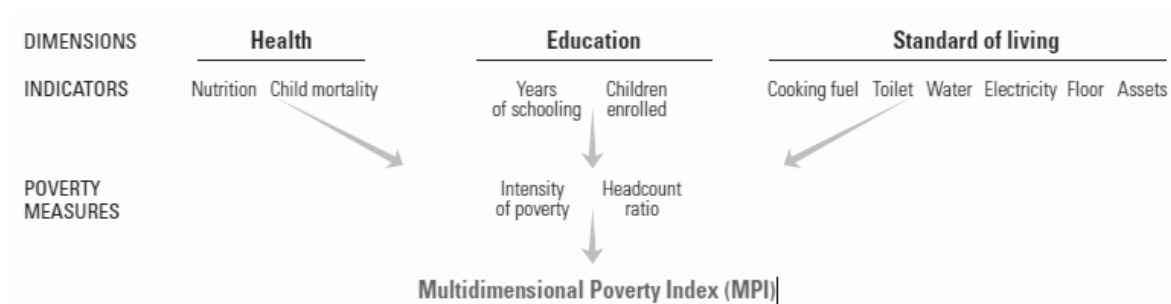
První z těchto indexů, MPI, byl poprvé uveden Rozvojovým programem OSN v roce 2010, kdy nahradil stávající index HPI (Human Poverty Index) používaný do té doby pro měření chudoby. MPI vznikl v reakci na nedostatečnou reálnou vypovídající hodnotu, plynoucí z klasického pojetí měření chudoby, založeného především na použití peněžních indikátorů. Podobně jako kvalita lidského rozvoje, tak i chudoba je pojmem vícerozměrným, který si zaslouží komplexnější měření. MPI pracuje s pojmem multidimenzionální chudoba, který v sobě zohledňuje větší množství faktorů, podle kterých je možno chudobu měřit. MPI je v současné době měřen ve více než stovce rozvojových zemí, což představuje přibližně 1,5 miliard lidí z celkové populace. Podle posledních dat²⁰ žije 29 % této populace v multidimenzionální chudobě (měřeno dle MPI).

Výsledná hodnota MPI se pohybuje teoreticky v rozmezí od nuly do jedné a je definována pomocí vzorce $MPI = H \times A$, kde „H“ představuje procento populace žijící v multidimenzionální chudobě („head count ratio“), „A“ pak průměrný počet strádajících obyvatel ve stejném čase (v %), tedy míru deprivace („intensity of poverty“). Při interpretaci indexu jsou využívány výsledky dílčích měřítek (tedy „H“ a „A“), samotná výsledná hodnota MPI je pak interpretována především pro srovnání napříč jednotlivými zeměmi. Čím vyšší výsledné hodnoty MPI dosahuje, tím horší výsledek pro danou zemi, tedy vyšší míra chudoby.

Podrobnější konstrukci MPI naznačuje níže uvedený obrázek č. 1 na následující straně práce, ze kterého je patrné, že se MPI skládá ze tří základních dimenzí (váha těchto dimenzí je rovnocenná – 33,3%), kterými je zdraví, vzdělání a životní úroveň. Každá z těchto dimenzí pak v sobě zahrnuje další indikátory, které se v konečné podobě projevují do již zmíněných výsledných dílčích měřítek chudoby.

²⁰ United Nation Development Programme. *Multidimensional Poverty Index (MPI)* [online]. 2016 [cit.2016-10-27]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/multidimensional-poverty-index-mpi>

Obrázek 1: Detailní schéma Multidimensional Poverty Index

zdroj: UNDP, Human Development Report 2015 - technical notes

Při pohledu na jednotlivé konkrétní indikátory ve výše uvedeném schématu je zřejmé, že se index snaží chudobu měřit skutečně komplexněji, což dokazuje kupříkladu zohlednění základních životních standardů, jakými jsou přístup k pitné vodě, k distribuci elektrické energie či vlastnění hmotných statků (např. televize nebo mobilního telefonu). Jedná se tedy o základní „standarty“ bytí, které předchází index HPI nezohledňoval.

Human Development Index (HDI) byl rovněž vytvořen pro Rozvojový program OSN a jeho výsledky jsou každoročně zveřejňovány prostřednictvím publikace Human Development Report. Konstrukce HDI je velmi podobná předchozímu MPI, avšak oproti němu, je HDI využíván již přímo pro měření kvality života, respektive lidského kapitálu. Výsledná hodnota indexu se rovněž pohybuje v rozmezí od 0 do 1.

HDI je založen na třech dimenzích, kterými jsou dlouhý a zdravý život, znalosti a slušný standard žití. Dlouhý a zdravý život je stanoven pomocí jediného indikátoru naděje na dožití při narození. Rovněž jediný indikátor, HND na obyvatele (měřený v paritě kupní síly), je obsažen pro projekci slušného standardu žití. V případě vzdělávání jsou analyzovány dva indikátory – střední doba vzdělávání a očekávaná doba vzdělávání. Ve výsledku tak získáme celkem tři dílčí indexy, mající při stanovení konečné hodnoty HDI stejnou váhu. HDI je tedy geometrickým průměrem normalizovaných indexů každé ze tří dimenzí.²¹ Výsledný vzorec je tedy následující:

$$\text{HDI} = 1/3 \times \text{index délky dožití} + 1/3 \times \text{index vzdělávání} + 1/3 \times \text{příjmový index}$$

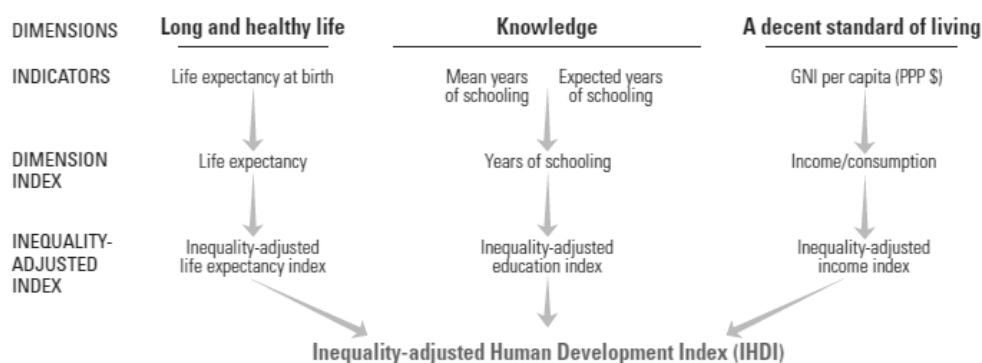
Index HDI tedy měří kvalitu lidského rozvoje (kapitálu) z pohledu naděje na dožití, přístupu ke vzdělání a pomocí příjmového ukazatele hrubého národního důchodu na

²¹ United Nation Development Programme. *Human Development Report 2015 – technical note* [online]. 2015 [cit.2016-10-27]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2015_technical_notes.pdf

obyvatele. Jedná se tedy o relativně komplexní rozsah, který však naráží na jeden hlavní nedostatek, kterým je opomenutí faktoru nerovnosti ve společnosti, která je klíčovou charakteristikou pro značnou část rozvojových zemí. Z toho důvodu, při srovnání zemí pomocí HDI, často nastávala situace, kdy dvě sledované země dosáhly stejné hodnoty HDI, a to i přesto, že mezi nimi byl významný rozdíl v nerovnosti distribuce bohatství mezi obyvatelstvem.

Aspekt nerovnosti byl proto zohledněn v modifikované verzi původního ukazatele HDI s názvem IHDI (Inequality-adjusted Human Development Index). Základním rozdílem je přepočtení jednotlivých dimenzí, respektive jejich indexů, prostřednictvím míry nerovnosti v distribuci bohatství napříč společnostmi. Výsledná hodnota IHDI, která se opět pohybuje v rozmezí od 0 do 1, je pak dána geometrickým průměrem nerovností upravených indexů. Kompozice IHDI je znázorněna prostřednictvím obrázku č. 2

Obrázek 2: Detailní schéma Inequality-adjusted Human Development Index

zdroj: UNDP, Human Development Report 2015 - technical notes

V případě skladby indexu HDI je schéma totožné jako v případě IHDI, pouze zmíněné tři indexy nejsou modifikovány. Nerovnost v každé dimenzi je u IHDI stanovována na základě Atkinsonova indexu (AI), který je založen na předpokladu, že ve společnosti existuje určitý stupeň averze vůči nerovnosti.²² Tento předpoklad konkrétně vypovídá o míře tolerance vůči rovnostářství ve společnosti a naopak. Atkinsonův index v praxi nabývá hodnot od 0 do 1. Čím je jeho hodnota nižší, tím je rozdělení příjmů ve společnosti rovnoměrnější a je tedy dosaženo nižší míry nerovnosti. S aplikací Atkinsonova indexu dostaneme výsledný vzorec

²² United Nation Development Programme. *Human Development Report 2015 – technical note* [online]. 2015 [cit.2016-10-27]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2015_technical_notes.pdf

IHDI, který zní: $IHDI = [(1 - A_{Health}) \cdot (1 - A_{Education}) \cdot (1 - A_{Income})]^{1/3} \cdot HDI$, kde „A“ představuje hodnoty Atkinsonova indexu pro jednotlivé indexy (dimenze).

Z uvedeného vzorce vyplývá, že čím vyšší příjmové nerovnosti ve společnosti je dosaženo (měřené pomocí AI), tím víc je devalvována původní hodnota HDI a tedy samotná hodnota lidského rozvoje. Hodnoty Atkinsonova indexu jsou vždy stanovovány nejprve pro každý dílčí index zvlášť. Výslednou hodnotu modifikovaných indexů naděje na dožití, vzdělávání a příjmu tak dostaneme pomocí vzorce: $IA = (1 - A_x) \times I_x$, kde „IA“ představuje výslednou hodnotu upraveného indexu, „A_x“ hodnoty Atkinsonova indexu pro jednotlivé indexy (dimenze) a „I_x“ hodnoty původních indexů.

Zvláště v případě rozvojových zemí je vhodnější použít pro měření kvality lidského rozvoje hodnoty IHDI, a to z důvodu již zmíněného opomenutí tohoto, pro rozvojové země důležitého aspektu, v případě původního HDI. Nevýhodou IHDI může být však riziko zkreslení vstupních dat pro měření nerovnosti u jednotlivých dílčích indexů, která vycházejí zejména z dotazníkového šetření u vybraného vzorku obyvatelstva v dané zemi.

1.3 Rozvojová pomoc a spolupráce

1.3.1 Definice základních pojmů a motivy poskytování rozvojové pomoci

S prohlubováním rozdílů mezi rozvinutými zeměmi a zaostalým zbytkem světa se do popředí, především po druhé světové válce, začal postupně dostávat fenomén rozvojové pomoci, respektive rozvojové spolupráce. Definici rozvojové pomoci můžeme ztotožnit s pojmem oficiální rozvojová pomoc (ODA – Official Development Assistance), který přesně definuje a vymezuje kapitálové transfery a toky, jež jsou jejím předmětem. Tyto toky musí směřovat zemím či teritoriím, které jsou uvedeny v oficiálním seznamu DAC jako příjemci ODA. Samotné transakce pak, dle definice ODA, musí splňovat následující kritéria:

- 1) musí být poskytnuty oficiálními místy, tedy vládami států či jejich výkonnými orgány
- 2) jejich prioritním cílem je zajištění ekonomického rozvoje a blahobytu v rozvojových zemích, mají nekomerční charakter a obsahují grantovou složku, která tvoří minimálně 25% poskytnutých prostředků²³

²³ Organisation for Economic Co-operation and Development. *Official development assistance – definition and coverage*. [online]. 2015 [cit.2016-10-27]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>

Součástí ODA nejsou pouze zmíněné granty a půjčky, ale rovněž také kupříkladu nástroj odpustění dluhu. OECD rovněž ve svých statistikách definuje toky, jež nesplňují zmíněná kritéria pro ODA. Jedná se o tzv. „Other Official Flows“ (OOF), jež se vyznačují více komerčním charakterem a neobsahují zmíněné minimální procento grantové složky.

Rozvojová spolupráce představuje širší pojem, do kterého můžeme, mimo samotné rozvojové pomoci, zahrnout i další formy spolupráce, kterými jsou například obchodní preference. Různé formy obchodních preferencí jsou v současné době silným nástrojem, především pro usnadnění vstupu rozvojových zemí na rozvinuté trhy a tedy získání lepších podmínek pro odbyt svých výrobků. Přesto, že někdy bývají pojmy rozvojová spolupráce a rozvojová pomoc ztotožňovány jako synonyma, obecně chápeme rozvojovou spolupráci jako formu spolupráce mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, kdy jedním z nástrojů je i rozvojová pomoc. Cílem rozvojové spolupráce je podpora trvale udržitelného rozvoje rozvojových zemí.²⁴ Motivy pro poskytování rozvojové pomoci se v průběhu posledních 60 let výrazně měnily a byly dány velkým množstvím faktorů, vzešlých jak ze samotného historického kontextu událostí, tak i ze samotných ekonomických motivů.

Historický kontext proměny motivů pro poskytování rozvojové pomoci souvisí s událostmi, jež nastaly po konci 2. světové války. Nejprve se jednalo o snahu o zapojení do mezinárodní spolupráce, která v sobě obsahovala i prvky rozvojové pomoci (v první fázi zejména do obnovy válkou zničených zemí). Následně se stal motivem mocenský boj v rámci bipolárního rozdělení světa v důsledku studené války a také osvobozenecká hnutí v bývalých koloniích a polokoloniích, které se týkaly především Subsaharské Afriky. Právě zmíněná hnutí za nezávislost, společně s narůstající ideologickou rivalitou mezi východem a západem, byly motivem pro vytváření rozsáhlých programů bilaterální pomoci po dosažení nezávislosti těchto rozvojových zemí.²⁵ V souvislosti s obdobím 90. let 20. století pak nastal motiv pomoci transformujícím se ekonomikám bývalého východního bloku, kterým byl ze strany rozvinutých zemí, zejména pak z řad zemí západní Evropy, poskytnut nemalý objem finanční pomoci.

Z ekonomických motivů poskytování rozvojové pomoci je nutno zmínit ten zřejmě nejkličovější, který souvisí s fenoménem globalizace, a to snahu o udržení globální

²⁴ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 304

²⁵ Tamtéž, str. 308

makroekonomické stability a případnou pomoc zemím, zasažených hospodářskou krizí. Stále se hlouběji propojující světová ekonomika s sebou nese riziko přenosu hospodářských problémů z rozvojových do rozvinutých ekonomik. Toto přelévání se v důsledku negativně projevuje nejen v oblasti samotné makroekonomické destabilizace, ale také v dalších problémech, jakou je například nekontrolovaná migrační vlna z postižených oblastí. Je tedy ve zřejmém zájmu rozvinutých zemí těmto rizikům předcházet a poskytnout pomocnou ruku, jak ve formě rozvojové pomoci, tak především i širší ekonomické spolupráce.

1.3.2 Aktéři a formy poskytování rozvojové pomoci

Mezi aktéry rozvojové pomoci se řadí jak samotní dárci, respektive její poskytovatelé, tak i příjemci neboli recipienti. Z toho vyplývá, že dnes takřka každou zemi můžeme označit za aktéra rozvojové pomoci. Již dávno neplatí, že poskytovatelé pocházejí pouze z řad rozvinutých zemí, ale také zemí rozvojových, o čemž se přesvědčíme v samotném průběhu práce. Z hlediska objemu poskytnuté pomoci zastávají v současné době nejvýznamnější postavení země OECD.²⁶

Rozvojová pomoc je obecně poskytována buďto bilaterální formou, tedy přímo mezi dárcovskou zemí a příjemcem pomoci anebo formou multilaterální, tedy prostřednictvím mezinárodních organizací. Z hlediska zdroje příjmů pro samotný objem pomoci mohou být prostředky poskytnuty jak z vládních, tedy veřejných zdrojů, tak i zdrojů soukromých, které pocházejí od různých soukromých subjektů.

Při pohledu na konkrétní formy či nástroje rozvojové pomoci, vycházející z direktivy OECD, tedy ODA, můžeme rozlišit dvě základní skupiny, a to tzv. grantovou a nigrantovou pomoc. Mezi formy grantové pomoci patří potravinová pomoc, technická spolupráce, podpora nevládních organizací a samotná finanční pomoc, spočívající kupříkladu v sektorové podpoře hospodářství. Mezi nigrantovou formu pomoci patří především vládní či státní půjčky.²⁷ Mezi nejnovější formy rozvojové pomoci se pak řadí tzv. rozpočtová a sektorová podpora, jejichž společným znakem je přímý transfer finančních prostředků na účty vlád příjemců.

²⁶ Konkrétním rámcům pro poskytování rozvojové pomoci z řad zemí OECD (Evropské unie, DAC) a také vybraným statistikám rozvojové pomoci se samotně věnuje část druhé kapitoly práce.

²⁷ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 318

Rozpočtová podpora (budget support) je definována jako transfer finančních prostředků z účtu dárce na národní účet příjemce na základě předem dohodnutých podmínek.²⁸ V praxi to znamená, že před poskytnutím samotných prostředků jsou ze strany dárce stanoveny konkrétní podmínky, které musí příjemce podpory splnit. Tyto podmínky mohou mít jak obecný charakter (např. existenci stabilizační makroekonomické politiky či efektivního systému přerozdělování veřejných finančních zdrojů), tak i charakter specifický, ve formě plnění předem určených ekonomických indikátorů.²⁹ Po splnění podmínek a získání prostředků, je jejich alokace plně v gesci příjemců, tedy dárce nikterak nezasahuje do rozhodovacího procesu rozdělování získaných prostředků.

Princip sektorové podpory (sectoral support) se od rozpočtové podpory liší ve zmíněném rozhodovacím procesu využití získaných prostředků, na kterém se v tomto případě podílí i samotní dárce. Díky tomu získávají dárce větší kontrolu nad využitím prostředků na konkrétní projekty. Díky spolurozhodovací pravomoci tak mohou ovlivnit strategii rozvoje ve vybraném sektoru příjemce pomoci. Cílem tedy není jen samotná kontrola nad poskytnutými prostředky, nýbrž rovněž zefektivnění jejich využití a tedy dosažení co nejlepších výsledků v oblasti rozvoje. Samotný transfer prostředků v tomto případě probíhá jak na přímý účet vlády, tak i prostřednictvím společných fondů, které jsou vytvořeny pro daný sektor, do kterého putují poskytnuté prostředky.

Ve vztahu k tématu práce představují zmíněné dvě formy poskytování rozvojové pomoci (potažmo i spolupráce) významný faktor při rozhodování rozvojových zemí o volbě dárce mezi tradičními partnery, kupříkladu z řad zemí OECD a naopak, v našem případě Čínou, tedy představitelem tzv. „nových partnerů“. Zejména faktor nutnosti splnění předem stanovených podmínek a kontroly nad použitými prostředky jsou, v tomto ohledu, těmi nejvýznamnějšími.

²⁸ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 319

²⁹ Tamtéž, str. 320

1.4 Základní geografické pojmy

Čína

Pod označením „Čína“ budeme v celé práci identifikovat Čínskou lidovou republiku (PRC – People's Republic of China, česky ČLR) a tedy její kompletní administrativní členění, skládající se z 23 provincií, 5 autonomních oblastí, 4 přímo spravovaných měst a 2 zvláštních správních oblastí – Hongkongu a Macaa.³⁰ Poslední zmíněné dvě oblasti zastávají v rámci administrativního uspořádání Číny vyšší míry autonomie, nicméně otázky v oblasti poskytování rozvojové pomoci, ozbrojených konfliktů či mezinárodní politiky jsou delegovány přímo na centrální vládu v Pekingu.

Velmi sporným je zařazení Čínské republiky (ROC – Republic of China), neboli Tchaj-wanu, jež vyhlásil plnou nezávislost na ČLR a snaží se tudíž vystupovat jako samostatný stát. Oproti tomu ČLR prohlašuje Čínskou republiku podle principu jedné Číny za její neoddělitelnou součást. Problém uznání mezinárodního statusu Čínské republiky bude nastíněn ve druhé kapitole práce, nicméně, vzhledem k malému počtu zemí, které jej oficiálně uznalo a rovněž skutečnosti, že kupříkladu v oficiálních údajích a statistikách Světové banky³¹ se za označením Čína skrývá rovněž ČLR, budeme v této práci považovat Čínskou republiku, respektive Tchaj-wan, za součást Čínské lidové republiky.

Subsaharská Afrika

Subsaharská Afrika nebo též Subsaharský region je geografickým označením afrického kontinentu, která v sobě nezahrnuje pouze region severní Afriky. Oficiální klasifikace OSN³² zařazuje do regionu severní Afriky následující země: Egypt, Alžírsko, Libyi, Maroko, Tunisko, Súdán a sporné území Západní Sahary. Nicméně samotný Súdán a i nově vzniklou Jihosúdánskou republiku, zařazuje OSN rovněž mezi státy Subsaharské Afriky.

Subsaharská Afrika (v práci označovaná zkratkou SSA) tak v současné době zahrnuje, dle klasifikace OSN, 49 afrických států, rozkládající se jižně od pouště Sahara a představující

³⁰ The State Council of the People's Republic of China. *Administrative Division* [online]. 2014 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: http://english.gov.cn/archive/china_abc/2014/08/27/content_281474983873401.htm

³¹ World Bank Group. *China* [online]. 2016 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/china>

³² United Nations. *United Nations Statistics Division* [online]. 2016 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>

celkovou populaci přesahující od roku 2015 hranici 1 miliardy (konkrétně 1,001 mld.)³³ Nejlidnatějším státem regionu je Nigérie, jejíž populace v témže roce dosáhla 182,2 mil. obyvatel.³⁴ Z hlediska již zmíněného členění podle klasifikace OSN, jsou země SSA dále rozděleny do čtyř sub regionů:

- **Východní Afrika** (Burundi, Komory, Džibuti, Eritrea, Etiopie, Keňa, Madagaskar, Malawi, Mauricius, Mosambik, Rwanda, Seychely, Somálsko, Jižní Súdán, Súdán, Uganda, Tanzanie, Zambie, Zimbabwe).
- **Střední Afrika** (Angola, Kamerun, Středoafriická republika, Čad, Republika Kongo, Demokratická republika Kongo, Rovnická Guinea, Gabon, Svatý Tomáš a Princův ostrov).
- **Jižní Afrika** (Botswana, Lesotho, Namibie, Jihoafrická republika, Svazijsko).
- **Západní Afrika** (Benin, Burkina Faso, Kapverdy, Pobřeží slonoviny, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea – Bissau, Libérie, Mali, Mauritánie, Niger, Nigérie, Senegal, Sierra Leone, Togo).

Mimo zmíněných 49 zemí jsou někdy do regionu SSA zařazovány rovněž další 3 závislá zámořská území: ostrovy Mayotte a Réunion (patřící k Francii) a Svatá Helena, Ascension a Tristan da Cunha (patřící k Velké Británii).³⁵

Čtvrtá kapitola práce bude věnována analýze dopadů spolupráce s Čínou na vybranou zemi regionu, konkrétně Angolu. Angola, respektive Angolská republika je zařazována dle OSN do sub regionu Střední Afrika, přesto, že se rozkládá spíše v jižní části kontinentu, u Atlantského oceánu. Hlavní městem a klíčovým ekonomickým centrem země je Luanda, která je jednou z 18 provincií. Angolská republika byla založena v roce 1975, po vyhlášení nezávislosti na Portugalsku. V čele prezidentského systému země stojí již nepřetržitě od roku 1979 José Eduardo dos Santos. Jak však bude později zmíněno, legitimita jeho vlády byla dlouhodobě zpochybňována, a to z důvodu mnohaletého krvavého konfliktu v podobě občanské války, která v zemi probíhala do roku 1975 do roku 2002.

³³ World Bank Group. *Population, total* [online]. 2016 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ZG>

³⁴ Tamtéž.

³⁵ United Nations. *United Nations Statistics Division* [online]. 2016 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>

2. Věcná východiska – historie a srovnání rámců pro poskytování rozvojové pomoci v Africe

Následující kapitola má za cíl stručně představit základní věcná východiska, která úzce souvisí s tématem diplomové práce – tedy ekonomickou spoluprací mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou, respektive se jedná o ta východiska, která byla mnohdy spouštěcím faktorem pro aktuální trend posilování vzájemné spolupráce mezi oběma regiony. Kapitola je rozdělena do dvou částí – nejprve bude stručně nastíněna historie a „forma“ rozvojových aktivit Číny, respektive její srovnání se „západním systémem“ poskytování rozvojové pomoci, reprezentované kupříkladu Evropskou unií. Poté budou zmíněny ty nejzákladnější a pro obsah práce nejpodstatnější současné problémy čínské ekonomiky, které vedou a vedly k posilování ekonomické činnosti Číny v Subsaharské Africe.

2.1 Rozvojová pomoc a spolupráce Číny a Afriky

V celé práci budeme narážet na problém či spíše poměrně složitou otázku, zdali je možno čínské ekonomické aktivity v subsaharské Africe zařadit mezi činnosti spadající do oblasti poskytování rozvojové pomoci, či zdali se jedná o „korektní, vzájemně prospěšnou“ obchodní a investiční spolupráci mezi oběma regiony. Budeme-li na čínské ekonomické aktivity v Subsaharské Africe pohlížet jako na rozvojové, je vhodné, v první řadě, nastínit jejich historii a provést komparaci jejího formálního rámce s vyspělými státy, zejména pak s formálním rámcem poskytované pomoci ze strany Evropské unie, jakožto tradičního představitele rozvojové pomoci ze skupiny vyspělých zemí a rovněž tradičního afrického partnera (zejména vzhledem k historickému kontextu).

Téma rozvojové spolupráce se začalo dotýkat Číny, ostatně jako v celosvětovém měřítku, po druhé světové válce. Čína byla nejprve významným příjemcem rozvojové pomoci ze strany rozvinutých ekonomik. Situace se však s postupem času změnila a čínští představitelé začali vypracovávat strategie pro poskytování rozvojové pomoci - nejprve, zejména, jako nástroje prosazování politických a ideologických zájmů, tedy jako prostředek své zahraniční politiky. Počátek významnějších vzájemných čínsko-afrických vztahů datujeme do období 50. let 20. století, kdy hovoříme o vzájemné spolupráci na úrovni diplomatických styků a dohod.

Prvním formálním dokumentem, který de facto nastavil principy veškeré budoucí rozvojové spolupráce Číny, a to nejen v Subsaharské Africe a který lze po právu považovat za

zakládající dokument, udávající oficiální rámec pro poskytování rozvojové pomoci, nese název „*Pět principů pro mírovou spolupráci*“ (*The Five Principles of Peaceful Coexistence*).³⁶ Tento dokument byl výsledkem mnohaletého čínsko-indického vyjednávání v otázce vlivu těchto dvou zemí v sousedním Tibetu, která byla tenkrát velmi ožehavým tématem. K podpisu, a tedy rovněž formálnímu navázání bilaterální spolupráce, došlo 29. června 1954.³⁷ Později se tento dokument a především jeho „pět principů“ stalo univerzálním rámcem pro poskytování čínské rozvojové pomoci a rovněž jakousi základnou pro vytvoření dalších, důležitých, strategických dokumentů v této oblasti, přijatých čínskou vládou zejména v druhé polovině 20. století, a to i na úrovni multilaterální spolupráce.

Pět principů obsažených v dokumentu „*The Five Principles of Peaceful Coexistence*“ má znění:

1. Vzájemný respekt, teritoriální integrita a suverenity.
2. Vzájemné neútočení.
3. Vzájemné nevměšování se do vnitřních záležitostí.
4. Vzájemná rovnost a vzájemná prospěšnost spolupráce.
5. Mírové soužití.³⁸

Dodnes nejčastěji aplikovanými a stěžejními body při navazování jakýchkoliv diplomatických styků s Čínou jsou body č. 1, č. 3 a č. 4, na které budeme de facto narážet v každé další kapitole práce, zejména pak v případové studii, analyzující dopad vzájemné spolupráce mezi Čínou a Angolou. Základním pojmem pro nás bude pak tzv. „win-win princip“, představující kompromisní metodu vzájemného vyjednávání, spočívající k dosažení „výhry či zisku obou stran“, v našem případě tedy již zmíněné vzájemné výhodnosti či lépe řečeno prospěšnosti.

Na výše zmíněných pěti základních principech je založena rovněž „*China's African Policy*“³⁹, čili „*Čínská politika pro Afriku*“. Tento dokument, vymezující konkrétní rámec

³⁶ United Nations. United Nations Treaty Series, vol. 299. [online]. 1958 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20299/v299.pdf>

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Forum on China-Africa Cooperation. *China's African Policy* [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.focac.org/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>

vzájemné spolupráce mezi oběma regiony, byl vydán v roce 2006, v reakci na prohlubování čínsko-africké kooperace, která nabývala na intenzitě od počátku nového tisíciletí. V předmluvě dokumentu je několikrát zdůrazněna skutečnost, že oba regiony se řadí mezi regiony rozvojové.⁴⁰ Toto je častý argument, který zaznívá z úst čínských představitelů, jako prostředek pro obhájení svých „metod a principů“ pro poskytování rozvojové pomoci ostatním rozvojovým regionům, a který v sobě obhazuje tzv. „win-win princip“. Zde narážíme na první a základní rozdíl, ve kterém se čínská rozvojová pomoc odlišuje od té, řekněme „západní“, respektive pomoci poskytované vyspělými zeměmi, kde se de facto jedná o jednostrannou prospěšnost, podmíněnou splněním předem daných kritérií (samotné rozdíly, na příkladu poskytování rozvojové pomoci ze strany EU, analyzuje podkapitola 2.2)

Dokument „*China's African Policy*“ je rozdělen do šesti částí. První část s názvem „*Africa's Position and Role*“ je jakousi charakteristikou afrického regionu. Je zde zmíněna její složitá historie či temná období, jako např. složitě období kolonizace evropskými mocnostmi či problém apartheidu, kterým si musel region, zvláště pak jmenovitě Jihoafrická republika projít. Jsou zde zmíněna rovněž vítězství či „nápravy“ politických a regionálních konfliktů a v tomto úsilí, dle dokumentu, úspěšná role Africké unie (AU) při jejich uskutečňování. Nestranný pozorovatel by však mohl namítnout, zda jsou a byly tyto úspěchy dostatečné. Jak známo, regionální konflikty v Subsaharské Africe převaldaly i v minulé dekádě a není tomu jinak ani dnes. Ovšem další úspěch AU, který je zmíněn v části 1 dokumentu⁴¹, tedy její zásluha o stimulaci vzájemné hospodářské spolupráce a z ní vyplývající ekonomický růst, který je pro africký region dnes příznačný, můžeme považovat za relevantní.

Ve druhé části dokumentu je zhodnocena dosavadní vzájemná spolupráce, trvající přes půl století a zdůrazněno východisko vedoucí ke vzniku této spolupráce – tedy vyhlášení nezávislé Čínské lidové republiky. Zde, podobně jako v případě „tibetské otázky“ mezi Čínou a Indií, jejichž vyjednávání vedlo k uzavření „*The Five Principles of Peaceful Coexistence*“, je příhodné zmínit otázku „Tchaj-wanu“. Z principu č. 1, tedy dodržování vzájemného respektu, teritoriální integrity a suverenity, jednoznačně vyplývá, že je nemyslitelné, aby Čína navázala jakékoliv obchodní či diplomatické styky se zemí, která by uznala legitimitu či

⁴⁰ Forum on China-Africa Cooperation. *China's African Policy* [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.focac.org/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>

⁴¹ Tamtéž.

nezávislost Čínské republiky, tedy Republic of China (ROC). Seznam zemí,⁴² které tak učinili, je z různých důvodů relativně krátký a jedná se vesměs o menší státy či ekonomiky, jako například vybrané státy střední Ameriky a Karibiku, jejichž spolupráce je úzce navázána na Spojené státy americké. Téměř u všech států byly tyto oficiální styky navázány v průběhu 2. poloviny 20. století. Pouze malé ostrovní státy, Kiribati, Nauru a Svatá Lucie, je navázaly, respektive znovu obnovily, v novém tisíciletí (naposledy Svatá Lucie v roce 2007).⁴³

Je zřejmé, že vzhledem k současnému postavení Číny a jejímu významu, co by klíčového obchodního partnera nejvyspělejších ekonomik světa, je málo pravděpodobné, že by došlo k výraznému rozšíření výše zmíněného seznamu. Je pochopitelně otázkou, do jaké míry lze toto chování, především ze strany významných „zastánců“ ROC, jakými jsou např. Spojené státy americké, které však legitimitu ROC oficiálně neuznaly, považovat za pokrytecké, či naopak, velice racionální, vzhledem k důležitosti vzájemné spolupráce mezi Čínou a USA, jakožto dvou největších ekonomik světa.

Zbývající části dokumentu „*China's African Policy*“ pak vytvářejí konkrétní, ucelený rámec pro vzájemnou ekonomickou spolupráci. Jsou zde zmíněna pravidla či rozvinuty další principy, na kterých je spolupráce postavena a také pevně stanoveny nástroje, vedoucí k jejímu zefektivnění. Tyto nástroje jsou rozděleny do 5 skupin - politických, ekonomických, vzdělávacích, kulturních a nástrojů vedoucích k vzájemnému posilování míru a bezpečnosti.⁴⁴ Výčet je poměrně podrobný, mezi politické nástroje spolupráce se řadí např. tzv. „mechanismy vzájemné konsultace“, a to zejména na úrovni ministerských setkání či konkrétních dvoustranných výborů mezi Čínou a konkrétním africkým státem. Zajímavý je rovněž mechanismus „vzájemných výměn mezi politickými uskupeními“, tedy vysílání

⁴² Mezi seznam zemí udržujících v roce 2016 diplomatické styky s ROC patří dle oficiálních údajů Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan): Belize, Burkina Faso, Dominikánská republika, Guatemala, Haiti, Honduras, Kiribati, Marshallovy ostrovy, Nauru, Nikaragua, Palau, Panama, El Salvador, Svatá Lucie, Svatý Kryštof a Nevis, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Svatý Vincenc a Grenadiny, Svazijsko, Šalamounovy ostrovy, Tuvalu a Vatikán.

⁴³ Ministry of Foreign Affairs, Republic of China. *Diplomatic Allies* [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.mofa.gov.tw/en/AlliesIndex.aspx?n=DF6F8F246049F8D6&sms=A76B7230ADF29736>

⁴⁴ Forum on China-Africa Cooperation. *China's African Policy* [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.focac.org/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>

zástupců Komunistické strany Číny do daného afrického státu, které má vést k „zlepšení vzájemného pochopení, přátelství a k posílení vzájemné důvěry a kooperace.“⁴⁵

Pro další postup v práci jsou pak důležité ekonomické nástroje vzájemné spolupráce, které dokument rozděluje do 10 dílčích oblastí – obchod, investice, finanční spolupráce, zemědělská spolupráce, infrastruktura, spolupráce v oblasti poskytování nerostných zdrojů, spolupráce v oblasti turismu, snížení dluhu a pomoc při jeho uskutečňování, ekonomická asistence a multilaterální spolupráce.⁴⁶ Při pohledu na tento komplexní výčet se můžeme zamyslet nad otázkou, které z těchto aktivit mohou být jednostranně výhodné pro tu, či onu stranu, což by splňovalo atributy rozvojové pomoci (připomínáme, že oba regiony jsou rozvojové, tudíž teoreticky, s jistou dávkou abstrakce, by mohlo být chápáno např. poskytování fosilních paliv Číně ze strany afrických zemí, jako právě zmíněná rozvojová pomoc). Na první pohled je zřejmé, že budování infrastruktury a pomoc s redukcí dluhu s sebou přináší jednoznačný prospěch pro subsaharský region, který, mimo jiné, dlouhodobě trápí zmíněné dva problémy. Naopak pomoc v oblasti poskytování nerostných zdrojů je jednoznačně prospěšná pro čínskou stranu, neboť problém uspokojování surovinové náročnosti byl jedním z těch hlavních, které vedly ke vstupu Číny na africký kontinent (konkrétněji tyto motivy popisuje podkapitola 2.4).

Ostatní oblasti ekonomické spolupráce můžeme obecně označit jako oboustranně prospěšné, byť samozřejmě každou v jiné míře. Východiskem však je, že ekonomické aktivity Číny v Subsaharské Africe nemůžeme na základě uvedeného dokumentu jednoznačně označit jako rozvojové, ani jako výhradně obchodní, či komerční, vzhledem ke zmíněnému odlišnému charakteru jednotlivých aktivit (bližší analýze tohoto problému se budeme věnovat v dalších částech práce). Je však samozřejmé, že obě strany tyto aktivity, vzhledem k tomu, že je to tak zaneseno i v samotném dokumentu „China's African Policy“ vnímají jako čistě rozvojové, neboť rozvojovými regiony skutečně jsou.

Důležité je rovněž zmínit skupinu kulturních a edukativních nástrojů vzájemné spolupráce, které rovněž dokument popisuje a které můžeme řadit mezi tzv. „soft skills“, které, v souvislosti s Čínou, jsou spojovány zejména s aktivitami na černém kontinentu. Patří

⁴⁵ Forum on China-Africa Cooperation. *China's African Policy* [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.focac.org/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>

⁴⁶ Tamtéž.

zde především poskytování vzdělávací kapacity ve formě výměnných studijních pobytů pro studenty, pomoc s financováním vzdělávacích středisek v Africe, či především šíření tradičních čínských kulturních hodnot, které mají vést k prohlubování vzájemného pochopení mezi oběma, již tak odlišnými regiony.

Od roku 2000 je čínsko-africká spolupráce institucionálně zajišťována pomocí Fóra pro čínsko-africkou spolupráci (Forum on China-Africa Cooperation - FOCAC). FOCAC není jediným institucionálním projektem svého druhu, podobná fóra, organizace či dohody existují rovněž u bilaterálních vztahů Subsaharské Afriky s ostatními rozvinutými zeměmi. Jako příklad můžeme uvést Tokijskou mezinárodní konferenci o rozvoji v Africe (Tokyo International Conference on African Development – TICAD)⁴⁷, která se, podobně jako FOCAC, zabývá prostřednictvím ministerských konferencí prohlubováním vzájemných vztahů mezi Subsaharskou Afrikou a Japonskem. Dalším příkladem může být americký zákon s názvem „*The African Growth and Opportunity Act*“ (AGOA)⁴⁸, který byl přijat v roce 2000 administrativou prezidenta George W. Bushe a jehož platnost byla v roce 2015 prodloužena o dalších 10 let, tedy do roku 2025.

První ministerská konference FOCAC se konala v roce 2000 v čínském hlavním městě Pekingu a zúčastnilo se jí 44 představitelů afrických zemí, 17 zástupců mezinárodních a regionálních uskupení a hlavní představitelé Číny, v čele s prezidentem Jiang Zeminem.⁴⁹ Do konce roku 2015 se konalo celkem 6 ministerských konferencí a 2 klíčové summity, poslední pak v prosinci 2015 v Johannesburgu.

Na jednotlivých summitech obvykle dochází ke stanovení akčního plánu na střednědobé období a vymezení objemu finančních prostředků k jeho naplnění. Převážně se jedná o jednostranné půjčky a úvěry s nízkým úrokem, poskytnuté africké straně. Jedna, v tomto ohledu z nejvýznamnějších posledních konferencí, se uskutečnila v roce 2009 v egyptském městě Šarm aš - Šajch. Prostřednictvím této konference došlo ke zdvojnásobení

⁴⁷ Ministry of Foreign Affairs of Japan. *TICAD* [online]. 2016 [cit.2016-01-16]. Dostupné z: <http://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad/what.html>

⁴⁸ International Trade Administration. *African Growth and Opportunity Act* [online]. 2016 [cit.2016-01-16]. Dostupné z: <http://trade.gov/agoa/>

⁴⁹ Forum on China-Africa Cooperation. *China's African Policy* [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.focac.org/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>

objemu poskytnutých prostředků oproti předchozí konferenci a summitu v Pekingu (2006), a to z 5 na 10 miliard amerických dolarů.⁵⁰

Poslední, v pořadí 10. akční plán, byl přijat na již zmíněné konferenci v Johannesburgu, v prosinci 2015. Plán počítá s poskytnutím finanční výpomoci ze strany Číny ve výši 60 miliard dolarů v období let 2016 až 2018. Pět miliard dolarů z celkového objemu má být poskytnuto formou bezúročných půjček, další poskytnuté prostředky poputují na podporu afrického exportu, afrických středních a malých podniků, na posílení kapitálové struktury a vybavenosti jednotlivých zemí (5 miliard dolarů bude směřovat kupříkladu do Čínsko-afrického rozvojového fondu – CAD Fund, založeného v roce 2007, po prvním summitu FOCAC v Pekingu). Významná část získaných prostředků bude vynaložena rovněž do různých programů na zlepšení infrastruktury, modernizace zemědělství, podpory industrializace regionu apod.⁵¹

Velkou část celkového objemu prostředků, asi 35 miliard dolarů, budou tvořit tzv. „preferential loans“ a již zmíněná finanční podpora exportu. Plán počítá rovněž s podporou na straně vybavenosti lidskými zdroji, zejména poskytnutí čínských kapacit pro vzdělávání, zintenzivnění vzájemných výměnných pobytů pro studenty či školení a dodání nutné pracovní síly, zejména na straně technicky vzdělaných odborníků. Nemalé prostředky mají být určeny na propagaci cestovního ruchu, zvláště pak na straně Číny, jejíž obyvatelstvo, s celkovým rozvojem střední třídy v zemi, stále víc prahne po cestování do vzdálenějších koutů světa.⁵²

2.2 Rozvojová pomoc a spolupráce Evropské unie a Afriky

Pokud budeme pohlížet na hospodářskou spolupráci mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou jako na rozvojovou, je vhodné provést komparaci systému poskytování této pomoci s dalším významným africkým partnerem a zástupcem „západního systému“ poskytování rozvojové pomoci, kterým je Evropská unie. Historii a formální rámec poskytování čínské rozvojové pomoci byl nastíněn v poslední podkapitole. Co se týká historie poskytování rozvojové pomoci ze strany tradičních evropských partnerů, v našem případě EU, je tato historie mnohem dlouhodobější.

⁵⁰ Forum on China-Africa Cooperation. *China's African Policy* [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.focac.org/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

Pro účely poskytování rozvojové pomoci založila v roce 2011 Evropská unie svou specializovanou instituci, spadající pod Evropskou komisi - The Commission's Directorate-General for International Cooperation and Development (DG DEVCO).⁵³ Instituce vznikla spojením dvou předchozích institucí, zaměřených na rozvojovou pomoc - EuropeAid Cooperation Office (AIDCO) a Directorate General for Development and Relations with ACP States (DEV). Cílem DG DEVCO je vytváření jednotné rozvojové politiky a poskytování rozvojové pomoci do celého světa. Důraz je rovněž kladen na zjednodušení a větší transparentnost těchto rozvojových aktivit.

Většina členských zemí EU jsou rovněž členy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD), která rovněž pro účely monitorování a sjednocení rozvojové spolupráce vytvořila vlastní specializovanou instituci s více než padesáti letou tradicí, Development Co-operation Directorate (DCD-DAC). V současné době má DAC 29 členů, z toho 18 zemí je z řad členských zemí EU, kteří patří mezi největší poskytovatele rozvojové pomoci. V roce 2013 se státy EU podílely na celkovém objemu poskytnuté pomoci v rámci DAC z 52,8 %.⁵⁴ DCD-DAC se, mimo poskytování rozvojové pomoci, orientuje rovněž na prosazování principů udržitelného rozvoje a podobně jako DG DEVCO, monitoruje efektivitu poskytnuté pomoci.

Historicky nejvýznamnější rozvojovou aktivitou EU (resp. EHS) je poskytování rozvojové pomoci a navázání obchodní spolupráce (zejména v oblasti mezinárodního obchodu) se zeměmi ACP (Afriky, Karibiku a Pacifiku). Počátek této spolupráce najdeme již v zakládající smlouvě o EHS (respektive v obsahu Římských smluv z roku 1957).⁵⁵

Rozvojová pomoc byla a je ze strany EU poskytována na základě sérií mezinárodních smluv. První z nich byly tzv. Dohody z Yaoundé (první z nich byla sepsána v roce 1963, druhá v roce 1969), následované Dohodami z Lomé (1975, 1979, 1984, 1990, 1994) a nejnovějšími Dohodami z Cotonou (2000, 2005 a 2010), kdy, v rámci zatím posledního rozhodnutí Rady ministrů AKT-EU č. 1/2013 ze dne 7. června 2013, došlo k přijetí protokolu

⁵³ European Commission. *About International Cooperation and Development - DG DEVCO* [online]. 2015 [cit.2016-04-13]. Dostupné z:https://ec.europa.eu/europeaid/general_en

⁵⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development *Development Co-operation Directorate (DCD-DAC)* [online]. 2014 [cit.2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/>

⁵⁵ Euroskop.cz. *Smlouva o založení Evropského společenství (ES)* [online]. 2016. [cit.2016-04-15]. http://www.euroskop.cz/gallery/2/754-smlouva_o_es.pdf

o víceletém finančním rámci na období 2014 - 2020.⁵⁶ Tento finanční rámec počítá s objemem poskytnuté pomoci státům ACP ve výši 31,5 mil. EUR, z čehož 29 mil. EUR bude určeno pro Evropský rozvojový fond (ERF).⁵⁷ Ve srovnání s očekávanou výši poskytnuté pomoci Číny Africe v rámci FOCAC pro roky 2016 – 2018 (60 mld. dolarů), se jedná o výrazně nižší částku a zároveň delší časové období. Musíme však vzít v úvahu, že objem 31,5 mil. EUR se týká celé skupiny zemí ACP, tedy i Karibiku a Pacifiku.

Z oficiálních statistik Evropské komise⁵⁸ vyplývá, že v roce 2013 putoval největší podíl zahraniční podpory EU právě do Subsaharské Afriky. Třemi největšími příjemci v rámci regionu byla Etiopie (841 mil. USD), Mosambik (736 mil. USD) a Keňa (729 mil. USD). Česká republika přispívala finančním objemem ve výši 0,11 % svého hrubého národního důchodu. V rámci regionu nejvíce finančních prostředků poskytla Etiopii (3,5 mil. USD), která byla na žebříčku poskytnuté pomoci vůči všem zemím na 4. místě.⁵⁹

Institucionální zajištění evropsko-africké spolupráce je prováděno rovněž prostřednictvím Evropsko-afrických summitů, které mají za úkol zefektivnit vztahy mezi EU a africkými zeměmi a jsou jakousi evropskou alternativou vůči summitům pořádaným v rámci FOCAC. První z těchto summitů se konal, stejně jako v případě první ministerské konference FOCAC, v roce 2000, a to v Káhiře, druhý v roce 2007 v Lisabonu, třetí v roce 2010 v Tripolisu a zatím poslední, v roce 2014 v Bruselu.⁶⁰

⁵⁶ EUR - LEX. Access to European Union law. *Dohoda z Cotonou* [online]. 2016 [cit.2016-04-15]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=URISERV%3Ar12101>

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ European Commission Aid Explorer. *EU Aid Overview* [online]. 2014 [cit.2016-04-15]. Dostupné z: <https://euaidexplorer.ec.europa.eu/AidOverview.do>

⁵⁹ Česká republika v roce 2013 dle oficiálních údajů Ministerstva zahraničních věcí ČR poskytla největší objem finanční rozvojové pomoci Moldavsku (4,3 mil. USD), Mongolsku (3,8 mil. USD) a Afghánistánu (3,7 mil. USD). Objem rozvojové pomoci dalším státům Subsaharského regionu byl výrazně nižší, kromě zmíněné Etiopie, putovalo nejvíce prostředků do Zambie (0,7 mil. USD) a Nigérie (0,3 mil. USD)

⁶⁰ The Africa-EU Partnership. *4th EU-Africa Summit 2014* [online]. 2014 [cit.2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.africa-eu-partnership.org/en/4th-africa-eu-summit>

2.3 Komparace principů poskytování rozvojové spolupráce Číny a EU (OECD)

Z předchozího stručného nástinu historie, principů a institucionálního zajištění rozvojových aktiv Číny a Evropské unie v Africe můžeme vypožorovat velkou řadu rozdílů. Prvním základním rozdílem je stupeň „vyspělosti“ obou poskytovatelů. Donoři EU se řadí mezi vyspělé státy, poskytující tak často jednostranně výhodnou finanční výpomoc africkému regionu. Z toho vyplývá i jednoznačně nerovnoměrné postavení obou regionů, podložené rovněž dlouholetou koloniální minulostí. Oproti tomu Čína veřejně deklaruje, že je rozvojovou zemí (což je pravdou) a nárokuje si tudíž oboustranně výhodnou a prospěšnou spolupráci, postavenou na principu „win-win“. Na oplátku však nabízí svému partnerovi rovný přístup a onen psychologický, sbližovací aspekt ve smyslu: „my jsme přece oba na stejné vlně, tedy rozvojového světa“.

Další důležitou odlišností jsou podmínky pro poskytování rozvojové pomoci, respektive navazování ekonomické spolupráce, které, jak se autor práce domnívá, určují aktuální trend vývoje jejího objemu a v případě zachování stávajícího přístupu „západního světa“, budou pro tento trend určující i do budoucna. Zatímco Evropská unie, Spojené státy americké a další donoři z řad členů OECD (respektive DCD-DAC), tedy z řad vyspělých zemí, dlouhodobě kladou na africké státy „přísné a náročné podmínky“, spočívající v nutnosti přijetí reforem vedoucích k demokratizaci daného státu, budování právního státu, dodržování lidských práv apod., Čína zastává princip „vzájemného nevměšování se do vnitřních záležitostí“.

Díky tomu dnes někteří představitelé afrických zemí oproti minulosti víc preferují pomoc ze strany rozvojových partnerů, neboť v praxi bývá vyřízení takové pomoci jednak rychlejší a jednak s sebou nenese pro daný africký stát nutnost přijetí složitých, dlouhodobě trvajících procesů, vedoucích ke splnění podmínek stanovených vyspělými zeměmi, které vycházejí z tzv. Washingtonského konsenzu.⁶¹ Toto tvrzení je nutno rovněž podložit některými historicky negativními zkušenostmi s vyspělými donory, kterými si některé africké státy v minulosti prošly. Ostatně vůči samotné náročnosti podmínek pro poskytnutí rozvojové pomoci ze strany vyspělých států se často vymezuje i samotná Čína a používá je pro propagaci svých principů. Vyspělé země naopak často kritizují skutečnost, že příjemci čínské pomoci musí bezpodmínečně uznat tzv. politiku jedné Číny, tedy uznání Čínské lidové

⁶¹ Center for International Development at Harvard University. *Washington Consensus* [online]. 2013 [cit.2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.cid.harvard.edu/cidtrade/issues/washington.html>

republiky jako té „jediné Číny“. Tento argument může však působit poměrně úsměvně, neboť jsme se sami v podkapitole 2.1 přesvědčili, že politiku jedné Číny uznává drtivá většina států na světě, včetně rozvinutých zemí a tedy i zmíněných kritiků.

Poměrně složitou otázkou je transparentnost. Evropská unie každoročně zveřejňuje podrobné statistiky, vztahující se k objemu a charakteru poskytnuté rozvojové pomoci za předchozí rok, na webových stránkách Evropské komise.⁶² To samé platí pro země OECD, respektive DCD-DAC. V případě Číny je situace velmi nejasná, neboť čínská vláda zmíněné statistiky nezveřejňuje. Situace se mírně zlepšila v roce 2011, kdy čínská vláda vydala dokument s názvem „*White Paper – China's Foreign Aid*“, kde je sice uveden výčet veškerých konkrétních aktivit a rozvojových programů nejen v Africe, ale konkrétní čísla zde opět nenalezneme. Tato netransparentnost vede pouze k expertním odhadům o výši rozvojové pomoci Číny, které pocházejí především z řad expertů OECD či dalších institucí. Je tedy otázkou, do jaké míry je možno tyto odhady považovat za věrohodné a to z důvodu samotné odlišné klasifikace rozvojové pomoci/spolupráce. Další možností využití zdrojů, týkající se statistik a charakteru čínských aktivit v regionu, jsou občasná oficiální prohlášení představitelů obou stran (tedy čínských i afrických), které však často udávají pouze přibližná data a jejichž pravdivost nelze vždy spolehlivě ověřit.

Rozdílnost obou přístupů vyplývá rovněž z využití kanálů pro samotnou distribuci finančních prostředků v rámci rozvojových aktiv. Zatímco EU a státy OECD využívají zejména multilaterální organizace typu Skupiny světové banky a především neziskových organizací (NGOs), kterých v této oblasti existuje nespočet, Čína upřednostňuje výhradně jednání na mezivládní úrovni. Rozdíly jsou patrné rovněž v metodologii a terminologii jednotlivých rozvojových aktivit. Čína například zahrnuje do rozvojových aktivit výstavbu různých sportovišť či vojenskou pomoc – tyto aktivity ve výčtu OECD rozhodně nenalezneme.

⁶² European Commission Aid Explorer. *EU Aid Overview* [online]. 2014 [cit.2016-04-18]. Dostupné z: <https://euaidexplorer.ec.europa.eu/AidOverview.do>

2.4 Vybrané problémy čínské ekonomiky a jejich návaznost na vstup na africké území

V posledních několika letech se čínská ekonomika potýká s vybranými problémy, které bychom mohli zjednodušeně rozdělit do dvou skupin - z hlediska rozsahu dopadu a z hlediska jejich historie či délky trvání (způsobů rozdělení může existovat pochopitelně celá řada).

První skupinu problémů čínské ekonomiky tvoří ty, které by zcela jistě, v případě jejich dalšího prohlubování, mohly mít přímý negativní dopad na globální ekonomiku jako celek, neboť, jak známo, v současné době je čínská ekonomika vůbec tou největší na světě (v absolutním vyjádření, podle výše HDP). Jedná se rovněž o problémy relativně „nové“, i když jejich prapůvodní příčiny sahají již do minulé dekády. Konkrétně zde řadíme kupříkladu nekontrolovaně rostoucí zadlužení soukromého sektoru, jehož podíl na HDP vzrostl mezi lety 2007 a 2015 ze 107 na 142 procent⁶³ a z toho vyplývající rizikovost tzv. „špatných úvěrů“, které byly jedním z hlavních příčin propuknutí poslední finanční krize v roce 2008. Dále pak například „přeinvestovanost“ ekonomiky a nezvykle vysoký podíl investic na HDP (46 % v roce 2015)⁶⁴, odliv kapitálu ze země, související s růstem střední třídy, v poslední době čím dál tím častěji vídané výkyvy na čínské burze a v neposlední řadě samotné zpomalení tempa růstu HDP.

Druhou skupinu tvoří vybrané problémy, které vedly ke zvýšení čínských aktivit v ostatních rozvojových regionech, včetně Subsaharské Afriky. Tyto problémy sahají do hlubší historie a souvisí jednak s prudkým růstem HDP v minulé a předminulé dekádě, ale také rovněž s nestabilním vývojem některých ekonomik u tradičních obchodních partnerů z řad rozvinutých zemí, především pak USA, Japonska a Evropské unie, a to v návaznosti na situaci po roce 2008. Tyto problémy by pochopitelně, v případě jejich významnějšího prohlubování, mohly mít rovněž negativní dopad na globální ekonomiku, nicméně tento dopad vnímáme spíše jako nepřímý ve srovnání s první zmíněnou skupinou problémů. V případě prudkého růstu HDP naráží čínská ekonomika na problém surovinové nesoběstačnosti, který je nucena Čína řešit v především v posledních dvou dekádách. V případě nestability ekonomik u tradičních obchodních partnerů hovoříme o problému propadu a nutnosti vykrytí poptávky po čínských výrobcích. V neposlední řadě je nutno

⁶³ World Bank Group. *Domestic credit to private sector (% GDP)* [online]. 2016 [cit.2016-04-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/>

⁶⁴ World Bank Group. *Gross capital formation (% GDP)* [online]. 2016 [cit.2016-04-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/>

připomenout, že nejen zmíněné problémy, ale rovněž geopolitický motiv vstupu na africké území hraje a hrál pro Čínu významnou roli.

2.4.1 Problém surovinové nesoběstačnosti

V rámci analýzy motivů Číny pro vstup do vzájemné spolupráce se Subsaharským regionem se podrobněji zaměříme na surovinový problém. Podobně jako například Evropská unie, tak i Čína se nachází v dosti nevýhodné energetické pozici, kdy nedokáže ani zdaleka pokrýt energetickou náročnost ze svých vlastních zdrojů, a to i přes relativně bohatou vybavenost přírodními zdroji na čínském území.

Čína je tak znatelně závislá na dovozu vybraných energetických surovin, tedy na svých strategických partnerech, jejichž počet se z důvodu dynamického nárůstu spotřeby v posledních dvou dekáдах snaží neustále navyšovat, což i v současnosti zůstává jednou z priorit čínské energetické politiky.

Dá se říci, že právě problém energetické nesoběstačnosti byl tím primární motivem Číny pro vstup na africké území, tedy tak významného rozmachu ekonomických zájmů v Subsaharské Africe, která je známá svým bohatstvím na přírodní zdroje. V tabulce č. 3 jsou uvedeny vybrané, nejvýznamnější země regionu, z pohledu šíře dostupných přírodních zdrojů.

Tabulka 3: Struktura přírodních zdrojů ve vybraných zemích Subsaharské Afriky

Země	Přírodní zdroj
Angola	ropa, železná ruda, fosfáty, diamanty, měď, zlato, bauxit, uran
Libérie	kaučuk, dřevo, železo, kakao, káva
Guinea	bauxit
Republika Kongo	ropa, kobalt
Zambie	měď
Nigérie	ropa, uran
Jihoafrická republika	uhlí, hliník, platina, zlato, diamanty, měď

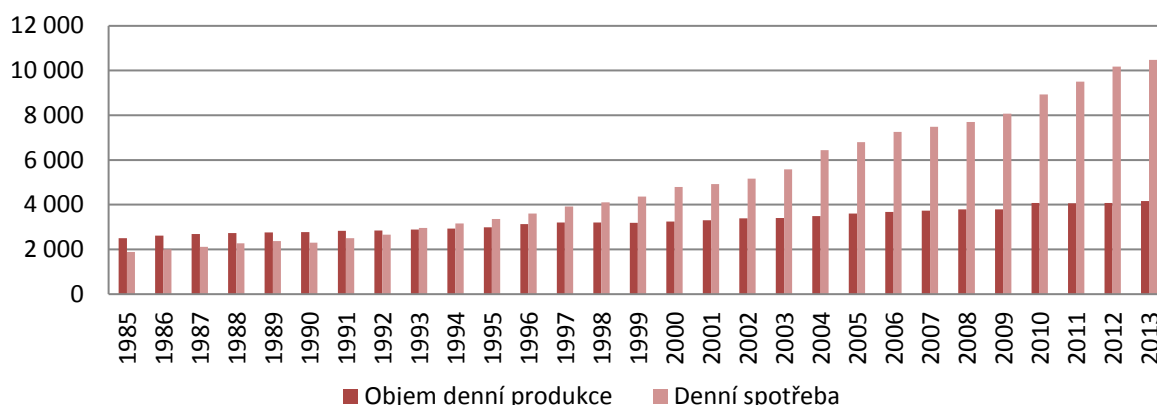
zdroj: vlastní zpracování autora

Z tabulky č. 3 je patrné, že z hlediska šíře spektra přírodních zdrojů je z regionu nejzajímavější Angola, Libérie a Jihoafrická republika. V případě ropy - pro Čínu nejstrategičtější nerostné suroviny, je nejvýznamnější zejména Angola, Nigérie, Republika Kongo, či Jižní Súdán. Nicméně uvedený výčet významných ropných partnerů je mnohem delší, o čemž se přesvědčíme v další kapitole práce.

Energetická nesoběstačnost Číny se dá nejlépe demonstrovat na již zmíněném příkladu ropy, v případě které i přes její vysokou zásobu v ložiscích a vysoký objem těžby na území Číny, je patrná jednoznačná závislost na dovozu od svých strategických ropných partnerů.

Z níže uvedeného grafu č. 1 vyplývá, že již od roku 1993 nepokrývá objem produkce ropy vytěžené na území Číny náročnost celkové spotřeby země. Z toho důvodu je dnes Čína největším čistým dovozcem ropy na světě.⁶⁵ Z grafu rovněž vyplývá, že úroveň denní produkce ropy se ve srovnání s úrovní denní spotřeby, od roku 1993, výrazně nezměnila. Oproti tomu denní spotřeba ropy se např. mezi roky 2000 a 2013 více než zdvojnásobila - ze 4,8 milionů barelů na 10,2 milionů barelů za den. Zde je zmíněná příčina prohloubení závislosti Číny na dovozu ropy od strategických partnerů, která neustále narůstá. Jen pro představu, zmíněných 10,2 mil. barelů ropy za den v roce 2013 představovalo přibližně 11 % celosvětové spotřeby ropy, která činila 90,3 mil. barelů ropy za den.⁶⁶

Graf 1: Úroveň denní produkce a spotřeby ropy v letech 1985 až 2013 v Číně (v tis. barelech)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů Indexmundi.com

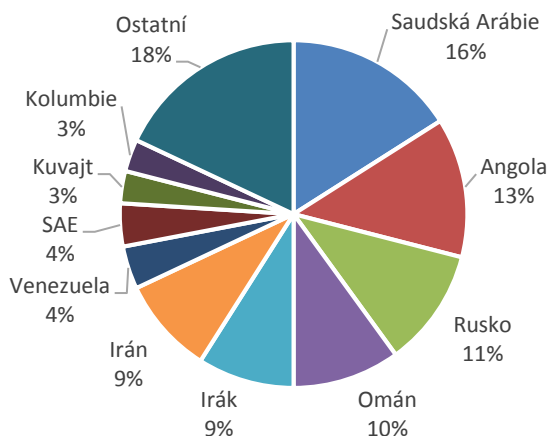
Jednou z absolutních priorit a zájmů Číny v současnosti je získání co nejvýhodnějšího a stabilního přístupu k černému zlatu, a to buďto formou dovozu od svých strategických partnerů anebo, což zaznamenáváme právě na příkladu Subsaharské Afriky, formou přímého vstupu na dané území a získání tak přístupu k ložiskům ropy (tzv. „go out princip“). V případě první varianty, tedy dovozu ropy od největších světových producentů, je Čína nejvíce závislá na Saudské Arábii, jejíž podíl na celkovém dovozu činil v roce 2014 16 %,

⁶⁵ V roce 2014 bylo denně dovezeno do Číny 6,1 mil. barelů ropy. Z hlediska celosvětového žebříčku dovozu byly druhé v pořadí Spojené státy americké s 5,1 mil. barelů ropy, následované pak Japonskem (4,2 mil.), Indií (2,7 mil.) a Jižokorejskou republikou (2,3 mil.).

⁶⁶ U.S. Energy Information Administration. *Global Trade Information Services* [online]. 2015 [cit.2016-04-20]. Dostupné z: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN>

následované Angolou, tedy prvním zástupcem Subsaharského regionu (13 %) a Ruskou federací (11 %).⁶⁷ Přehled deseti největších importérů ropy do Číny pro rok 2014 je zaznamenán v grafu č. 2, ze kterého je patrná i relativně vysoká míra diverzifikace dovozu.

Graf 2: Největší dovozci ropy do Číny v roce 2014 (% zastoupení)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů Global Trade Information Services, Inc.

Z hlediska regionálního uspořádání jednoznačně převládá Blízký východ, jakožto nejvýznamnější dovozce ropy do Číny. V roce 2014 se dovezlo z tohoto regionu přibližně 3,2 mil. barelů ropy za den, což znamenalo 52% podíl na celkovém objemu denního dovozu, který činil 6,5 mil. barelů.⁶⁸ Subsaharský region se podílel na celkovém dovozu z 22 % (1,4 mil. barelů/den) a byl tak druhým nejvýznamnějším dovozním regionem. Třetím v pořadí byl region Ruské federace a bývalých Sovětských republik (13 % - 0,8 mil. barelů/den).⁶⁹ Ze zmíněných statistik jednoznačně vyplývá důležitá úloha Subsaharského regionu, v čele s Angolou, jako strategického partnera Číny v oblasti dovozu ropy. Tato skutečnost vyplývá z druhého zmíněného způsobu zajištění soběstačnosti, a to pomocí přímých investic do „upstreamových“ ropných projektů přímo v místech nalezišť v dané zemi. Jedná se o jeden ze základních pilířů současné energetické politiky Číny, společně s investicemi do ropné infrastruktury na území samotné Číny (zvláště pak do ropovodů vedoucích z Kazachstánu, Ruska a Barmy) a také o jeden z hlavních zájmů čínských Národních ropných společností (NOCs), v čele s dvěma největšími společnostmi – Sinopec a CNPC/PetroChina. Zmíněný

⁶⁷ U.S. Energy Information Administration. *Global Trade Information Services* [online]. 2015 [cit.2016-04-20]. Dostupné z: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN>

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

strategický záměr rovněž vyplývá z poklesu objemů dovozů ropy u tradičních partnerů – Iránu, Jižního Súdánu či Libye, způsobeného současnou politickou a ekonomickou situací.

Vedle Subsaharského regionu se v současnosti Čína nejvíce zaměřuje na prohlubování vzájemné spolupráce a objemu dovozu ropy ze zemí Blízkého východu (např. Spojených arabských emirátů či Ománu), Venezuely anebo Ruské federace. V oblasti objemu ropných investic však nejvýznamnějším regionem stále zůstává Subsaharská Afrika, zejména pak jmenovitě Angola.

Kromě ropy se otázka zajištění energetické soběstačnosti týká pochopitelně i dalších strategických zdrojů. Z hlediska procentuální skladby celkové spotřeby primární energie v Číně, se nejvíce v roce 2014 spotřebovalo černého a hnědého uhlí, (60 % z celkového objemu spotřebovaných primárních zdrojů energie), následované již zmíněnou ropou (20 %), energií získanou z vodních elektráren (8 %) a zemním plynem (5 %). Podíl nukleární energie a obnovitelných zdrojů činil pouze přibližně 1 % z celkového objemu spotřeby.⁷⁰ Je zde tedy patrná relativně nízká míra diverzifikace v oblasti spotřeby primární energie.

V případě uhlí, vytěžené množství na území Číny od roku 2009 převažuje jeho spotřebu.⁷¹ Přesto však se paradoxně od stejného roku stala Čína čistým dovozcem uhlí z důvodu navýšení poptávky po této surovině. Od roku 2007 je Čína rovněž čistým dovozcem zemního plynu, kde je situace podobná, jako v případě ropy – vytěžený objem na území Číny zdaleka není dostačující pro pokrytí poptávky, respektive spotřeby. Výrazné navýšení převahy spotřeby zemního plynu nad jeho produkcí nastalo konkrétně od roku 2010. V roce 2013 se denně na území Číny vytěžilo 4,1 bil. m³ plynu, kdežto spotřeba činila 5,7 bil. m³.⁷² Mezi největší dovozce zemního plynu ve stlačené formě (CNG) patří Turkmenistán (více než polovina objemu v roce 2013), dále pak Katar, Austrálie a Indonésie. V případě zkapalněného zemního plynu (LNG) byl nejvýznamnějším dovozcem Katar (přibližně 34 % celkového dovozu), dále pak Malajsie a Austrálie. Význam zemí Subsaharského regionu je, na rozdíl od dovozu ropy, opravdu nepatrný – nejvíce se dováží zemní plyn z Nigérie (asi 0,4 %

⁷⁰ U.S. Energy Information Administration. *Global Trade Information Services* [online]. 2015 [cit.2016-04-20]. Dostupné z: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN>

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

z celkového dovozu CNG a 2 % LNG).⁷³ Nutno ovšem zmínit, že politika Číny, v případě pokrytí spotřeby zemního plynu, je naprosto rozdílná oproti příkladu ropy. Čínská politika zde jde cestou navýšení těžby na svém území, kdy do roku 2020 chce navýšit denní objem produkce na 6,5 bil. m³.⁷⁴

2.4.2 Problém vykrytí výkyvů na straně poptávky

Zatím byly uvedeny dva klíčové motivy pro vstup a samotné prohlubování čínských aktivit v regionu Subsaharské Afriky – zajištění pokrytí energetické náročnosti a pochopitelně neméně důležitý geopolitický motiv. Posledním motivem, který bude v rámci kapitoly nastíněn, je snaha o získání přístupu na nové, doposud méně prozkoumané trhy rozvojového světa, skrývající velký potenciál pro odbyt čínských výrobků. Poslední světová finanční krize jednoznačně ukázala, jak dalekosáhlý negativní dopad může mít pokles poptávky, nejen po čínských výrobcích ze strany klíčových obchodních partnerů z řad vyspělých zemí.

Subsaharský region je jedním z těch, s dlouhodobě nejstabilnějším ekonomickým růstem, který v poslední dekádě dosahoval v průměru 5 procent (viz graf č. 3 na následující straně). Tento dlouhodobý růst zapříčinil v obecném měřítku zlepšení životních podmínek obyvatelstva a z toho plynoucí nárůst jeho koupěschopnosti, především v kontextu s levnými čínskými výrobky. Toto tvrzení je ovšem poměrně dvojsečné, neboť například ve vybraných klíčových ekonomikách regionu, jako např. v Nigérii, která je od roku 2014 vůbec největší ekonomikou regionu, žije podle analýz WBG,⁷⁵ přibližně 45% obyvatelstva pod hranicí chudoby a to díky nerovnoměrnému rozdělení bohatství, které je stále charakteristické pro mnoho zemí regionu. K viditelnému zlepšení však nastalo kupříkladu v oblasti činností, spadajících do kompetence veřejných institucí, podpory privátního sektoru, prosazování zodpovědnějších makroekonomických politik a ve zlepšení přístupu v oblasti zavádění důležitých strukturálních reforem.

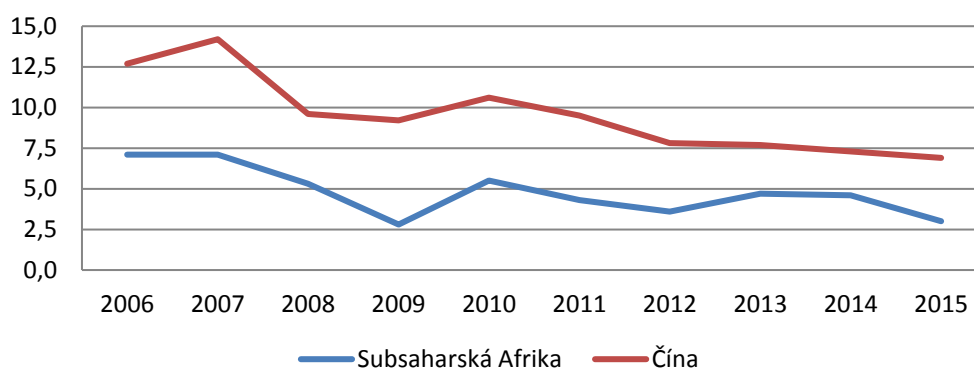
Mnoho zemí regionu dlouho těžilo z rostoucích cen strategických nerostných surovin a z rostoucí poptávky po těchto surovinách, zejména pak ze strany rozvinutých ekonomik, ale také dalších rozvojových zemí, v čele s Čínou, Indií a dalšími.

⁷³ U.S. Energy Information Administration. *Global Trade Information Services* [online]. 2015 [cit.2016-04-20]. Dostupné z: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN>

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ World Bank Group. *Poverty headcount ration at national poverty*. [online]. 2016 [cit.2016-04-20]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/>

Graf 3: Srovnání vývoje meziročního růstu HDP v SSA a Číně v letech 2006 - 2015

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů World Bank Group

V grafu č. 3 je zobrazen vývoj meziročního růstu HDP Číny a Subsaharské Afriky v letech 2006 až 2015. V případě Subsaharské Afriky vidíme relativně stabilní vývoj meziročního růstu hrubého domácího produktu od roku 2010, který v průměru činil 4,4 procentní body a úspěšně tak navázal na průměrný vývoj v minulé dekádě, kdy dosahoval přibližně 5 procentních bodů. Z důvodu dalšího poklesu cen strategických surovin však v roce 2015 klesla hodnota meziroční růstu regionu na 3 procentní body. V reakci na aktuální razantní propad vývozních cen některých strategických surovin, zejména ropy, která se v mnoha zemích regionu podílí více než z 50 % na celkovém HDP, je otázkou, do jaké míry tento propad cen může ovlivnit další budoucí růst HDP v regionu.

I přes zmíněné pochybnosti v reálném zlepšení životní úrovně a snížení chudoby v regionu, však můžeme s jistotou říci, že se region v posledních letech výrazně změnil a stal se tak atraktivním pro čínské investory, a to nejen z pohledu bohatství ve formě přírodních zdrojů. Důvody pro další navazování spolupráce s Čínou tak vidíme i na straně Subsaharského regionu – ať už se jedná o zmíněnou „negativní zkušenost“ s rozvojovou pomocí a spoluprací s tradičními „západními velmocemi“ či značný příliv čínských investic a kapitálu, který je pomocnou rukou pro realizaci značných projektů v oblasti rozvoje jednotlivých zemí.

3. Současnost obchodní a investiční spolupráce mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou

Třetí kapitola práce má za cíl nastínit současnou obchodní a investiční spolupráci mezi oběma regiony. Vzhledem k poměrně dlouhé historii vzájemných ekonomických vztahů Číny a Subsaharské Afriky budou převážně interpretována data a statistiky posledních přibližně 10 let, pokud není uvedeno jinak. Toto časové vymezení je zvoleno zcela účelně, neboť i přes relativně krátkou časovou řadu, dokáže zobrazit dynamický vývoj spolupráce, zachycuje vliv hospodářské a finanční krize z roku 2008, ale také především trendy posledních let.

3.1 Obchodní spolupráce mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou

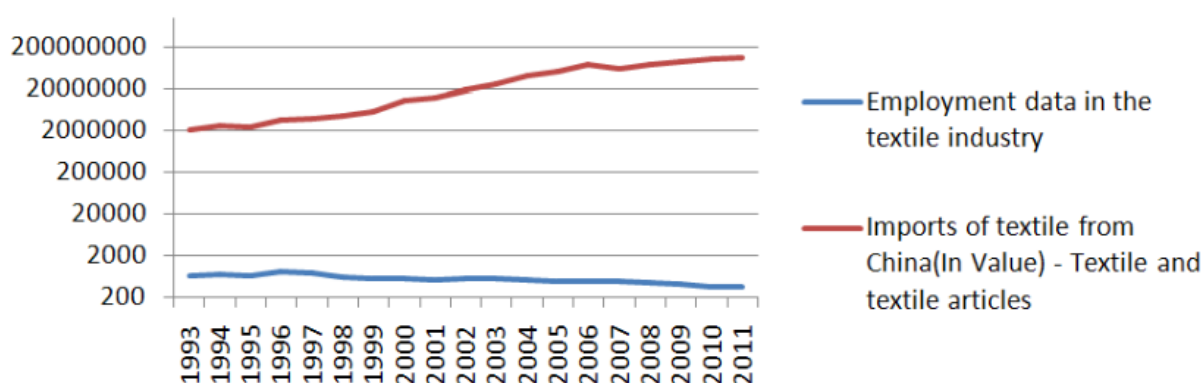
Struktura a objem vzájemně obchodovaných komodit či později také služeb, se v kontextu moderní historie čínsko-afrických vztahů, započaté v polovině 20. století, pochopitelně výrazně změnila. V 70. a 80. letech, kdy pozvolně začalo docházet k přesměrování dominance vzájemných vztahů z oblasti politické v oblast ekonomickou, spojenou s realizací významných čínských hospodářských reforem, převažovaly na straně čínských exportů především komodity z oblasti textilního a zbrojního průmyslu.

V obou zmíněných oblastech průmyslu shledáváme relativně negativní dopad na vybrané příjemce v regionu. V případě dovozu zbraní do vybraných subsaharských zemí, pro které bylo mnohdy období 2. poloviny 20. století ve znamení dlouholetých a krvavých válečných konfliktů, můžeme označit vzájemnou spolupráci v této oblasti jako jednoznačně negativní. Nutno dodat, že Čína zbraně vyvážela do Afriky výhradně z ideologických důvodů – ve zmíněném období počátku vzájemných ekonomických vztahů ve světě naplno propukla studená válka a Čína, jakožto spojenec Sovětského svazu, se se svými zjevnými aktivitami ve vybraných afrických zemích „zařadila“ po bok podporovatelů tzv. východního bloku, tedy především Sovětského svazu.

Textilní průmysl, který je dodnes stále jedním z dominantních sektorů čínského exportu v regionu SSA, je v mnoha zemích regionu stále jedním z těch, který je nejvíce postižen čínskými dovozy, neboť afričtí výrobci pochopitelně nedokáží konkurovat levným čínským výrobkům, což vede ke zvýšení nezaměstnanosti u tradičních afrických textilních

producentů, jako například Jihoafrické republiky.⁷⁶ Zmíněnou skutečnost dokazuje níže uvedený graf č. 4, ve kterém jsou zachyceny dva navzájem opačné trendy – dynamický nárůst na straně dovozu čínských textilních výrobků do Jihoafrické republiky v letech 1993 až 2011 a značný pokles zaměstnanosti v textilním průmyslu ve stejném období. Mezi další faktor, který zapříčinil zmíněný pokles zaměstnanosti, musíme samozřejmě rovněž zařadit změnu v celkové struktuře zaměstnanosti (zejména pak nárůst podílu zaměstnanosti v sektoru služeb v souvislosti s rozvojem ekonomiky).

Graf 4: Vztah mezi objemem čínských textilních dovozů a zaměstnaností v textilním průmyslu v Jihoafrické republice v letech 1993 – 2011 (tis. USD / tis. obyvatel)

zdroj: Edoun, E.I. -- Netshiozwi, E.E. Empirical evaluation of China imports on employment in the South African textile industry

Na straně exportu ze subsaharských zemí do Číny byla situace v počátcích vzájemné spolupráce komplikovanější. Jak již bylo zmíněno, mnoho zemí regionu se potýkalo s různými, po mnoho let se vláčejícími válečnými konflikty, politickou nestabilitou, nepříznivými životními podmínkami, chudobou a dalšími překážkami, stojícími v jejich rozvoji a tím de facto rozvoji regionu jako celku. Je samozřejmé, že mnoho těchto problémů přetrvává a sužuje region dodnes, avšak např. v oblasti válečných konfliktů či koupěschopnosti obyvatelstva se situace za poslední dvě až tři dekády v mnoha zemích výrazně změnila.

Z vyvážených surovin do Číny tak můžeme zmínit tradiční a dodnes strategické komodity, spadající do oblasti přírodních zdrojů (především pak nerostných surovin), které

⁷⁶ Edoun, E.I. -- Netshiozwi, E.E. Empirical evaluation of China imports on employment in the South African textile industry [online]. 2015 [cit.2016-04-10]. Dostupné z: http://businessperspectives.org/journals_free/ppm/2015/PPM_2015_02_Edoun.pdf

jsou, jak již bylo řečeno, jedním z hlavních důvodů expanze čínských aktivit v Africe a to kontinuálně již od 70. let 20. století.

Vzájemná obchodní spolupráce mezi oběma regiony v 70., 80. a de facto i 90. letech 20. století představovala v kontextu s vývojem v posledních 20 letech pouze zlomek celkového objemu obchodovaných komodit.

3.1.1 Obchod se zbožím

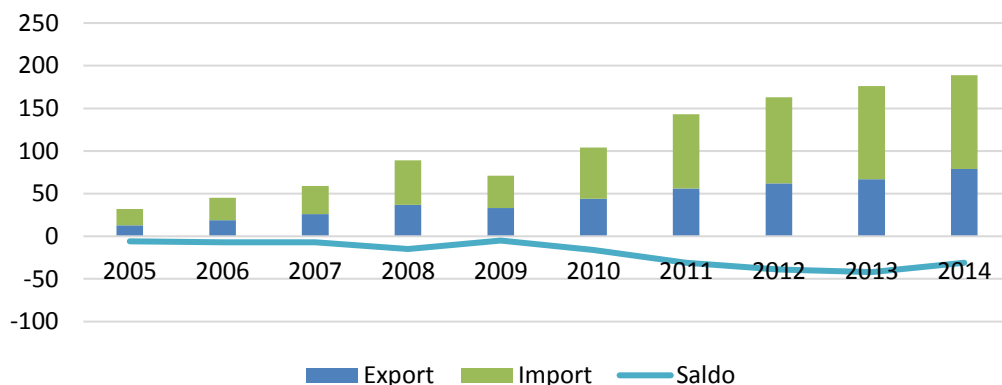
K reálnému prohlubování vzájemné obchodní spolupráce mezi oběma partnery začalo docházet až na počátku nového tisíciletí. S příchodem roku 2000 a založením FOCAC došlo rovněž k jejímu institucionálnímu zajištění a jak již bylo nastíněno ve druhé kapitole práce, také mnohým aktivitám, které následně nastartovaly významný boom v oblasti vzájemné obchodní výměny v první dekádě nového tisíciletí, dynamicky pokračující i po roce 2010, a to i přes následky světové hospodářské krize, která pochopitelně postihla i obchod mezi oběma regiony.

Celkový objem obchodovaného zboží, mezi oběma partnery, dosáhl v roce 2014 hodnoty 189 miliard amerických dolarů. Za posledních takřka deset let, oproti roku 2005 (32 mld. USD), se tento objem zvýšil téměř šestinásobně.⁷⁷ Objem exportu čínského zboží do regionu Subsaharské Afriky dosáhl v roce 2014 79 mld. dolarů. Oproti tomu hodnota vyvezeného zboží z regionu do Číny činila 110 mld. dolarů. Je tedy patrné, že čínská ekonomika vykazuje záporné saldo obchodní výměny se SSA, které se v posledních letech neustále prohlubuje, neboť exporty ze SSA rostou rychleji, nežli čínské dovozy. V relativním vyjádření se export zboží do zemí SSA podílel na celkovém čínském exportu v roce 2014 přibližně z 3,3 %. V případě podílu zemí SSA na celkovém dovozu do Číny je procento nepatrně vyšší – 5,6 %. Pro region Subsaharské Afriky je Čína od roku 2013, kdy přeskočila USA, největším obchodním partnerem z hlediska celkového objemu zbožíové výměny. V roce 2014 se export do Číny podílel na celkovém exportu zemí SSA z 8,7 %, v případě importu dokonce z 14,4 %.⁷⁸ Vývoj zbožíové výměny v letech 2005 až 2014, včetně jejího salda, je zachycen (z pohledu Číny) v grafu č. 5 na následující straně práce.

⁷⁷ World Bank Group. *World Integrated Trade Solution* [online]. 2016 [cit.2016-04-10]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/>

⁷⁸ Tamtéž.

Graf 5: Vývoj vzájemné obchodní výměny se zbožím mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou v letech 2005 – 2014 (mld. USD)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů World Bank Group

Nejvýznamnějšího zastoupení na celkovém objemu zbožové výměny mezi oběma partnery dosáhl v roce 2014 vzájemný obchod Číny s Jihoafrickou republikou, který činil přibližně třetinový podíl (33 %, 60,5 mld. USD). Podíl druhého nejvýznamnějšího partnera v pořadí, Angoly, nebyl rovněž nepatrný – 20 % (37 mld. USD). Vzájemná zbožová výměna Číny s JAR a Angolou tvořila tedy víc než polovinu celkového objemu obchodu Číny s celým regionem SSA. Třetím nejvýznamnějším partnerem, který však z hlediska objemu zaostává za zmíněnými dvěma lídry, byla Nigérie. Celkový objem zbožové výměny mezi Nigérií a Čínou dosáhl 18 mld. dolarů, tedy přibližně 10% podílu v rámci regionu SSA.⁷⁹

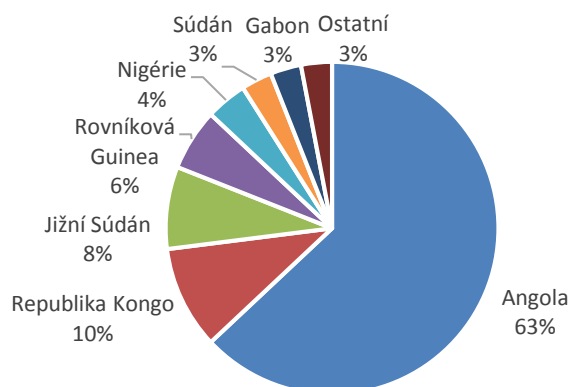
Z pohledu komoditní struktury nacházíme zcela logické rozdíly v obchodovaném zboží mezi oběma regiony. Na straně čínského exportu do SSA dlouhodobě převažují položky, spadající do skupiny spotřebního zboží, kapitálových statků a výrobků strojírenského průmyslu. V procentuálním vyjádření, na celkovém objemu čínského exportu, se do regionu SSA v roce 2014 nejvíce dovezla elektronika a stroje (přibližně 27 %), textilní výrobky (19 %) a kovy (11 %). V případě exportů z regionu SSA do Číny převažovaly jednoznačně přírodní suroviny (60 % z celkového exportu), z toho zejména pak fosilní paliva (téměř 50 % všech přírodních surovin) a také nerostné suroviny (11 %). Spotřební zboží bylo zastoupeno pouze přibližně z 1%.⁸⁰

⁷⁹ Pro srovnání, v roce 2014 dosáhla vzájemná obchodní výměna se zbožím mezi Čínou a Českou republikou hodnoty 19 mld. dolarů (z toho český export do Číny tvořil 2 mld. a dovoz z Číny 17 mld. amerických dolarů). Vidíme tedy, že i tato hodnota výrazně zaostává za hlavními obchodními partnery Číny v regionu SSA.

⁸⁰ World Bank Group. *World Integrated Trade Solution* [online]. 2016 [cit.2016-04-10]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/>

Z uvedené komoditní struktury čínského dovozu z regionu SSA je patrná jednoznačná převaha přírodních zdrojů, především pak fosilních paliv, zastoupených především ropou a také zemním plynem. Významnost ropy pro čínskou ekonomiku byla již analyzována ve druhé kapitole práce. V roce 2014 byl do Číny dovezen z regionu SSA celkový objem fosilních paliv v hodnotě 49,3 miliard dolarů, což znamenalo meziroční nárůst oproti roku 2013 o 6,5 procentního bodu a 40% nárůst oproti roku 2010.⁸¹

Graf 6: Podíl největších dovozců ropy z regionu SSA do Číny v roce 2014 (%)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů World Bank Group

V grafu č. 6 je zachycen procentuální podíl největších dovozců ropy (jakožto dominující suroviny v rámci skupiny fosilních paliv) z regionu SSA na celkové hodnotě dovozu těchto surovin do Číny v roce 2014. Již ve druhé kapitole práce jsme zmínili Angolu jako současného druhého největšího světového dovozce ropy do Číny. Podíl angolského exportu ropy, na celkovém exportu regionu, činil v roce 2014 63 %. Jednoznačně se tedy jedná o nejstrategičtějšího partnera Číny v této oblasti. Zmíněný výrazný podíl úzce souvisí s čínskými investicemi do ropných rafinérií, o kterých bude řeč ve čtvrté kapitole práce. Druhá, z pohledu významnosti dovozu ropy do Číny, skončila Republika Kongo (10 % celkového objemu), třetím nejvýznamnějším partnerem byl pak Jižní Súdán (8 %).

Vedle ropy a dalších fosilních paliv je mnoho zemí Subsaharské Afriky pro Čínu významnými dovozci ostatních přírodních zdrojů, zejména pak nerostných surovin. Jejich podíl z hlediska celkového objemu je sice mnohdy zanedbatelný, nicméně i přesto představují tyto země pro čínskou ekonomiku důležité partnery v oblasti zdrojů těchto komodit. Mezi tyto důležité partnery řadíme například Jihoafrickou republiku – důležitého dovozce zlata, platiny,

⁸¹ World Bank Group. *World Integrated Trade Solution* [online]. 2016 [cit.2016-04-10]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/>

mědi a diamantů, Guineu – výhradního dovozce bauxitu, Zambii – důležitého dovozce mědi či Libérii, ze které se do Číny dováží dřeviny či významné plodiny jako káva a kakao.

3.1.2 Obchod se službami

Obchod se službami a jeho rozvoj má, jak známo, velmi úzkou souvislost s investičními aktivitami a rovněž se samotnou zbožovou výměnou. Subsaharská Afrika v tomto ohledu není výjimkou. Zvláště v posledních 10 letech roste význam obchodu se službami mezi Čínou a SSA, a to zejména v oblasti finančních služeb, která souvisí s dynamickým rozvojem investiční spolupráce mezi oběma regiony. Významná, z pohledu služeb, je rovněž oblast cestovního ruchu, jejíž rozvoj je dán mnoha faktory, které souvisí se socioekonomickým a demografickým vývojem v obou regionech.

Zmíněný rozvoj obchodu se službami je charakterizován jedním klíčovým specifíkem, které vychází z charakteristik obou regionů. Je nutné si uvědomit, že přesto, že se oba regiony řadí dle oficiálních statistik mezi regiony rozvojové, rozdíl mezi nimi v oblasti ekonomického rozvoje je stále významný. To platí logicky i pro sektor služeb, jehož rozvinutost je znakem především vyspělejších ekonomik. Je sice pravdou, že některé statistické ukazatele, například podíl salda celkového obchodu se službami na HDP nejsou zas až tak markantně rozdílné - Čína 7 %, Subsaharská Afrika 1,3 % v roce 2014⁸², nicméně při pohledu na „reálnější ukazatele rozvoje“ jako například stupně rozvoje bankovního systému, dostupnosti platebního styku, úrovně rozvoje cestovního ruchu a jeho podpory, dostupnosti telekomunikačních služeb apod., jsou stále patrné značné rozdíly mezi oběma partnery.

Podobně jako v oblasti investic, které v případě spolupráce obou regionů jdou ruku v ruce s rozvojem obchodu se službami, se Čína snaží zmíněný rozdíl srovnat a svému méně rozvinutému partneru pomoci. Z oficiálních statistik WTO, WBG, ale i například čínské vlády není patrná přesná hodnota týkající se objemu obchodu se službami mezi oběma partnery. To je mimo jiné způsobeno tím, že čínská vláda své aktivity v oblasti služeb, a nejen tam, často zahrnuje do oblasti rozvojové pomoci, kde se oficiální údaje také výrazně liší. Zde tedy opět, již poněkolikáté v průběhu práce, narážíme na problém v definici rozdílu mezi rozvojovou pomocí a „standardní obchodní výměnou“, a to z hlediska jejich statistického vyčíslení. I přes absenci oficiálních statistik je patrné, že region SSA vykazuje záporné saldo obchodní výměny v oblasti komerčních služeb, a to zejména v případě finančních služeb, jejichž rozvoj

⁸² World Bank Group. *Trade in Services* [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/BG.GSR.NFSV.GD.ZS>

se v posledních dvou dekáдах stal jedním z prioritních cílů Číny v regionu. Na pohled by se tedy zdálo, že se jedná o jednoznačnou rozvojovou pomoc ze strany Číny. Ovšem zejména v oblasti již zmíněných finančních služeb, ale koneckonců i dopravy, cestovního ruchu, služeb spojených se zbožovou výměnou apod., je zřejmý zájem silnějšího z partnerů pro co největší usnadnění realizace obchodních a investičních záměrů pro své domácí subjekty a tedy o princip vzájemné prospěšnosti.

Dobrým příkladem může být například realizace rozvoje platebního styku čínské bankovní společnosti China UnionPay, která provozuje stejnojmenné platební karty, jež jsou obdobou největších světových karetních společností, jako například American Express, VISA, či Mastercard. S podporou čínské vlády pak od roku 2008, kdy byly platební karty UnionPay akceptovány pro platební styk v první zemi Subsaharského regionu (Jihoafrické republiky), došlo k jejich zavedení ke konci roku 2015 v celkem 44 afrických zemích.⁸³ Kupříkladu na ostrově Mauritius, který je oblíbenou turistickou destinací čínských turistů, dnes přibližně 90 % terminálů a přes 70 % bankomatů akceptuje karty UnionPay.^{84 85}

Dalším významným sektorem v oblasti služeb z pohledu vzájemné spolupráce mezi oběma regiony je cestovní ruch. Snaha o jeho rozvoj je jedním z prioritních bodů, vzešlých z posledního summitu FOCAC v roce 2015. Zvláště v posledních deseti letech dochází k dynamickému nárůstu počtu čínských turistů, kteří ročně navštíví africký kontinent, respektive region SSA.

Podle oficiálních statistik Čínské národní turistické agentury (CNTA)⁸⁶ vycestovalo v roce 2015 za účelem turistické cesty celkem 120 mil. čínských občanů, z toho přibližně 9,5 % navštívilo region SSA. Oproti roku 2010 se jednalo o více než 50% nárůst.⁸⁷ Analytici očekávají, že do roku 2020 se absolutní počet čínských turistů ve světě zdvojnásobí, a to

⁸³ UnionPay International. *UnionPay Accepted by another 8 Countries in Africa* [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <http://www.unionpayintl.com/en/enaboutUpi/ennewsCenter/encompanyNews/3007787.shtml>

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ K podpoře karet UnionPay nedochází v současnosti pouze v Africe, ale takřka ve všech světových regionech, a to i Evropské unii, včetně České republiky, kde jsou karty akceptovány od roku 2014.

⁸⁶ China National Tourism Administration. *Tourism statistics database* [online]. 2016 [cit.2016-07-17]. Dostupné z: <http://en.cnta.gov.cn/Statistics/TourismStatistics/>

⁸⁷ Tamtéž.

přibližně na 200 mil.⁸⁸ Dá se tedy předpokládat, že k dalšímu nárůstu bude docházet i v regionu SSA, jehož podíl na celkovém počtu turistů roste. Z hlediska destinací měla v regionu v roce 2015 nejvýznamnější zastoupení Keňa, která turisty láká především na národní parky, dále pak Kamerun, Senegal, Angola, Mauritius a rovněž Jihoafrická republika, která byla v roce 2015 vůbec nejoblíbenější destinací čínských turistů v regionu, a to především z důvodu zavedení přímého leteckého spojení mezi Pekingem a Johannesburgem.

Důvodů pro tak dynamický nárůst obliby regionu SSA u čínských turistů je hned několik. V první řadě je nutné zmínit samotný rozvoj střední třídy v Číně, která si tak může dovolit vynaložit stále více finančních prostředků pro cestování do vzdálenějších lokalit. Dalším silným aspektem je vzájemné úsilí obou partnerů o posílení spolupráce v oblasti cestovního ruchu, které je, jak již bylo zmíněno, institucionálně zajištěno Fórem pro čínsko-africkou spolupráci (FOCAC). S odkazem na uvedený příklad spolupráce v oblasti finančních služeb na předchozí straně práce, je nutno zmínit rovněž „usnadnění podmínek“ pro příchozí čínské turisty, a to zmíněným zajištěním podpory pro platební styk či usnadněním dopravy do vybraných destinací (viz zavedení přímých leteckých spojů apod.)

Mohlo by se tedy na pohled zdát, že z turistického boomu těží pouze čínská strana. Pro mnoho zemí Subsaharského regionu však představují příjmy z turistického ruchu nemalou položku ve struktuře hrubého domácího produktu, vezmeme-li navíc v úvahu, že mnoho turistů z tradičních západních zemí (Francie, USA, Velké Británie apod.) z důvodu ekonomické nestability posledních let volí pro své zahraniční cesty bližší turistické destinace, což má za následek výpadek v celkovém příjmu z turistického ruchu v řadě afrických zemí. S tím souvisí následný reálný dopad na samotné obyvatelstvo v regionu SSA, zvláště v oblasti zaměstnanosti. V grafu č. 7 na následující straně práce je zachycena absolutní hodnota příjmů z cestovního ruchu v regionu SSA v roce 2015 a také její relativní podíl na celkovém HDP regionu.

Z grafu č. 7 je patrný negativní dopad hospodářské krize, konkrétně v letech 2009 a 2010, který výrazně oslabil hodnotu příjmů z turistického ruchu v regionu a taky jejich relativní podíl na celkovém HDP. Od roku 2010 pak vidíme opět každoroční nárůst absolutní hodnoty ukazatele příjmu z cestovního ruchu. Tuto skutečnost můžeme přisoudit nejen

⁸⁸ Bloomberg. *Chinese Outbound Tourists May Double to 200 Million, CLSA Says* [online]. 2016 [cit.2016-07-17]. Dostupné z: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-01-20/chinese-outbound-tourists-may-double-to-200-million-clsa-says>

oživení světové ekonomiky, ale také nárůstu přílivu turistů z „nových destinací“, jakou je zejména Čína, či Indie.

Graf 7: Příjmy z cestovního ruchu a jejich relativní podíl na HDP regionu SSA v letech 2006 - 2016

zdroj: World Travel and Tourism Council, dostupné z <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2016/subsaharanafrica2016.pdf>

V roce 2015 dosáhl celkový příjem z cestovního ruchu v regionu SSA hodnoty 42 mld. amerických dolarů, což představovalo přibližně 2,6 % HDP regionu, který činil 1,6 bil. dolarů. Údaje pro rok 2016 jsou pak odhadem, který byl zveřejněn v polovině roku 2016.⁸⁹ Z grafu rovněž vyplývá, že dle Světové rady pro cestování a cestovní ruch (WTTC), v roce 2026 sice zůstane podíl příjmu vůči HDP takřka stejný, nicméně absolutní hodnota příjmů přesáhne hranici 70 mld. USD, což bude znamenat 66% nárůst oproti roku 2015.⁹⁰ Zmíněná neměnnost v relativním vyjádření je způsobena očekávaným dynamickým růstem HDP regionu, jehož meziroční hodnota by např., dle prognózy Světové banky⁹¹, měla i po roce 2020 přesahovat hodnoty 10 %.

Ve vztahu k vzájemné spolupráci mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou v oblasti turistického ruchu bude pak v otázce její budoucnosti podstatná nutnost druhého ze zmíněných partnerů i nadále usilovat o příliv čínských turistů, neboť tyto turisté představují do budoucna obrovský potenciál, vzhledem k očekávanému růstu střední třídy a také aktuálnímu

⁸⁹ World Travel and Tourism Council. *Travel & Tourism Economic Impact Report 2016* [online]. 2016 [cit.2016-07-18]. Dostupné z: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2016/subsaharanafrica2016.pdf>

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ World Bank Group. *Global Economic Prospects* [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/GEP/GEP2015a/pdfs/GEP2015a_chapter2_regional_outlook_SSA.pdf

demografickému vývoji v Číně. Pochopitelně je v poslední době naopak zřejmý i zájem turistů z řad regionu SSA o turistickou destinaci východní Asie, a tedy i Čínu, což opět souvisí s růstem střední třídy a ekonomickým rozvojem zvláště pak v případě bohatších zemí regionu, v čele s Jihoafrickou republikou. I tato skutečnost může do budoucna představovat značnou příležitost pro příjmy Číny z cestovního ruchu.

3.2 Investiční spolupráce mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou

Rozvoj obchodní činnosti mezi oběma regiony by se stěží obešel bez přílivu velkého objemu investic ze strany Číny. Oficiální statistiky čínské vlády, na rozdíl například od statistik Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD), nahrazují standardní označení přímých zahraničních investic FDI (foreign direct investment) zkratkou ODI (overseas direct investment) či také OFDI (overseas foreign direct investment). Podobně tedy jako v případě statistik týkajících se obchodní výměny, i zde narážíme na jisté omezení či neurčitost mezi oficiálními statistickými zdroji.

3.2.1 Čínské investice v Africe a jejich odvětvová struktura

Dle oficiálních statistik Ministerstva obchodu ČLR (MOFCOM) dosáhl v roce 2014 celkový objem čínských přímých zahraničních investic v Africe hodnoty 3,5 mld. dolarů, což znamenalo 19% nárůst oproti roku 2013.⁹² Statistický vývoj v letech 2005 až 2014 je zachycen v grafu č. 8. na následující straně práce, a to jak v absolutním vyjádření (modré sloupce), tak i jako relativní podíl čínských investic na celkovém objemu realizovaných PZI všech zemí na kontinentu (červená spojnice).

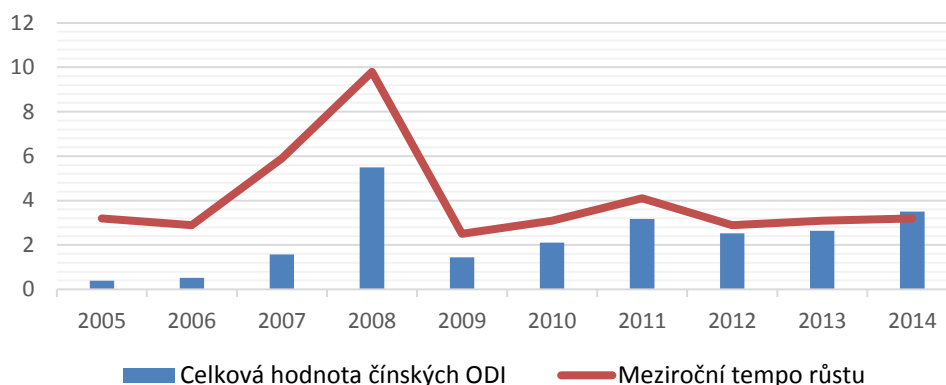
Bohužel není znám oficiální údaj, který by dokázal spolehlivě říci, jaká část ze zmíněných 3,5 mld. dolarů spadala přímo do regionu Subsaharské Afriky. Podle jiného zdroje, statistik UNCTAD⁹³, tvořil podíl čínských přímých zahraničních investic na celém kontinentu v roce 2014 4,4 %, tedy přibližně 2,5 mld. dolarů, tedy hodnotu výrazně nižší než

⁹² The Ministry of Commerce of the Government of China. *Business Review 2013 (X): Remarkable Achievements Made in China-Africa Economic and Trade Cooperation* [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: http://english.mofcom.gov.cn/article/zt_review2013/column1/201401/20140100453605.shtml

⁹³ UNCTAD. *World Investment Report 2014* [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=937>

v případě statistik MOFCOM. Podle údajů UNCTAD dosáhl celkový objem přílivu PZI na celý kontinent v témže roce 57 mld. dolarů.⁹⁴

Graf 8: Hodnota přílivu čínských ODI na africký kontinent v letech 2005 až 2014 (mld. USD) a jejich meziroční tempo růstu (%)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů MOFCOM

Do budoucna se dá předpokládat, že se zmíněná hodnota přílivu čínských investic v Africe navýší, což plyne ze závěrů poslední ministerské konference FOCAC, která se uskutečnila v prosinci 2015. Je sice pravdou, že na konferenci přijatý 10. akční plán, který počítá s poskytnutím finanční výpomoci ze strany Číny ve výši 60 miliard dolarů pro období let 2016 až 2018, v sobě zahrnuje projekty spadající více do oblasti rozvojové pomoci (zvláště pak preferenční půjčky, které mají tvořit více než polovinu z celkové částky), nicméně nemalé úsilí má být vloženo rovněž do velkých investičních projektů, a to nejen do dříve převažující oblasti těžebního průmyslu, kde je patrný zřejmý zájem Číny, ale rovněž do budování infrastruktury či posílení finančního sektoru, tedy projektů oboustranně prospěšných.

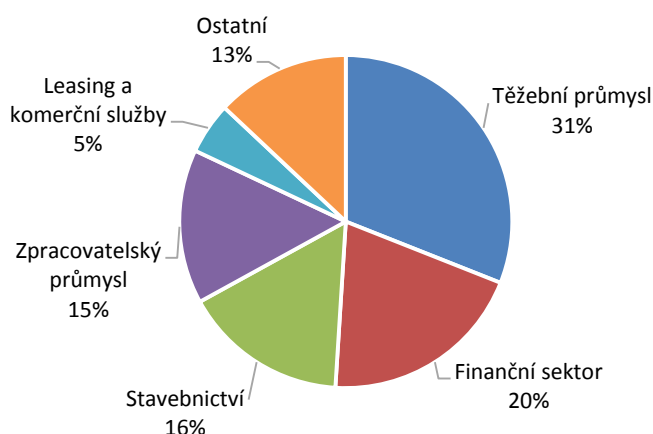
MOFCOM, jakožto oficiální čínská vládní instituce pro obchod a podnikání, monitoruje veškeré aktivity domácích firem v Africe, které mají vůči ní ohlašovací povinnost při uskutečňování svých investičních záměrů, a to nejen na africkém území. Veškeré aktivity čínských firem, nehledě na jejich vlastnickou strukturu, jsou důkladně monitorovány, tak, aby byly uskutečňovány v souladu se zájmem čínské vlády. Díky tomu můžeme z oficiálních čínských statistik vyčíst, že v období let 1998 až 2014 realizovalo své investice více než 2000 čínských firem v celkem 49 afrických zemích (z toho 44 zemí spadalo do regionu SSA).

⁹⁴ V roce 2014 tvořil příliv PZI na africké území dle UNCTAD celkově 57 mld. dolarů (z toho 42 mld. v regionu SSA), odliv pak 13 mld. dolarů. Největší investory pak stále zůstávají, jako v předchozích letech, USA, Francie a Velká Británie.

Celkový počet uskutečněných přímých investic pak přesáhl hranici čtyř tisíc.⁹⁵ Z hlediska jednotlivých států regionu SSA bylo nejvíce investic realizováno v Jihoafrické republice, Nigérii a Angole, tedy v zemích s velkými zásobami nerostného bohatství, ale rovněž také v zemích, v tomto ohledu „chudších“, jakými jsou například Keňa, Etiopie či Uganda.⁹⁶

Výše zmíněné teritoriální rozdělení má úzkou spojitost s odvětvovou strukturou investic v regionu. V zemích bohatých na přírodní zdroje převažují především investice do těžebního průmyslu a výstavby infrastruktury (zejména v případě Nigérie, Angoly či Konžské republiky). Pro země s chudší zásobou, pro Čínu strategických, přírodních zdrojů, jsou pak převažující investice spíše do sekundárního a terciálního sektoru. Příkladem může být již zmíněná Keňa nebo Mauritius, tedy oblíbené destinace čínských turistů, do kterých Čína investuje nemalé prostředky v oblasti rozvoje finančního sektoru či cestovního ruchu. Pochopitelně rozvoj infrastruktury a finančního sektoru je důležitým předpokladem pro další rozvoj regionu, nehledě na stupeň přírodního bohatství.

Graf 9: Odvětvová struktura čínských ODI na africkém kontinentu v roce 2012 (% zastoupení)

zdroj: FOCAC, China-Africa Economic and Trade Cooperation 2013, White Paper

Pro bližší pohled na odvětvovou strukturu celkového přílivu investic jsou k dispozici nejnovější oficiální údaje pouze za rok 2012, které vydala čínská vláda.⁹⁷ Z uvedené grafické demonstrace (graf č. 9) je patrné, že v roce 2012 dosáhl příliv čínských přímých zahraničních

⁹⁵ Brookings Institution. *China's direct investment in Africa: Reality versus myth* [online]. 2015 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2015/09/03/chinas-direct-investment-in-africa-reality-versus-myth/>

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ The State Council of the People's Republic of China. *China-Africa Economic and Trade Cooperation 2013* [online]. 2014 [cit.2016-07-18]. Dostupné z: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986536.htm

investic v regionu největšího podílu v oblasti těžebního průmyslu (31 %), následované finančním sektorem (20 %). Podíl investic do zpracovatelského průmyslu a stavebnictví byl takřka vyrovnaný (15 %, resp. 16 %). Vidíme tedy, že čínské investice v Africe v daném roce zasahovaly do širokého spektra odvětví, od primárního až po terciální sektor, a to relativně vyrovnaným poměrem.

3.2.2 Výběr největších čínských investičních projektů v regionu

Jak již bylo zmíněno, v období let 1998 až 2014 došlo na africkém kontinentu k realizaci okolo 4000 čínských přímých zahraničních investic. Jejich konkrétní dopad na vybranou zemi regionu bude analyzován v kapitole č. 4. Níže je však alespoň krátce představen výběr těch největších z nich, a to z hlediska celkového objemu velikosti kontraktů. Většina z těchto investičních projektů spadá do sféry výstavby infrastrukturních sítí, těžebního průmyslu, výstavby nemovitostí, fúzí, či akvizic finančních institucí. U většiny z následujících investic rovněž dosud nedošlo k profinancování celkového nasmlouvaného rámce, což se pochopitelně odráží i v samotných statistikách přílivu čínských PZI, které byly nastíněny v předchozí podkapitole 3.2.1.

Dosud největší nasmlouvanou čínskou investicí v regionu je výstavba železniční trati na pobřeží Nigérie. V červenci 2016 došlo k podpisu kontraktu mezi nigerijskou vládou a čínským investorem, společností China Railway Construction Corporation Limited, v celkovém objemu 12 mld. dolarů. Doposud se jedná o vůbec největší zámořský kontrakt jediné čínské společnosti, který byl kdy podepsán. Projekt počítá s vytvořením 200 000 nových pracovních míst během jeho realizace. Dalších, přibližně 30 000 pracovních míst, bude potřeba při samotném provozu železnice. Pro účely výstavby infrastruktury má být dovezeno čínské zboží ve výši 4 mld. dolarů (jmenovitě především stroje, nářadí, následně pak vlakové soupravy a další vybavení). Samotná železnice o délce 1 402 km propojí podél břehu Atlantického oceánu hlavní město a ekonomické centrum země, Lagos, s dalším strategickým centrem, městem Calabar, na jihovýchodě země. Dodané čínské vozové soupravy mají dosáhnout rychlosti až 120 km/h a přinést tak nadstandardní spojení pro obyvatelstvo, vzhledem ke stávající úrovni v zemi.⁹⁸

⁹⁸ International Railway Journal. *\$US 12bn Nigerian Coastal Railway deal signed* [online]. 2014 [cit.2016-07-20]. Dostupné z: [http://www.railjournal.com/index.php/africa/\\$us-12bn-nigerian-coastal-railway-deal-signed.html](http://www.railjournal.com/index.php/africa/$us-12bn-nigerian-coastal-railway-deal-signed.html)

Obě strany projektu výstavby železnice na pobřeží Nigérie měly tu výhodu, že se již z minulosti dobře znaly a to díky předchozímu projektu modernizace železniční trati mezi Lagosem a městem Kano, ležícím na severu země. Přesto, že kontrakt v celkové hodnotě 8,3 mld. dolarů byl podepsán již v roce 2006, k realizaci modernizace prvního úseku, respektive jeho dokončení, došlo až v prosinci 2014. Modernizace prvního úseku v délce 186 km stála bezmála 850 mil. dolarů, což představovalo přibližně jednu desetinu z celkové plánované hodnoty investice, a to jak v počtu zmodernizovaných kilometrů, tak i vynaložených finančních prostředků. Mezi další významné projekty v oblasti budování infrastruktury můžeme zařadit rovněž plánovanou výstavbu zcela nové regionální železnice mezi Čadem a Jižním Súdánem (kontrakt v hodnotě 5,6 mld. dolarů byl podepsán v roce 2014) či rozvoj silniční sítě v okolí těžebních dolů v Demokratické republice Kongo (2007, celkově 7,2 mld. dolarů).

V oblasti investic do nemovitostí jednoznačně dominuje ambiciózní projekt výstavby zcela nového města na předměstí Johannesburgu, který je s trochou nadsázky nazýván „New York of Africa“. Oficiální název projektu, který by měl dosáhnout hodnoty 7 mld. dolarů, je Modderfontein New City Project. Výstavba začala na podzim 2015 a počítá s vybudováním moderního města o rozloze 1 600 ha, ve kterém by mělo žít až 100 000 obyvatel. Jedná se o největší čínskou investici do oblasti realit v Jihoafrické republice, investorem je čínský konglomerát Shanghai Zendai Property Ltd.⁹⁹

Významného zastoupení, a to už od počátků prohlubování vzájemné spolupráce mezi oběma partnery, dosahovaly investice v oblasti těžebního průmyslu (potažmo energetického průmyslu), zejména pak v Angole, které bude věnována celá čtvrtá kapitola práce. Mimo projekty uskutečněné na území Angoly, stojí za zmínku např. stále ne zcela nedokončená výstavba vodní přehrady a hydroelektrárny na řece Zambezi v provincii Tete, ležící v Mosambiku. Investice má dle odhadů přesáhnout hodnotu 2 mld. dolarů.¹⁰⁰ Jelikož projekt byl zafinancován čínskou bankovní institucí The Export-Import Bank of China a na výstavbě se převážně podíleli/podílejí tuzemské firmy, můžeme tento projekt zařadit spíše do oblasti rozvojové pomoci.

⁹⁹ Oficiální stránky společnosti *Shanghai Zendai Property Ltd.* ZENDAI, MODDERFONTEIN NEW CITY [online]. 2016 [cit.2016-07-20]. Dostupné z: http://www.heartland.co.za/1_zendai_development_sa.php

¹⁰⁰ ChinaDaily.com. *China to loan Mozambique \$2.3b for power plant* [online]. 2016 [cit.2016-07-20]. Dostupné z: http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-05/10/content_794030.htm

Přehled všech významných investic, jejichž hodnota přesáhla či má postupně přesáhnout 5 mld. dolarů, zachycuje tabulka č. 4. Jedná se o investice, u kterých již došlo k definitivnímu podpisu kontraktu mezi oběma stranami.

Při pohledu na tabulku č. 4 je patrné, že většina z uvedených investic je stále nedokončena či dokonce ve stavu, kdy ani nezačala jejich faktická realizace. Důvodem není pouze skutečnost, že se jedná o kontrakty relativně nové, či z hlediska jejich realizace dlouhodobě časově náročné, problémem jsou rovněž mnohé komplikace, vzniklé jak v procesu vyjednávání, tak i v jejich následné realizaci.

V případě zpočátku velmi ambiciózního projektu joint venture mezi Čínským mezinárodním fondem (China International Fund – CIF) a státem Guinea, dokonce vidíme, že i přes platné uzavření kontraktu v celkové hodnotě 7 mld. dolarů, které proběhlo v roce 2009, k realizaci samotného projektu nakonec vůbec nedošlo. Důvodem byla politická nestabilita v Guineji, která je stále problémem mnoha zemí regionu. V roce 2011 nově zvolená guinejská vláda prohlásila kontrakt za neplatný.¹⁰¹ Oficiální důvody nejsou známy, nicméně vše zřejmě souvisí s nově nastavenými protekcionistickými podmínkami pro realizaci zahraničních investic, které ve zmíněném roce zavedla již zmíněná vláda. Jedná se například o zavedení určité daně či desátku v podobě 15% účasti státu v každé těžbařské společnosti, která působí na území státu, tedy včetně zahraničních investorů.¹⁰²

Tabulka 4: Přehled největších přímých zahraničních investic Číny v regionu

Oficiální název	Objem (USD)	Rok podpisu kontraktu	Země realizace	Odvětví	Aktuální stav (8/2016)
Coastal Railway, Nigeria	12 mld.	2016	Nigérie	infrastruktura	před zahájením výstavby
Lagos-Kano Railway Project	8 mld.	2006	Nigérie	infrastruktura	dokončen první úsek (10 % trati)
The Sicomin Agreement	7 mld.	2007	Demokratická rep. Kongo	infrastruktura	před zahájením výstavby
Joint venture mezi CIF a Guineou	7 mld.	2009	Guinea	bankovníctví	zrušeno
Mini-City	7 mld.	2015	Jihoafrická rep.	stavebnictví	výstavba zahájena
Sonaref Lobito Refinery	6 mld.	2001	Angola	těžební průmysl	dokončeno
Chad-Sudan Regional Railway	5,5 mld.	2014	Čad	infrastruktura	před zahájením výstavby

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů FOCAC a vlád jednotlivých zemí

¹⁰¹ BBC News. *Guinea mining: PM defends radical industry shake-up* [online]. 2011 [cit.2016-07-20]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14915121>

¹⁰² Tamtéž.

Teritoriální rizika tedy stále představují jednu z významných hrozeb regionu pro čínské investory a to i přes snahu FOCAC a dalších institucí o co největší zjednodušení podmínek pro nově příchozí investory. Je tedy zcela logické, že jedním z prioritních cílů při vstupu zahraničního investora na africký trh je zajištění se vůči tomuto riziku, což v případě Číny, jak bude zmíněno v další kapitole práce, představuje především samotné uzpůsobení formy financování a kontroly nad poskytnutými finančními prostředky v dané zemi.

4. Dopad ekonomické spolupráce Číny s vybranou zemí regionu – případ Angoly

Cílem této kapitoly je zanalyzovat konkrétní praxi ekonomické spolupráce mezi Čínou a Angolou, jakožto vybraným zástupcem regionu SSA. Důvodem, proč byla pro tyto účely zvolena právě Angola, je její velké množství atributů, které můžeme obecně vztáhnout k regionu jako celku. Jedná se především o válečnou minulost, která je charakteristická pro značnou část zemí a která se velmi negativně projevila na jejich rozvoji. Dále pak o značnou surovinovou závislost ekonomiky, vysokou míru nerovnosti a chudoby ve společnosti a také, z úhlu pohledu Číny, atraktivitu ve formě již zmíněných přírodních zdrojů. Kapitola je rozdělena do čtyř částí, které mají za úkol postupně nastínit kontext a východiska pro navázání vzájemné spolupráce a její následný reálný dopad, především na samotné obyvatelstvo země a jejich rozvoj.

4.1 Historická východiska

Až do roku 1975, kdy byla po čtrnácti letech trvající guerillové válce vyhlášena nezávislost, byla Angola portugalskou kolonií. Již během války za nezávislost se do popředí politického života dostaly dvě osvobozenecká hnutí, která poté sehrála klíčovou roli v samotné občanské válce,¹⁰³ která vypukla takřka okamžitě po vyhlášení nezávislosti. První z těchto hnutí, MPLA (*Lidové hnutí za osvobození Angoly – Strana Práce*), se dostalo po definitivním ukončení občanské války v roce 2002 k moci a v Angole vládne dodnes.

Hnutí MPLA lze tak právem označit za vítěze občanské války. V souvislosti s čínsko-angolskými vztahy je podstatné směřování této vládnoucí strany, které je levicově orientované, respektive, dříve ovlivněné ideologií marxismu a leninismu (dnes se oficiálně strana profiluje spíše jako sociálně demokratická). Z toho vyplývá i současná náklonnost MPLA právě k Číně, která je s ní, v mezích politické ideologie, úzce spjatá. Oproti tomu opoziční hnutí UNITA (*Národní strana za úplnou nezávislost Angoly*), které se profilevalo a stále profiluje jako pravicové a které bylo během občanské války podporováno ze strany USA

¹⁰³ Občanská válka v Angole probíhala v letech 1975 – 2002. Do války se zapojily mimo domácích bojovníků z řad hnutí MPLA a UNITA, také sovětské, kubánské a jihoafrické jednotky. Přesto, že se v roce 1992 uskutečnily první svobodné volby, které byly příslibem ukončení krvavé války, výsledný efekt byl zcela protichůdný – vedl k dalším, ještě deset let trvajícím bojům, až do podpisu definitivní mírové dohody v roce 2002.

a Jihoafrické republiky (hnutí MPLA podporoval Sovětský svaz a Kuba), dnes v angolském parlamentu, jakožto druhá nejsilnější partaj, zaujímá pouze menšinové postavení.

Z dlouhé a strastiplné historie Angoly jsou pro další postup v práci důležitá dvě východiska – občanská válka a její dopad na následný ekonomický vývoj země (s důrazem na čínsko-angolskou hospodářskou spolupráci po ukončení konfliktu) a historický kontext „zasahování“ Číny do událostí, jež nastaly před koncem občanské války. Jako další, případné východisko, bychom samozřejmě ještě mohli zmínit dlouhou koloniální historii a její dopad na prosperitu země před a po vyhlášení nezávislosti na Portugalsku. Nicméně vzhledem ke stanovenému cíli práci lze vnímat toto východisko spíš jako „doplňkové“ a to ve vztahu ke dvěma zmíněným, pro nás klíčovým východiskům.

Rok 2002 můžeme právem označit jako přelomový v historii Angoly. Po mnoha letech mírových jednání se konečně podařilo ukončit krvavou občanskou válku, která si, dle dostupných zdrojů,¹⁰⁴ vyžádala přibližně 800 000 lidských životů. Více než 4 mil. obyvatel pak bylo vyhnáno ze svých domovů a nuceno přežít válku v těžkých životních podmínkách, nejčastěji pak ve vnitrozemí. Tato skutečnost měla a stále má negativní dopad na vývoj většiny demografických ukazatelů země, jakou je například vysoká kojenecká úmrtnost, nízká naděje dožití apod. (blíže bude specifikováno v podkapitole 4.2).

Je tedy vcelku pochopitelné, že po ukončení konfliktu se vítěznému hnutí MPLA, jež v rámci svého levicového programu nabídlo voličům stabilitu a příslib lepší budoucnosti, dostalo tak velké podpory, která trvá dodnes. Vidíme zde tedy i silný sociální aspekt, jež má zajisté nemalý vliv na politické směřování vládnoucí elity, která tak, díky jednoznačně levicově zaměřenému obyvatelstvu, získává legitimitu pro své zahraničně politické aktivity, zejména pak například ve vztahu k Číně.

Neméně negativní byl pochopitelně samotný dopad občanské války na ekonomiku země. Díky délce konfliktu a tedy značné míry nestability v zemi, která trvala téměř 41 let (započteme-li k samotné občanské válce i válku o nezávislost na Portugalsku), se Angola s těmito negativními následky vypořádává dodnes. Je nutné si uvědomit, že angolská ekonomika byla vždy závislá na obchodu s ropou a dalšími klíčovými nerostnými surovinami (zejména pak např. diamanty). Z pohledu obživy samotného obyvatelstva v 2. polovině 20.

¹⁰⁴ Political Economy Research Institute. University of Massachusetts Amherst. *Modern conflicts: Conflict profile Angola (1975-2002)* [online]. 2015 [cit.2016-08-27]. Dostupné z: <http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/Angola.pdf>

století jednoznačně převládalo zemědělství. Většina obyvatelstva země žila na venkově, kde se živila typicky rolnickým životem. Nutno podotknout, že ani dnes se situace výrazně neliší – podle dostupných statistik¹⁰⁵ žilo v roce 2015 na venkově víc než 55 % obyvatelstva země. Zmíněných čtyři milionů obyvatel, jež bylo vyhnáno ze svých domovů v průběhu občanské války a přišlo tak o zdroj své obživy, se ocitlo náhle v hluboké chudobě, jež logicky vyústila ve vysokou úmrtnost obyvatelstva. Z hlediska ekonomického se jednalo o významnou ztrátu na straně pracovního kapitálu země.

Ropa a další nerostné suroviny byly už v průběhu 2. poloviny 20. století motorem angolské ekonomiky. Avšak nejen výkyvy světových cen ropy, ale především politická nestabilita v zemi, jež v 70. letech vyústila v pokles vývozu této suroviny, významnou mírou brzdila růst domácí ekonomiky.

V průběhu občanské války představovala snaha o ovládnutí ropných rafinérií a také nalezišť diamantů primární cíl obou znepřátelených hnutí, MPLA a UNITA. Již z počátku konfliktu se tento strategický cíl podařilo dobýt MPLA, které tak následné příjmy z obchodu s těmito surovinami mohlo využít na financování svých aktivit (MPLA např. ovládala společnost, mající monopol na těžbu diamantů). Oproti tomu hnutí UNITA, které využívalo spíše partyzánský způsob boje a nemělo tak přístup ke klíčovým zdrojům těchto surovin, se muselo spolehnout na zahraniční pomoc, zejména ze strany jeho podporovatelů, USA, ale také kupříkladu Jihoafrické republiky. Právě boj o ropu a další klíčové nerostné suroviny je považován, společně s bojem o moc, kdo bude v zemi vládnout po vyhlášení nezávislosti, za hlavní důvod, proč občanská válka vznikla a především trvala tak dlouho.

V průběhu 80. let docházelo k oslabení obchodu s ropou, který měla pod kontrolou MPLA. Důvodem byl rozpad infrastruktury a četné útoky opoziční UNITA na hlavní ropovody v zemi. UNITA útočila i na hornická centra diamantů a související infrastrukturu. Rovněž se v tomto období snížil objem finanční pomoci ze strany hlavních podporovatelů obou hnutí (tedy SSSR a USA), jakožto důsledek oslabení studené války mezi oběma velmocemi. Obecně můžeme říci, že právě zmíněné dvě skutečnosti, tedy prohlubující se krize ekonomiky a pozdější rozpad bilaterálního světa, vedly k nastartování mírových rozhovorů na počátku 90. let 20. století, jež, po několika průtazích, později vyústily v ukončení konfliktu.

¹⁰⁵ Central Intelligence Agency. *The World Factbook. Africa: Angola* [online]. 2016 [cit.2016-08-27]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ao.html>

Jako druhé hlavní historické východisko pro další postup v práci jsme určili historický kontext „zasahování“ Číny do událostí, jež nastaly před koncem občanské války (tedy rokem 2002). Cesty Angoly a Číny se propojily daleko předtím, než došlo k hlubšímu nastartování vzájemné ekonomické spolupráce. Čína, jakožto komunistická země, ideologicky sympatizovala již od počátku občanské války s hnutím MPLA (avšak oficiálně, ve smyslu finanční anebo materiální pomoci, ho nikdy nepodporovala).

Zajímavostí však je, že ještě před vypuknutím občanské války, konkrétně v roce 1966, přijal vůdce opozičního hnutí UNITA a jeden z hlavních představitelů války, Jonas Savimbi, maoistickou doktrínu a oficiální podporu pro své hnutí ze strany Číny.¹⁰⁶ Již v průběhu 60. let Savimbi Čínu několikrát navštívil prostřednictvím různých stáží. Později zde podstoupil i intenzivní vojenský výcvik, díky kterému pak trénoval své soukmenovce přímo v Angole. Není tedy divu, že v tomto období projevoval Savimbi silnou náklonnost vůči svému čínskému spojenci. Obrat pak nastal již na počátku občanské války, kdy Sovětský svaz oficiálně začal podporovat opoziční hnutí MPLA. Jelikož Čína byla blízkým spojencem SSSR, Savimbi se nemohl smířit se skutečností, že hlavní nepřítel jeho hnutí je podporován zemí vyznávající stejné ideály jako on. V důsledku toho tedy odvolal přijatou maoistickou doktrínu a záhy získal podporu USA, které tak posílilo své mocenské postavení v zemi a podobně jako SSSR se stalo podporovatelem jednoho ze dvou hnutí, která proti sobě bojovala ve válce.

Paradoxem tedy je, že později výrazně pravicové hnutí UNITA, podporované až do konce studené války ze strany USA, bylo ve svém počátku silným sympatizantem Číny. Do dalšího průběhu občanské války se pak Čína aktivně nijak nezapojovala. Nicméně i přesto je zde patrný její silný vliv, zejména na vývoj smýšlení obou aktérů války (tedy zpočátku hnutí UNITA, později MPLA, které ideologicky tíhlo k zemím tzv. východnímu bloku). Z těchto skutečností je patrné, že i Čína hrála nemalou roli v historii Angoly a to i před rokem 2002.

¹⁰⁶ The Economist. *Jonas Malheiro Savimbi, a despoiler of Angola, died on February 22nd, aged 67.* [online].2002 [cit.2016-08-27]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/1010682>

4.2 Zbídačená Angola jako důsledek občanské války

S koncem občanské války nastala pro Angolu nová éra, na jejímž počátku se však musela vyrovnávat s drastickými následky válečných konfliktů, které zemi provázely více než 40 let. Pro znázornění zbídačeného stavu nejen ekonomiky země v období těsně před a po ukončení války, tedy přibližně let 2000 až 2005, uvedeme několik indikátorů a statistik, které jsme zjednodušeně rozdělili do tří skupin. Tento výchozí popis stavu poté využijeme pro srovnání se současným stavem a pokusíme se určit, do jaké míry se právě ekonomická spolupráce s Čínou zapříčinila o změnu tohoto stavu.

4.2.1 Obyvatelstvo

Vývoj většiny ukazatelů týkající se vývoje obyvatelstva mají úzkou návaznost na ekonomickou výkonnost a rozvoj země. Dvojnásobně to platí v případě Angoly, kdy značně negativní vývoj většiny demografických ukazatelů po skončení občanské války se stal významnou překážkou pro následný ekonomický rozvoj země (respektive, v první části spíš samotnou rehabilitaci ekonomiky).

Největším problémem angolské ekonomiky po válce, z hlediska demografického vývoje, byla samotná věková skladba obyvatelstva. Vysoké počty na straně obětí války, počtů obyvatel, jež musely opustit své domovy, ale také velké množství nemocných a zraněných, způsobil, že v roce 2002 dosáhl ukazatel průměrné délky života angolského obyvatelstva podle údajů Světové banky¹⁰⁷ pouze 46,7 let, tedy jedné z nejnižších na celém světě. Díky tomu, že mezi oběťmi války byli především lidé v produktivním věku (zejména pak muži), tvořil podíl obyvatelstva staršího 15 let (a tedy de facto ekonomicky aktivního obyvatelstva) v roce 2002 pouze 34 %. Toto nízké procento je způsobeno rovněž vysokou fertilitou žen, která činila ve sledovaném roce 6,8. S vysokým ukazatelem fertility souvisí i dlouhodobý dynamický vývoj meziročního tempa populačního růstu, který od poloviny 70. let 20. století neklesl pod 2,5 procentní body.¹⁰⁸

Kombinace vysoké úmrtnosti na straně ekonomicky aktivního obyvatelstva, nízkého ukazatele průměrné délky života a zároveň vysoké porodnosti vedlo k akutnímu nedostatku pracovní síly na jedné straně a zároveň k nutnosti zvýšení mandatorních výdajů vlády na

¹⁰⁷ World Bank Group. *World Development Indicators* [online]. 2016 [cit.2016-08-28]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=AGO>

¹⁰⁸ World Bank Group. *Population growth rate (%)* [online]. 2016 [cit.2016-08-28]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=AO>

straně druhé, což pro vládu představovalo značné zatížení rozpočtu (nehledě na obrovský objem financí, které musela investovat do poválečného rozvoje země).

V tabulce č. 5 jsou uvedeny vybrané ukazatele mapující stav obyvatelstva země na počátku tisíciletí, včetně celkového počtu obyvatel a meziročního tempa jeho růstu. Pro srovnání je uveden rovněž rok 1995, kdy v zemi ještě naplno probíhala občanská válka. Při srovnání jednotlivých ukazatelů v roce 1995 a 2002 vidíme jednoznačně negativní dopad války na vývoj těchto ukazatelů. Například ukazatel mortality v roce 1995 dosahoval hodnoty 224,8 ‰, kdežto v roce 2002 došlo k jeho snížení na 211,7 ‰ (a jak je patrné, tento pozitivní trend pokračoval i v následujících letech, tedy bezprostředně po skončení konfliktu).

Tabulka 5: Přehled vybraných ukazatelů vývoje angolského obyvatelstva v letech 1995 až 2005

Ukazatel	1995	2002	2003	2004	2005
Celková populace (mil.)	13,04	16,11	16,70	17,30	17,91
Meziroční tempo populačního růstu (%)	3,1	3,5	3,5	3,6	3,5
Průměrná délka života	42,1	46,7	47,4	48	48,6
Celková fertilita	7,1	6,8	6,8	6,8	6,7
Fertilita žen mezi 15 - 19 roky (počet narození na tis. obyvatel)	221,4	206,2	202,6	199,1	195,5
Mortalita (na tis. narozených, v ‰)	224,8	211,7	209,2	206,7	203,9
Kojenecká úmrtnost (na tis. narozených)	138	116	116	116	115
Prevalence HIV (% populace 15 - 49 let)	1	1,9	1,9	2	2
Míra urbanizace (meziroční růst, %)	5,5	5,7	5,7	5,7	5,6

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů World Bank Group

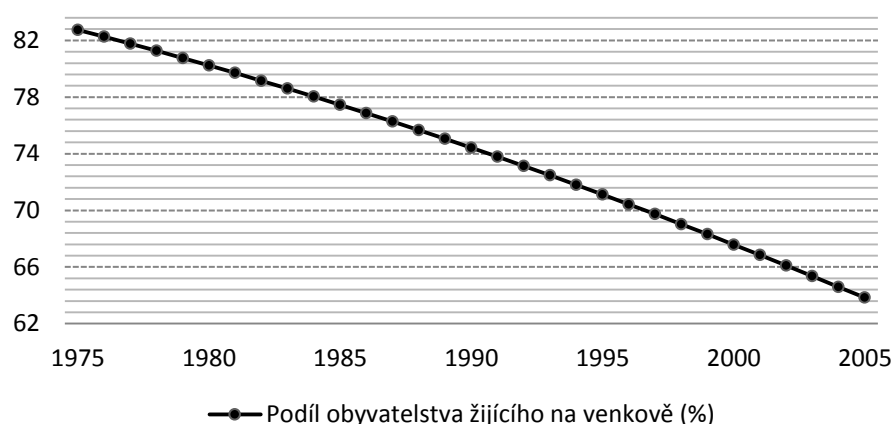
Na vysoké míře úmrtnosti se projevovaly rovněž četné nemoci způsobené nedostatkem zdravotní péče, která ve většině zemí regionu SSA i za neválečného stavu byla a stále je jednou z nejčastějších příčin úmrtí. V případě Angoly k tomuto stavu jednoznačně přispělo množství zničených nemocnic, narušené infrastruktury, a z toho vyplývající problémy s dodávkami humanitární pomoci. Zdravotní systém byl následkem války totálně destabilizován a již od začátku bylo patrné, že jeho obnovení bude představovat dlouhotrvající a finančně nesmírně náročný proces.

4.2.2 Vybrané makroekonomické ukazatele a vývoj hospodářství

V návaznosti na negativní populační vývoj se nyní zaměříme na jeho konkrétní dopady na vybrané makroekonomické ukazatele na počátku tisíciletí. Nejužší spojitost ze všech ukazatelů má v tomto ohledu míra nezaměstnanosti. Jak již bylo zmíněno, většina obyvatelstva v zemi pracovala v době konfliktu v sektoru zemědělství, které tak pro ně

mnohdy představovalo jediný zdroj obživy. V principu se však mnohdy nejednalo o zaměstnanost jako takovou, spíš jako o čistě rolnický způsob života, kdy veškerá obživa a příjem plynul z dané produkce a jejího případného prodeje. Z toho důvodu je vhodnější pro statistickou demonstraci využít ukazatel podílu „rolnického obyvatelstva“ na celkové populaci (graf č. 10), pomocí kterého tak můžeme v tomto případě velmi zjednodušeně nahradit ukazatel podílu zaměstnanosti v zemědělství, jehož čísla v oficiálních statistikách chybí.

Graf 10: Podíl obyvatelstva Angoly žijícího na venkově v letech 1975 - 2005 (%)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů World Bank Group

Z grafu č. 10 je patrné, že od poloviny 70. let až do skončení občanské války v roce 2002, výrazně klesnul podíl obyvatelstva žijícího na venkově. Důvodem byla rozsáhlá uprchlická vlna z oblastí nejvíce postižených válečným konfliktem (nejvíce se během občanské války bojovalo právě na venkově či v horských oblastech). Tato část obyvatelstva přišla o svůj primární zdroj bohatství, tedy půdu a byla nucena hledat útočiště ve velkých městech. Zdevastovaná infrastruktura, zaminovaná pole a zničená zemědělská půda, jako důsledek dlouholetého konfliktu, pak přispěla ke skutečnosti, že tento trend poklesu podílu obyvatelstva na venkově trval nadále i po ukončení války, a to i přes snahu přibližně desítek tisíc obyvatel se vrátit zpět do svých domovů bezprostředně po skončení konfliktu.¹⁰⁹ V roce 2005 žilo na venkově přibližně 64% obyvatelstva země.¹¹⁰

¹⁰⁹ Rural Poverty Portal. *Rural poverty in Angola* [online]. 2014 [cit.2016-08-29]. Dostupné z: <http://www.ruralpovertyportal.org/country/home/tags/angola>

¹¹⁰ World Bank Group. *Rural population (% of total population)* [online]. 2016 [cit.2016-08-29]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS?end=2005&locations=AO&start=1975>

Mohutná migrace obyvatelstva přecházejícího před válkou do velkých měst vedla k výraznému navýšení celkové míry nezaměstnanosti v zemi. Důvodem nebyl pouze nedostatek pracovních míst způsobený špatnou ekonomickou situací, ale také samotná úroveň vzdělanosti migrujícího obyvatelstva, jehož lidský kapitál mnohdy spočíval pouze ve znalostech v oblasti zemědělství. Odhadem¹¹¹ se na počátku tisíciletí pohybovala míra nezaměstnanosti okolo 35 – 45 %, v roce 2005 pak dosáhla dle údajů Africké rozvojové banky¹¹² hodnoty 35 %.

Angola se takřka v celém průběhu 90. let minulého století potýkala s hyperinflací, kterou se nepodařilo zkrotit ani pomocí měnové reformy v roce 1995. Problém hyperinflace se tak následně přenesl i do nového tisíciletí. Svého vrcholu dosáhl index spotřebitelských cen v polovině roku 2000, kdy činil 430 %.¹¹³ V roce 2002 pak dosahoval „pouze“ 120 %, nicméně jeho další rychlé snižování, zejména následně prostřednictvím represivní fiskální politiky, se záhy stalo velkým úkolem pro nově zvolenou vládu.¹¹⁴

Rovněž vývoj hrubého domácího produktu byl v průběhu 2. poloviny 90. let a na počátku tisíciletí negativně ovlivněn válečným konfliktem a to zejména díky oslabení pro zemi klíčového ropného průmyslu způsobeného narušováním ropné infrastruktury, včetně samotného bombardování ropných nalezišť. V letech 1990 až 2001 dosahovala průměrná hodnota HDP přibližně 7,5 mld. dolarů.¹¹⁵ Po dosažení konečného míru v roce 2002 pak záhy začal jeho každoroční dynamický nárůst, který byl zapříčiněn nejen prudkým nárůstem ceny ropy, ale také značným úsilím vlády, jež investovala nemalé prostředky do obnovy ropného průmyslu v zemi. V roce 2002 činil hrubý domácí produkt Angoly 12,5 mld. dolarů, v roce

¹¹¹ Statistiky, které by spolehlivě zachytily vývoj míry nezaměstnanosti v dřívějším období, tedy např. v průběhu 90. let, bohužel chybí. Zmíněné rozmezí ve výši 35 – 45 %, které udává Africká rozvojová banka, vychází z některých vyjádření angolské vlády a také expertních odhadů.

¹¹² The African Development Bank. *Angola Data Portal* [online]. 2016 [cit.2016-08-29]. Dostupné z: <http://angola.opendataforafrica.org/>

¹¹³ International Monetary Fund. *IMF Working Paper WP/09/98. Understanding Inflation Inertia in Angola* [online]. 2009 [cit.2016-08-29]. Dostupné z: <http://angola.opendataforafrica.org/>

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ World Bank Group. *GDP (current US\$)* [online]. 2016 [cit.2016-08-30]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AO>

2005 to bylo již 28,2 mld. dolarů, což představovalo více než dvojnásobný nárůst oproti roku 2002.¹¹⁶

Důležitost ropného průmyslu pro angolskou ekonomiku v tomto období dokazuje kompozice HDP z hlediska jednotlivých sektorů. Kupříkladu v roce 2002 se průmysl, reprezentovaný především ropným průmyslem, podílel na tvorbě HDP z 65 %. Konkrétně dosáhl podíl ropného průmyslu 53 % HDP. Zemědělství, ve kterém bylo zaměstnáno nejvíce obyvatel, pak pouze 6 %. Sektor služeb se na celkovém HDP v témže roce podílel z 29 %.¹¹⁷

Na počátku tisíciletí začalo docházet k výraznému nárůstu veřejného dluhu, jehož absolutní hodnota se kupříkladu v roce 2002 oproti roku 2000 víc než zčtyřnásobila.^{118 119} Nejdynamičtěji hodnota dluhu rostla po skončení občanské války, a to z důvodu mohutných vládních výdajů na rekonstrukci válkou zničené země.

V relativním vyjádření (např. prostřednictvím ukazatele podílu veřejného dluhu vůči HDP) však ve stejném období zároveň paradoxně začalo docházet ke značnému poklesu tohoto podílu, a to ze 105 % v roce 2000, na 71 % v roce 2002. Tento trend následně pokračoval i v dalších letech. V roce 2005 činil podíl veřejného dluhu vůči HDP 36 %.¹²⁰ Důvodem těchto protichůdných trendů byl výrazný nárůst HDP v tomto období. Vývoj veřejného dluhu v prvních pěti letech minulé dekády je pak zachycen v grafu č. 11 na následující straně práce.

¹¹⁶ World Bank Group. *GDP (current US\$)* [online]. 2016 [cit.2016-08-30]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AO>

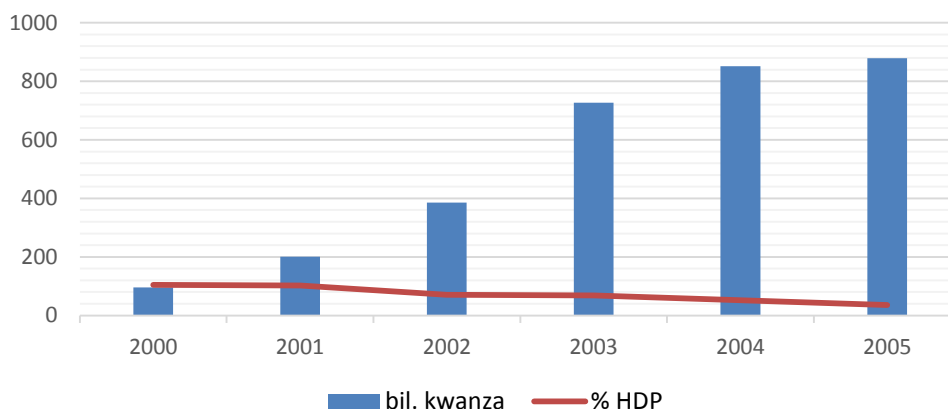
¹¹⁷ World Bank Group. *World Development Indicators* [online]. 2016 [cit.2016-08-30]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=AGO>

¹¹⁸ Oficiální statistiky Mezinárodního měnového fondu uvádějí hodnoty veřejného dluhu Angoly pouze v jednotkách domácí měny, kterou je Angolská kwanza (respektive Nová kwanza z roku 1999). Podle údajů IMF dosáhl vládní dluh v roce 2000 hodnoty 95,8 mld. kwanza (přibližně 9,6 mld. USD v tehdejší směnném kurzu). V roce 2002, kdy začala angolská měna výrazně oslabovat vůči dolaru, pak 386 mld. kwanza (přibližně 8,9 mld. USD).

¹¹⁹ International Monetary Fund. *World Economic Outlook Database* [online]. 2016 [cit.2016-08-30]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/weodata/index.aspx>

¹²⁰ Tamtéž.

Graf 11: Vývoj veřejného dluhu Angoly v letech 2000 – 2005, absolutní (bil. kwanza) i relativní vyjádření (% podíl na HDP)

zdroj: vlastní zpracování, na základě údajů IMF

Bilance zahraničního obchodu vykazovala na počátku minulé dekády kladné saldo a to i přes zmíněné oslabení ropného průmyslu. V roce 2002 vykazala Angola kladné saldo obchodní výměny ve výši 4,6 mld. dolarů. V roce 2005 pak byla tato hodnota takřka čtyřnásobná (15,8 mld. dolarů).¹²¹ Mnohaletý válečný konflikt však narušil vzájemné obchodní vazby s klíčovými exportními partnery, zejména z řad vyspělých zemí (USA, Velká Británie, Portugalsko) a rovněž vedl k odlivu některých významných zahraničních investorů, zejména již v 70. a 80. letech 20. století. Znovu navázání těchto válkou narušených obchodních vztahů se tak zcela logicky stalo jedním z prioritních cílů angolské vlády.

I přes zmíněné přebytky zahraničního obchodu na počátku tisíciletí však v letech 2002 a 2003 vykazovala bilance běžného účtu země podle statistik IMF¹²² schodek ve výši 150, respektive 719 mil. dolarů. Důvodem byl především hluboký deficit na straně bilance služeb, která v obou letech dosahovala takřka stejné hodnoty – 3,1 mld. dolarů. Jelikož finanční a kapitálový účet vykázal v roce 2002 rovněž deficit, ocitla se celková platební bilance země v záporných hodnotách, konkrétně ve výši 778 mil. dolarů. Od roku 2003 však začalo docházet k opětovnému přílivu zahraničních investic a také střednědobých a dlouhodobých úvěrů, což vedlo v důsledku k přebytkům na straně finančního a kapitálového účtu a tedy i platební bilance. Obecně však můžeme říci, že zvláště na počátku tisíciletí se Angola nacházela ve stavu vnější ekonomické nerovnováhy.

¹²¹ International Monetary Fund. *Angola: Selected Issues and Statistical Appendix* [online]. 2007 [cit.2016-08-30]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2005/cr05125.pdf>

¹²² Tamtéž.

4.2.3 Ukazatelé ekonomického rozvoje

Nepříznivý vývoj demografických i makroekonomických ukazatelů, na počátku tisíciletí, se zcela logicky negativně projevil do úrovně ekonomického rozvoje země, zejména pak do ukazatelů životní úrovně či chudoby.

Hrubý domácí produkt na obyvatele vyjádřený v paritě kupní síly dosáhl podle údajů Světové banky¹²³ v roce 2000 hodnoty 3 037 dolarů, v roce 2002, po skončení války, pak hodnoty dokonce nižší – 2 859 dolarů. Od roku 2003 pak začalo docházet k jeho pozvolnému navyšování a v roce 2005 již dosáhl hodnoty 3 838 dolarů. Jako další možný ukazatel hospodářské úrovně Angoly v tomto období můžeme demonstrovat např. hodnoty hrubého národního důchodu na obyvatele (vyjádřeného rovněž v PPP). Ten v roce 2002 dosáhl 2 480 dolarů, v roce 2005 pak poprvé překonal hranici čtyř tisíc dolarů (4 148 dolarů).¹²⁴ I přes dlouholetý ničivý válečný konflikt se však, ve srovnání s celým regionem Subsaharské Afriky, jednalo ve všech zmíněných letech o nadprůměrné hodnoty.¹²⁵ Zajímavé je rovněž srovnání těchto hodnot s některými dalšími ropnými mocnostmi regionu, jmenovitě například s Nigérií (2 160 USD - 2002, 3 240 USD – 2005) či Súdánem (1 840 USD – 2002, 2 180 USD – 2005). HND na obyvatele dosáhl v obou sledovaných letech v případě Angoly hodnot vyšších než u zmíněných zemí. Nutno však poznamenat, že i tito ropní producenti se v tomto období potýkali s politickou nestabilitou, nikoliv však přímo s následky tak rozsáhlého válečného konfliktu jako Angola.

Z ukazatelů vyjadřující úroveň chudoby, které přece jen lépe demonstrovají „přímý dopad“ na obyvatelstvo země, uvedeme procentuální podíl populace žijící pod hranicí chudoby, respektive míru chudoby. Ta v roce 2000 dosáhla 54,3 %, což znamenalo, že více než polovina obyvatelstva Angoly nedosáhla ve zmíněném roce na hranici denního příjmu, respektive živobytí, ve výši 1,25 dolaru (opět vyjádřeno pomocí PPP).¹²⁶ Chudobu je možno

¹²³ World Bank Group. *GDP per capita, PPP (current international \$)* [online]. 2016 [cit.2016-09-02]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>

¹²⁴ World Bank Group. *GNI per capita, PPP (current international \$)* [online]. 2016 [cit.2016-09-02]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>

¹²⁵ Dle údajů Skupiny Světové banky, tvořil v roce 2002 HND na obyvatele regionu Subsaharské Afriky 1 888 dolarů. Nejnižší hodnoty v rámci jednotlivých států regionu pak vykazoval v případě Demokratické republiky Kongo (400 dolarů), kterou zmítala v té době občanská válka, dále pak Mosambiku (470 dolarů) a Etiopie (530 dolarů). V roce 2005 pak HND na obyvatele dosáhl v regionu 2 326 dolarů.

¹²⁶ United Nation Development Programme. *Population living below 1.25 dollar PPP per day (%)* [online]. 2016 [cit.2016-09-02]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>

vyjádřit rovněž pomocí komplexního ukazatele chudoby MPI. Doposud jsou známa pouze data pro rok 2001¹²⁷, podle kterých ukazatel MPI dosáhl hodnoty 0,452, což v pořadí sledovaných zemí znamenalo nelichotivé 148. místo na světě. V chudobě podle tohoto ukazatele žilo dokonce 77,4 % obyvatelstva.

Ukazatel lidského rozvoje HDI dosáhl podle údajů UNDP¹²⁸ v roce 2000 hodnoty 0,390. Při konkrétním pohledu na dílčí indikátory činila naděje na dožití při narození pouze 45,2 roku. Střední délka vzdělávání (školní docházky) pak pouze 4,4 roku. Očekávaná délka vzdělávání byla mírně vyšší – 5,5 roku. Hrubý národní důchod na obyvatele (vyjádřený v PPP) dosahoval hodnoty 2 912 dolarů. Bezprostředně po skončení občanské války však došlo k výraznému zlepšení zmíněných ukazatelů. V roce 2005 činil HDI již 0,449. K nejvýraznějšímu zlepšení došlo na straně ukazatele očekávané délky života, která vzrostla na 48,6 let a rovněž v případě ukazatele hrubého národního důchodu na obyvatele (4 148 dolarů).

Ze všech předchozích statistik dopadů dlouholetých válečných konfliktů na ekonomiku, obyvatelstvo, ale i samotný rozvoj Angoly, je patrné, že zvolená vláda, složená z představitelů vítězného hnutí MPLA, měla před sebou po skončení občanské války mnoho složitých výzev ve směru stabilizace stávající situace ve zdevastované zemi. Nejen značně negativní vývoj zmíněných ukazatelů, ale také samotný stav infrastruktury, půdy, veřejného sektoru v zemi (zejména zdravotnictví a školství) či zahraničněobchodních vztahů, již v počátku naznačoval, že se bude jednat o dlouholetý a finančně nesmírně náročný proces, který se zřejmě neobejde bez zahraniční pomoci.

¹²⁷ Oxford Poverty and Human Development Initiative. *Country briefing: Angola. Multidimensional Poverty Index (MPI) At a Glance* [online]. 2011 [cit.206-09-02]. Dostupné z: <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/Angola1.pdf>

¹²⁸ United Nation Development Programme. *Population living below 1.25 dollar PPP per day (%)* [online]. 2016 [cit.2016-09-02]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>

4.3 Ekonomická spolupráce Číny a Angoly

4.3.1 Počátek a institucionální zajištění vzájemné spolupráce

Diplomatické vazby mezi Angolou a Čínou byly oficiálně navázány 12. ledna 1983, kdy byl v Paříži nejvyššími vládními představiteli obou stran podepsán dokument s názvem „*Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations Between the People's Republic of China and the People's Republic of Angola*“¹²⁹ Jednání na straně Angoly vedlo tehdejší neoficiálně vládnoucí hnutí MPLA, které se však zprvu k tomuto kroku dlouhou dobu zdráhalo a to z důvodu historické podpory opozičního hnutí UNITA právě ze strany Číny, která probíhala v 60. letech. I přes tuto skutečnost a značnou politickou nestabilitu v zemi, se však nakonec podařilo podepsat tento, z hlediska vzájemných vztahů, klíčový dokument.

Při pohledu na konkrétní obsah zmíněného dokumentu z roku 1983 je zřejmé uplatnění pěti principů pro poskytování rozvojového rámce ze strany Číny. Podpisem memoranda Angola uznala princip jedné Číny, mírového soužití, ale především vzájemné rovnosti a prospěšnosti. Čína již od počátku navázání diplomatické spolupráce deklarovala nutnost vzájemné pomoci obou zemí a vyzdvihovala jejich vzájemný rozvojový status.¹³⁰

O rok později, v roce 1984, byla uzavřena první bilaterální obchodní dohoda, díky níž byla později, v roce 1988, ustanovena Komise pro obchod a ekonomiku. Úkolem tohoto orgánu, v němž usedli zástupci obou stran, bylo především nastartování vzájemné obchodní výměny, která v 80. letech představovala pouze zanedbatelný podíl ve srovnání s následujícími dekádami.

Obsahem první bilaterální obchodní dohody z roku 1984 bylo rovněž poskytnutí finančních prostředků na podporu rozvoje obchodní spolupráce ze strany Číny. V rámci poskytnutých finančních prostředků se nejednalo zpočátku o půjčky, spíš jako o jednorázové záchranné balíčky na podporu válkou oslabené ekonomiky Angoly. V průběhu 90. let docházelo k velmi pozvolnému prohlubování vzájemných vztahů a to především výhradně pouze prostřednictvím několika diplomatických návštěv. Samotný rozvoj spolupráce

¹²⁹ Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. *Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations Between the People's Republic of China and the People's Republic of Angola* [online]. 2002 [cit.2016-09-17]. Dostupné z: <http://wcm.fmprc.gov.cn/pub/eng/wjb/zjg/fzs/gjlb/2914/2915/t16465.htm>

¹³⁰ Tamtéž.

jednoznačně zpomalilo obnovení bojů po neúspěšných volbách v roce 1992 a následných mírových jednání mezi MPLA a UNITA, jež skončily fiaskem a vyústily v prodloužení krvavé války o dalších 10 let.

V roce 2000 bylo založeno Fórum pro čínsko-africkou spolupráci (FOCAC), pomocí kterého je institucionálně zajištěna spolupráce mezi Čínou a Afrikou (viz kapitola 2.1). Angola, jakožto člen FOCAC, tak může těžit z četných výhod, vyplývajících zejména ze silnější vyjednávací pozice Fóra, které se tak i přes mnohé vnitřní problémy svých členů, snaží jednotně reprezentovat zájem regionu jako celku, což dokazují výsledky posledních ministerských konferencí.

Období nastartování významného prohlubování vzájemných (nejen) ekonomických vztahů mezi Angolou a Čínou datujeme právě do období po roce 2000, respektive po skončení války v roce 2002. Důvody můžeme shledat na obou stranách a byly již podrobně nastíněny v předchozích částech práce. Vzhledem již k určité historii vzájemných vztahů viděla po válce Angola v Číně perspektivního partnera a to nejen z důvodu jisté ideologické propojenosti vládnoucích elit, ale také díky skutečnosti, že se v obou případech jedná o rozvojové země, byť tedy v té době na zcela jiné úrovni ekonomického rozvoje.

4.3.2 Finanční výpomoc a oil - backed loans

Bezprostředně po skončení občanské války bylo oběma stranám zřejmé, že pro nastartování vzájemné ekonomické spolupráce bude nejprve nutné obnovit a „zrekonstruovat“ válkou zničenou Angolu. Vítězná MPLA se stala pro obyvatelstvo nadějí pro návrat k běžným životům a odstranění chudoby, oproti tomu Čína si byla moc dobře vědoma, že pro získání výhod, plynoucích zejména ze spolupráce v oblasti, pro ni klíčového ropného průmyslu, bude nutné poskytnout velký objem finanční pomoci, primárně určené na opravu zničené infrastruktury v zemi. Z toho důvodu měla první fáze této spolupráce (můžeme ji vymezit pro období 2002 - 2005) spíš převažující charakter rozvojové pomoci ze strany Číny.

Významnou úlohu v této fázi sehrála The Export-Import Bank of China (dále jen Exim Bank), která se tak stala prvním významným zprostředkovatelem finanční pomoci. V roce 2004 byla podepsána rámcová dohoda o poskytnutí finanční pomoci ve výši 2 miliard amerických dolarů. Smluvený úvěrový rámec byl poté v průběhu let několikrát navýšen (v

roce 2006 o 4 mld., v roce 2007 o 0,5 mld. a v roce 2010 o další 4 mld. dolarů). Celkově tak do roku 2010 dosáhl celkový rámec výše 10,5 miliardy dolarů.¹³¹

Většina z těchto prostředků byla poskytnuta účelově, tedy přímo na konkrétní veřejné projekty v oblasti rekonstrukce válkou zničené země. Rozhodování o realizaci těchto projektů bylo plně v gesci Ministerstva financí Angoly. Statistiky, týkající se konkrétního rozdělení těchto prostředků a její vyčerpané výše z celkového rámce, jsou bohužel dosti nekompletní a vycházejí nejčastěji pouze z veřejných prohlášení představitelů obou stran či z neoficiálních zdrojů, které se mnohdy vzájemně liší. Kupříkladu čínská organizace IPIM (Macao Trade and Investment Promotion Institute) uvádí, že prostřednictvím úvěrů Exim Bank bylo mezi lety 2004 až 2010 vybudováno či obnoveno přibližně 830 km železniční sítě, 3 200 km telekomunikační infrastruktury, dále bylo postaveno 56 škol pro přibližně 150 000 studentů, 24 nemocnic s celkovým počtem 3000 lůžek či 10 vodních elektráren.¹³²

Úvěry od Exim Bank jsou úročeny dle tříměsíční mezibankovní sazby LIBOR + 1,5 % a jejich splatnost činí 12 let, s možností odkladu splatnosti až o dalších 5 let.¹³³ Zajímavý je systém čerpání těchto finančních prostředků, který je založen na principu značné kontroly ze strany Číny, respektive Exim Bank. Ta totiž hradí veškeré náklady spojené s daným projektem a uvolňuje finanční prostředky na základě předložených „faktur“, které potom sama hradí. V důsledku tak angolská strana finančními prostředky, de facto, nedisponuje a pouze dává pokyn k jejich uvolnění prostřednictvím proplacení konkrétních nákladů. Důvodem tohoto kroku nebyla pouze snaha o udržení kontroly nad poskytnutými prostředky, ale především prevence teritoriálního rizika spojeného s nestabilitou angolského bankovního systému pro domácí čínské subjekty, které se podílely na velké části těchto zakázek.

Při vyjednávání o uzavření rámcové dohody z roku 2004, které započalo takřka okamžitě po skončení občanské války, podmiňovala čínská strana poskytnutí finančních prostředků dohodou o poskytování pravidelných kvartálních fixních dodávek ropy, jejichž

¹³¹ The Humphrey School of Public Affairs – University of Minnesota. *China in Angola: The Pros and Cons of China's Aid Structure* [online]. 2014 [cit.2016-09-17]. Dostupné z: <http://humphreyreview.com/article/china-in-angola-the-pros-and-cons-of-chinas-aid-structure/>

¹³² Macao Trade and Investment Promotion Institute. *China's Exim Bank to continue providing loans to Angola*. [online]. 2016 [cit.2016-09-17]. Dostupné z: <http://www.ipim.gov.mo/en/portuguese-speaking-countries-news/chinas-exim-bank-to-continue-providing-loans-to-angola/>

¹³³ AMINEH PARVIZI, A. -- YANG, G. *Secure oil and alternative energy : the geopolitics of energy paths of China and the European Union*. Boston. Brill Publishing, 2012. ISBN 978 9 004-21857-4

hodnota se odvíjela od aktuálních cen ropy. Tyto tzv „oil-backed loans“ jsou dnes fenoménem čínsko-angolské spolupráce. Prostřednictvím dodávek ropy v určitém finančním objemu příjemce úvěru buďto hradí přímo své závazky, tedy splátky, včetně úroků anebo je využívá jako samotný nástroj pro usnadnění získání úvěru. Čína prostřednictvím těchto půjček uplatňuje princip „vzájemné prospěšnosti“, který, jak již bylo zmíněno, je jedním z pilířů čínského rámce pro poskytování rozvojové pomoci a spolupráce, respektive budování vzájemných ekonomických vztahů s daným partnerem. Dalším znakem těchto úvěrů je, že jsou často využity účelově na konkrétní projekty. Tudíž je poskytovateli dopředu předem zřejmé, kam peníze poputují. Konkrétně již zmíněná finanční pomoc od Exim Bank byla poskytnuta prostřednictvím oil-backed loans.

Další čínskou institucí, která se významnou mírou podílela na poskytování finanční výpomoci Angole, byla China Development Bank (CDB). S tou Angola oficiálně navázala spolupráci v roce 2008, kdy uzavřela rámcovou dohodu o poskytnutí půjčky ve výši přesahující 1 mld. dolarů.¹³⁴ Získané prostředky byly využity na širší spektrum projektů, zejména v oblasti rozvoje zemědělství, výstavby nových obytných komplexů, ale také na další rozvoj infrastruktury či telekomunikačních sítí. Podle dostupných informací¹³⁵ nemají úvěry poskytnuté CDB charakter oil-backed loans, tudíž nejsou přímo navázány na dodávky ropy.

Důležitou roli ve financování hrála rovněž například The China Construction Bank (CCB), která se podílela na financování některých projektů ve spolupráci s Exim Bank of China.

Jak již bylo zmíněno, oficiální statistiky týkající se celkového objemu vyčerpaných finančních prostředků bohužel nejsou známy. Nicméně, například v roce 2011 prohlásil čínský ambasador v Angole, Zhang Bolun, že zmíněné tři státem vlastněné banky (Exim Bank, China Development Bank a CCB) dohromady poskytly Angole v letech 2002 až 2011 půjčky v celkové hodnotě 14,5 mld. dolarů,¹³⁶ což by ukazovalo na vyčerpání celkového rámce (objem prostředků poskytnutých CCB není znám). Na závěr je nutno poznamenat, že

¹³⁴ The Humphrey School of Public Affairs – University of Minnesota. *China in Angola: The Pros and Cons of China's Aid Structure* [online]. 2014 [cit.2016-09-18]. Dostupné z: <http://humphreyreview.com/article/china-in-angola-the-pros-and-cons-of-chinas-aid-structure>

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ United Nation Development Programme. *Population living below 1.25 dollar PPP per day (%)* [online]. 2016 [cit.2016-09-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>

zmíněné tři hlavní finanční ústavy nejsou jedinými, které se zapojily do finanční asistence v Angole, představují však nejvýznamnější roli.

4.3.3 Konkrétní projekty a příklady čínských investic

Veřejné projekty, realizované pomocí úvěrů od čínských finančních společností, směřovaly především do oblasti obnovy a vybudování infrastruktury, telekomunikačních sítí a sektoru zemědělství. Ostatní projekty se pak zaměřovaly zejména na výstavbu bytových domů, nemocnic, škol apod. Pochopitelně byla velká část prostředků investována do oblasti ropného průmyslu, v jehož případě se však jednalo především o opravu zničené infrastruktury, včetně ropovodů či samotných ropných plošin.

V letech 2004 – 2007 bylo podle dostupných údajů¹³⁷ uzavřeno 31 kontraktů, které v sobě zahrnovaly přibližně 50 projektů v celkové hodnotě 1,1 mld. dolarů. Na realizaci těchto projektů se podílelo celkem 7 čínských společností, kterým, jak již bylo zmíněno, propláceli všechny náklady spojené s jednotlivými projekty přímo poskytovatelé úvěrů, v tomto období konkrétně Exim Bank.

Největším projektem realizovaným v tomto období byla rekonstrukce zcela zničené silniční trati mezi Luandou a klíčovým centrem těžby diamantů na severovýchodě země, městem Uíge, v celkové délce 371 kilometrů. Zhotovitelem byla čínská, státem vlastněná společnost, China Road and Bridge Corporation (CRBC). Celkové náklady na realizaci dnes již zcela dokončeného projektu dosáhly hodnoty 211 mil. dolarů.¹³⁸

Nejvýznamnějším projektem v oblasti zemědělství v hodnotě přibližně 150 mil. dolarů bylo vybudování a modernizace zavlažovacích systémů v klíčových zemědělských centrech země, Luena, Caxito, Waco-Kungo a Gandgelas.¹³⁹

Po roce 2007, kdy došlo k opětovnému navýšení finančního rámce úvěrů od Exim Bank, bylo podepsáno dalších 17 kontraktů, které se tentokrát více zaměřovaly na oblast výstavby nových obytných zón a vzdělávacích center. Velká pozornost byla rovněž kladena

¹³⁷ The Open Society Initiative for Southern Africa. *Chinese involvement in Angola* [online]. 2012 [cit.2016-09-20]. Dostupné z: <http://www.osisa.org/books/regional/chinese-involvement-angola>

¹³⁸ AidData - Open Data for International Development. *Highway Project 54* [online]. 2009 [cit.2016-09-20]. Dostupné z: <http://china.aiddata.org/projects/61?iframe=y>

¹³⁹ AidData - Open Data for International Development. *Irrigation for Luena, Caxito, Gandjelas, and Waco-Kungo, Second Phase* [online]. 2009 [cit.2016-09-20]. Dostupné z: <http://china.aiddata.org/projects/34898?iframe=y>

na projekty v oblasti telekomunikačního průmyslu, či podpory rybolovu. Velkou úlohu v oblasti rybolovu sehrála čínská společnost China National Machinery and Equipment Import and Export Corporation (CMEC), která se zapojila do financování četných dodávek velkých rybářských lodí a dalšího vybavení v zemi. Rámcová dohoda pro realizaci této investice počítala s objemem 267 mil. dolarů. Celkově měla vytvořit 20 000 pracovních míst.¹⁴⁰

The Kilamba Project v hodnotě 3,5 mld. dolarů je z hlediska objemu využitých finančních prostředků nejvýznamnějším projektem v oblasti výstavby bytových center. Zhotovitelem byla společnost China International Trust and Investment Corporation (CITIC Group). Samotná výstavba, de facto zcela nového města, nesoucího oficiálně název Nova Cidade de Kilamba, byla lokalizována přibližně 30 km od hlavního města Luandy.¹⁴¹ První fáze projektu, při níž bylo postaveno 700 bytových domů na ploše o rozloze 8,8 km², probíhala v letech 2008 – 2012. Ubytovací kapacita projektu byla určena pro 200 000 obyvatel, v připravované druhé fázi má být navýšena až na 500 000 obyvatel.¹⁴² Jednotlivé bytové jednotky byly plně přizpůsobeny potřebám angolských rodin, které obvykle dosahují vysokého počtu členů z důvodu vysoké fertility. Z tohoto důvodu se jedná dispozičně převážně o velké byty, dosahující obytné plochy kolem 110 m². Součástí projektu bylo samozřejmě vybudování příslušné sociální vybavenosti, včetně infrastruktury a škol pro děti a to i z okolních měst a vesnic.

Projekty v oblasti telekomunikačního průmyslu se soustředily primárně do oblasti výstavby samotné telekomunikační infrastruktury, zejména pak rozsáhlé sítě optických kabelů pro internetové připojení, internetových protokolů, terminálů apod. Příkladem mohou být aktivity čínského giganta v oblasti telekomunikací, společnosti ZTE Corporation. V roce 2013 vyhrála společnost tendr na kompletní realizaci projektu rozvodu elektrických sítí, a to ve spolupráci s angolskou společností EDEL, která je zodpovědná za distribuci elektrické

¹⁴⁰ The Open Society Initiative for Southern Africa. *Chinese involvement in Angola* [online]. 2012 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: <http://www.osisa.org/books/regional/chinese-involvement-angola>

¹⁴¹ The New Kilamba Official Website. *History* [online]. 2016 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: <http://kilamba-info.com/history/>

¹⁴² Tamtéž.

energie v hlavním městě země. Podle oficiálních informací ZTE Corporation¹⁴³ v sobě kontrakt zahrnuje dodávku kompletního materiálu, včetně potřebné technologie, vybavení zkušeným personálem a rovněž následné poskytování odborné údržby při samotném provozu. ZTE Corporation se v současnosti rovněž podílí na budování 3G/4G/LTE sítě v Angole a to prostřednictvím společného projektu s angolským mobilním operátorem Movicel Telecomunicações S.A.¹⁴⁴

Celková výše prostředků na projekty, či investice realizované prostřednictvím ZTE Corporation není přesně známa, nicméně již zpráva OECD z roku 2008,¹⁴⁵ kdy započala první jednání o těchto projektech, uvádí, že ZTE plánovala v tomto období investovat přibližně 400 mil. dolarů do oblasti telekomunikačního sektoru v zemi. ZTE je pouze z jedním z příkladů soukromých čínských společností podnikajících v Angole.

Dle vyjádření¹⁴⁶ čínského ambasadora v Angole, Cui Aimina, dosáhl celkový objem uzavřených kontraktů mezi angolskými subjekty a čínskými společnostmi ke konci roku 2015 hodnoty 56,7 miliard dolarů. Na těchto kontraktech se podílelo přibližně 450 čínských společností, z nichž přibližně 90 % bylo členy asociace Angola-China Chamber of Commerce (CAC), jež sdružuje podniky z obou zemí pro usnadnění realizace společných projektů v Angole. Možná překvapivá je převaha zastoupení soukromých podniků nad státními. Přibližně 400 soukromých čínských společností se podílelo ke konci roku 2015 na zmíněných kontraktech.

Ropný průmysl a diamanty

I přes zřejmý zájem a následnou snahu Číny o obnovu válkou zničené Angoly, směřoval její primární investiční záměr od počátku spolupráce do oblasti těžebního průmyslu,

¹⁴³ ZTE Corporation Official Website. *ZTE Wins Angola EDEL Smart Electricity Meter Project* [online]. 2013 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: http://www.zte.com.cn/en/press_center/news/201304/t20130410_394797.html

¹⁴⁴ ZTE Corporation Official Website. *Movicel, ZTE to Launch Commercial LTE Network in Angola* [online]. 2012 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: http://www.zte.com.cn/en/press_center/news/201202/t20120228_351245.html

¹⁴⁵ The Organisation for Economic Co-operation and Development. *OECD Investment Policy Reviews - China 2008: Encouraging Responsible Business Conduct* [online]. 2008 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: <http://www.oecdbookshop.org/en/browse/title-detail/?ISB=202008071P1>

¹⁴⁶ Macauhub. *Companies from China awarded contracts in Angola worth US\$56.7 billion* [online]. 2016 [cit.2016-09-23]. Dostupné z: <http://www.mcauhub.com.mo/en/2016/04/05/companies-from-china-awarded-contracts-in-angola-worth-us56-7-billion/>

konkrétně těžby ropy a diamantů. Nejvýznamnější čínskou investicí v oblasti ropného průmyslu je navázání joint venture druhé největší ropné společnosti v Číně, Sinopec Group s angolskou národní ropnou společností Sonangol. Díky této investici vznikla společnost Sonangol Sinopec International (SSI), ve které drží čínský Sinopec většinový, 55% podíl. Spolupráce vznikla v návaznosti na první poskytnutou půjčku ze strany Exim Bank v roce 2004 a je tedy opět projevem principu vzájemné prospěšnosti.

SSI zaujímá 50% podíl na mimo pevninském bloku č. 18, který se skládá z 5 ropných plošin, které zaujímají rozlohu 5000 km² a leží v hloubce 500 až 1600 metrů pod mořem. Ropné zásoby bloku činí přibližně 750 milionů barelů ropy, což činí blok č. 18 v tomto ohledu jedním z nejbohatších v zemi. Mimo blok č. 18 probíhá těžba společnosti na dalších 8 blocích v Angole a na jednom pevninském bloku v Indonésii.¹⁴⁷ Čína si tak díky této spolupráci pojistila stálost dodávek ropy a to pomocí přímé investice v místech těžby.

Sonangol, jako strategický partner Číny v oblasti dodávek ropy, byl v minulosti několikrát finančně podpořen prostřednictvím několika půjček. V roce 2014 byla v Pekingu podepsána dohoda mezi China Development Bank a Sonangol o poskytnutí úvěru ve výši 2 mld. dolarů.¹⁴⁸ Prostředky jsou směřovány do oblasti dalšího rozvoje infrastruktury, s cílem zvýšit denní objem těžby, který v roce 2014 dosáhl přibližně 1,7 mil. barelů ropy.¹⁴⁹

V oblasti těžby diamantů má monopolní postavení v Angole státem vlastněná společnost Endiama E.P. (*Empresa Nacional de Diamantes E.P.*), která operuje ve třech klíčových diamantových nalezištích v zemi. Prostřednictvím SSI, která se zapojila do joint venture projektu s názvem Sociedade Mineira de Catoca, se Číně podařilo získat přístup k těžbě diamantů v klíčovém dole Catoca, který je 4. největším na světě a zároveň největším v Angole.¹⁵⁰ V rámci Sociedade Mineira de Catoca zaujímá Čína 18% podíl na celkovém objemu těžby. Dalšími zapojenými subjekty v rámci joint venture jsou angolská Endiama

¹⁴⁷ China Sonangol Official Website. *Our Business*[online]. 2015 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: http://www.chinasonangol.com/oil_and_gas.html

¹⁴⁸ Macauhub. *China Development Bank grants loan to Angola's Sonangol* [online]. 2014 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://www.macauhub.com.mo/en/2014/12/15/china-development-bank-grants-loan-to-angolas-sonangol/>

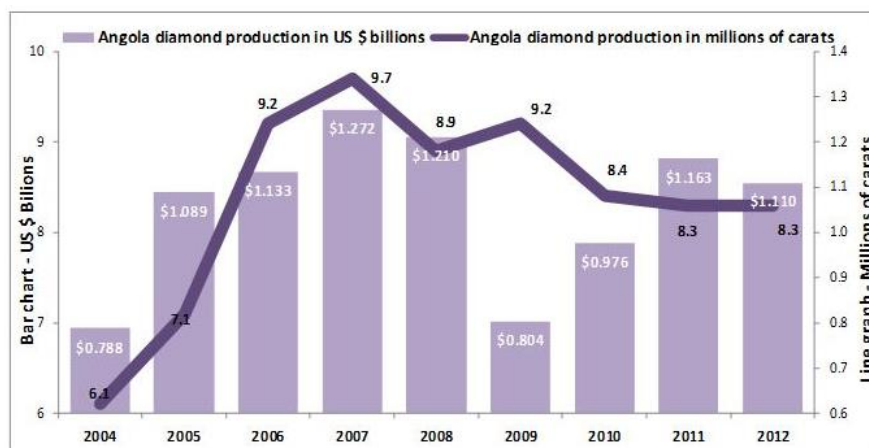
¹⁴⁹ Reuters. *China to loan Angola's Sonangol \$2 bln for oil projects* [online]. 2014 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/angola-china-oil-idUSL6N0U21XZ20141218>

¹⁵⁰ Mining-technology.com. *Catoca Diamond Mine, Angola* [online]. 2015 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://www.mining-technology.com/projects/catoca-diamond-mine/>

(32,8% podíl), ruská těžařská společnost Alrosa (32,8% podíl) a brazilská společnost Olbrecht (16,4% podíl).¹⁵¹ V roce 2012 se v tomto dole vytěžilo 6,7 mil karátů nezpracovaných diamantů, což představovalo 6% podíl celosvětové produkce.¹⁵²

V níže uvedeném grafu č. 12 je zachycen celkový objem a hodnota vytěžených diamantů v Angole v letech 2004 - 2012. Vzhledem k tomu, že v roce 2012 bylo vytěženo v dole Catoca 6,7 mil. karátů, představoval tento objem 81% podíl z celkové produkce diamantů v Angole. Vývoj celkových výnosů z těžby je značně ovlivněn obchodovanými cenami, které korelují s vývojem světové ekonomiky. Důkazem této skutečnosti je rok 2009, kdy i přes meziroční zvýšení objemu vytěžených karátů nezpracovaných diamantů, drasticky klesl celkový výnos a to právě díky propadu cen diamantů na světových trzích.

Graf 12: Produkce diamantů v Angole v letech 2004 - 2012 (v mld. dolarů / mil. karátů)

zdroj: Mining.com, dostupné z: <http://www.mining.com/angolas-diamond-industry-to-regain-record-production-levels-report-29501>

4.3.4 Obchodní spolupráce

Na rozdíl od investiční spolupráce, jejíž dynamický nárůst nastal takřka okamžitě po ukončení války, kdy byly poskytnuty Angole první půjčky a rovněž zrealizovány první společné projekty, vzájemná obchodní spolupráce se vyvíjela zpočátku pomalejším tempem. Důvodem byl především poválečný stav země a stav ekonomiky samotné, jež brzdil zemi v rozvoji zahraničního obchodu.

¹⁵¹ Mining-technology.com. *Catoca Diamond Mine, Angola* [online]. 2015 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://www.mining-technology.com/projects/catoca-diamond-mine/>

¹⁵² Tamtéž.

Vývoj objemu vzájemné obchodní výměny je zachycen v grafu č. 13. Zatímco v 90. letech 20. století dosahovala hodnota obchodu mezi oběma partnery rozmezí 150 až 700 mil. dolarů, v roce 2000 již překonala hranici 1 mld. dolarů. V roce 2005 pak byla sedminásobně vyšší. Z grafu je patrný rovněž negativní dopad hospodářské krize, konkrétně v roce 2009, kdy došlo k meziročnímu poklesu objemu obchodní výměny přibližně o třetinu.

Graf 13: Vývoj vzájemného objemu a salda obchodu se zbožím v letech 2000 – 2014 (z pohledu Angoly, v mld. dolarů)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů OEC

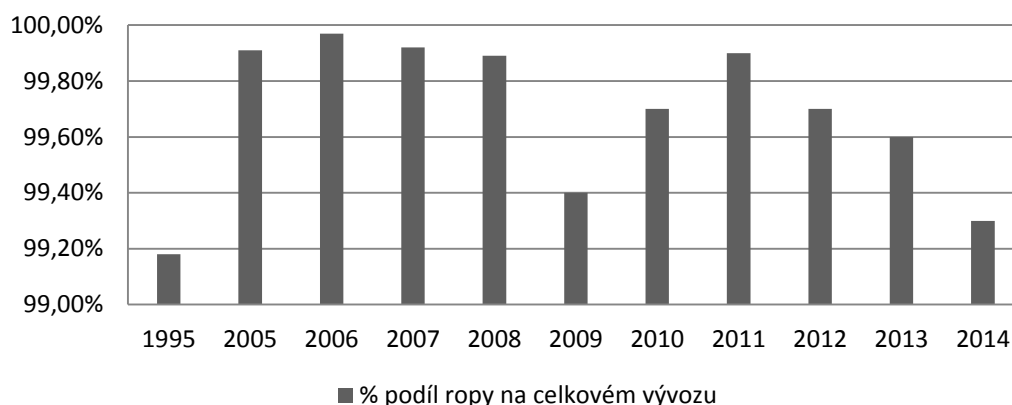
V roce 2014 dosáhla hodnota angolského exportu do Číny 27,7 mld. dolarů, což představovalo 51% podíl na celkovém objemu exportu Angoly v tomtéž roce (54,6 mld. dolarů). Z hlediska komoditní struktury, celých 99,3 % (tedy 27,5 mld. dolarů) hodnoty exportu do Číny tvořila ropa. Hodnota importu z Číny naopak vykazovala 5,96 mld. dolarů, tedy 23% podíl z celkového angolského dovozu (25,9 mld. dolarů). Na rozdíl od struktury vývozu do Číny, je dovoz více diverzifikován. V roce 2014 se z Číny dovezlo nejvíce, z hlediska procentuálního zastoupení, konstrukčního materiálu a náradí (asi 26 %), strojního zařízení (24 %), oděvů (14 %) a elektroniky (10 %).

Podobně jako v případě vývozu, kde jednoznačně dominuje obchod s ropou, se i struktura importu z dlouhodobého hlediska výrazněji nemění, respektive nemění se skladba prvních čtyř zmíněných dominujících skupin výrobků. Například před krizí, v roce 2007, byl procentuální podíl následující: konstrukční materiál a náradí (16 %), strojního zařízení (40 %), oděvy (7 %) a elektronika (10 %).

Z pohledu čínského partnera je pro vzájemnou spolupráci naprosto prioritní obchod s ropou. Podíl dovozu ropy na celkovém objemu dovozu z Angoly se v průběhu let posledních

10 let prakticky výrazněji nemění. Důkazem je níže uvedený graf č. 14, ve kterém je zachycen jeho vývoj v letech 1995 až 2014.

Graf 14: Procentuální podíl zastoupení ropy na celkovém vývozu Angoly do Číny v letech 1995 až 2014 (%)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů OEC

Již v období před skončením občanské války dosahoval podíl ropy na celkovém dovozu z Angoly do Číny víc než 99 % (viz rok 1995 – 99,18 %). Po roce 2002 se ropa, v návaznosti na prohlubování vzájemné ekonomické spolupráce, podílela na celkovém exportu takřka ze 100 % (v roce 2006 dosáhl její podíl 99,97 %). K mírnému poklesu pak došlo v reakci na hospodářskou krizi, v roce 2009 a také v posledních sledovaných letech. Nutno však podotknout, že se jedná o změny nepatrné – ve všech sledovaných letech přesáhl zmíněný podíl 99 %.

Obchod s diamanty, který je pro Čínu druhou neklíčovější exportní oblastí v Angole, se podílí na celkových exportech pouze ze zanedbatelného procenta. Například v roce 2008, kdy dosahoval objem vytěžených diamantů v Angole jedněch z nejvyšších hodnot (viz graf č. 12), byly z Angoly dovezeny do Číny diamanty v hodnotě 23 mil. dolarů, což představovalo asi 0,001 % z celkového angolského exportu do Číny.¹⁵³

4.4 Současnost a dopad spolupráce na Angolu

V posledních dvou podkapitolách byl detailněji nastíněn stav angolské ekonomiky po skončení dlouholeté občanské války a následné prohloubení ekonomické spolupráce s Čínou.

¹⁵³ Trade Law Centre of Southern Africa. *The Impact of China-Africa Trade Relations: The Case of Angola*. [online]. 2009 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://dSPACE.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/32375/1/Angola-TradeStudy.pdf?1>

Zbývá tedy zanalyzovat reálný dopad čínských aktivit na samotný ekonomický rozvoj v Angole a vyjmenovat případné zápory či aktuální rizika této spolupráce. Větší apel bude v tomto směru kladen především na konkrétní dopady na populaci v zemi.

4.4.1 Angola dnes

Současnou úroveň rozvoje země a její progres oproti začátku nového tisíciletí budeme demonstrovat prostřednictvím ukazatelů HDI, respektive IHDI, jejichž výchozí stav v roce 2000 byl analyzován v podkapitole 4.2. Postupný vývoj HDI v letech 2000 až 2014, včetně jednotlivých složek, respektive indikátorů tohoto indexu, je zachycen v tabulce č. 6, která je převzata z nejnovějších statistik Rozvojového programu OSN (UNDP)¹⁵⁴

Tabulka 6: Ukazatel HDI Angoly, včetně jeho jednotlivých indikátorů v letech 2000 – 2014

	Naděje na dožití při narození	Očekávaná doba školní docházky	Střední doba školní docházky	HND na obyvatele (2011 PPP, USD)	HDI
2000	45,2	5,5	4,4	2 912	0,390
2005	48,6	7,9	4,4	4 148	0,449
2010	50,7	10,2	4,7	6 520	0,509
2011	51,1	11,3	4,7	6 341	0,521
2012	51,5	11,4	4,7	6 355	0,524
2013	51,9	11,4	4,7	6 869	0,530
2014	52,3	11,4	4,7	6 822	0,532

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů UNDP - Human Development Report 2015

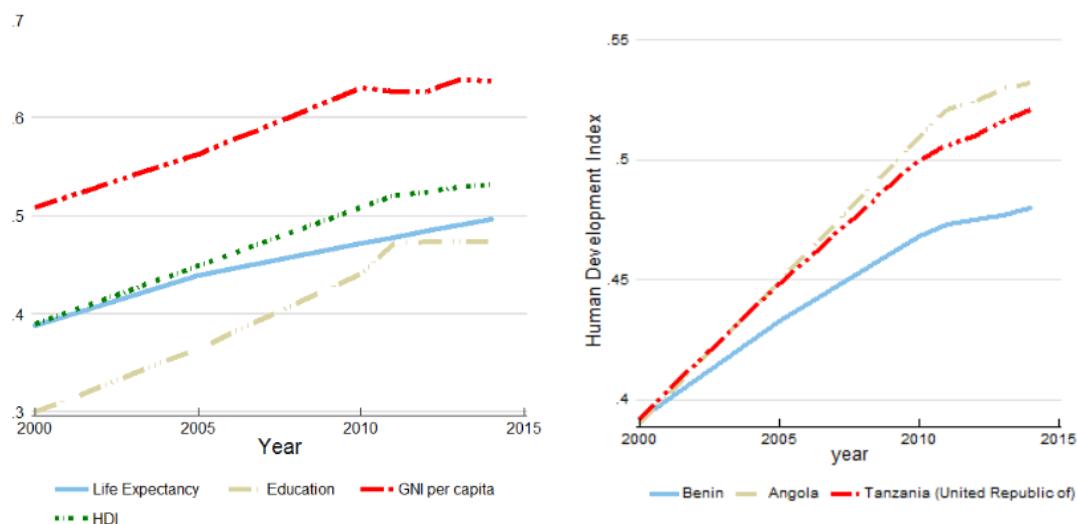
Mezi roky 2000 a 2014 se zvýšila hodnota indexu lidského rozvoje z původních 0,390 na 0,532. V návaznosti na tabulku č. 6 je rovněž představen graf č. 15 na následující straně práce, mapující vývoj jednotlivých dílčích indikátorů indexu ve stejném období. Je patrné, že ke zlepšení došlo na straně všech indikátorů, nejvíce pak v případě HND na obyvatele, jehož hodnota absolutně vzrostla oproti roku 2000 o 3 910 dolarů, na 6 822 dolarů v roce 2014. Relativně významným způsobem, zejména v minulé dekádě, se zvýšila očekávaná doba vzdělávání, a to z původních 5,5 let v roce 2000 na 11,4 let v roce 2014. Očekávaná doba dožití při narození se zvýšila pouze o 7,1 let (z původních 45,2 let na 52,3 let). Nicméně zejména v posledních čtyřech letech vývoj tohoto indikátoru, na rozdíl například od indikátorů vzdělávání, nestagnuje.

Srovnání vývoje Angoly s vybranými zeměmi regionu SSA, jejichž HDI dosahoval v roce 2000 velmi podobných hodnot, je rovněž zachycen v grafu č. 15 (respektive v jeho

¹⁵⁴ United Nations Development Programme. *Human Development Report 2015. Work for human development*. [online]. 2015 [cit.2016-09-28]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/AGO.pdf

druhé, pravé části). Tanzanie a Benin se na rozdíl od Angoly nemuseli potýkat s drtivými následky dlouholeté války. I přes zmíněný zásadní rozdíl je patrné, že HDI Angoly se vyvíjel nejdynamičtějším tempem z celého tria zemí, zvláště pak v poslední třetině sledovaného období. Významným faktorem tohoto pozitivního trendu byla i samotná čínsko-angolská spolupráce, především v oblasti rekonstrukce válkou zničené země.

Graf 15: Vývoj jednotlivých složek HDI Angoly a srovnání indexu s vybranými zeměmi regionu v letech 2000 - 2014

zdroj: UNDP, Human Development Report 2015

Rovněž ve srovnání s HDI Subsaharského regionu jako celku (0.518 – 2014), dosáhla Angola mírně nadprůměrné hodnoty. V pořadí zemí se v témže roce umístila na 149. místě z celkového počtu 188 sledovaných zemí.¹⁵⁵ Tento výsledek znamená, že se Angola stále pohybuje ve skupině zemí s nejnižší úrovní lidského rozvoje, tedy v tzv. skupině zemí s „low human development“. Paradoxně však v rámci regionu SSA dosáhla 13. nejvyššího HDI ze 49 sledovaných zemí.¹⁵⁶

Rozdílných hodnot oproti HDI dosahuje životní úroveň obyvatelstva Angoly měřená pomocí modifikovaného indexu IHDI. Jelikož je tento indikátor využíván UNDP až od roku 2010, nemůžeme bohužel využít jeho srovnání s výchozím rokem 2000. Nicméně při zohlednění aspektu nerovnosti, který je zahrnut v IHDI a který tak odráží reálnější dopad na

¹⁵⁵ United Nations Development Programme. *Human Development Report 2015. Work for human development*. [online]. 2015 [cit.2016-09-28]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/AGO.pdf

¹⁵⁶ Tamtéž.

rozvoj obyvatelstva země, se snížila jeho dosažená hodnota oproti HDI na 0,335 (tedy celková ztráta činila 37 %), což je naopak mírně pod průměrem celého regionu SSA (0,345).

Hodnoty jednotlivých složek IHDI, včetně jejich srovnání s regionem SSA a skupinou zemí s nejnižším HDI (low human development), jsou zachyceny v tabulce č. 7. S výjimkou vzdělávání, převyšuje míra nerovnosti Angoly u všech dílčích indikátorů jak region SSA, tak i průměr zemí, spadající do skupiny HDI s nejnižším rozvojem. Nevyšší míra nerovnosti se projevuje v případě naděje na dožití při narození, která se v roce 2014 týkala 46,2 % obyvatelstva země. Vidíme také, že příjmová nerovnost se týkala 28,9 % populace Angoly.

Tabulka 7: Ukazatel IHDI Angoly v roce 2014 a jeho srovnání s regionem SSA a skupinou zemí s nejnižším HDI

	IHDI	Celková ztráta (%)	Celkový koeficient nerovnosti (%)	Nerovnost v naději na dožití při narození (%)	Nerovnost ve vzdělání (%)	Příjmová nerovnost (%)
Angola	0,335	37,0	36,6	46,2	34,6	28,9
Senegal	0,305	34,4	34,0	29,5	44,7	27,7
Zambie	0,384	34,4	33,9	37,2	21,7	42,6
Subsaharská Afrika	0,345	33,3	33,1	36,6	35,3	27,5
Země s nízkým HDI	0,343	32,0	31,7	35	37,9	22,0

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů UNDP - Human Development Report 2015

Problém nerovnosti obyvatelstva se odráží rovněž v ukazatelích chudoby. Pro měření chudoby jsme v podkapitole 4.2 využili index MPI a procentuální zastoupení obyvatelstva žijícího pod hranicí chudoby, tedy míru chudoby. Hodnota MPI pro rok 2014 ani 2015 není z důvodu nedostatku relevantních dat známa, to samé bohužel platí o míře chudoby. Poslední známý údaj pochází z roku 2009, kdy podle UNDP¹⁵⁷ žilo pod hranicí chudoby, stanovenou v té době na 1,25 dolaru/den (vyjádřeno v PPP) 43,4 % obyvatelstva, což ve srovnání s rokem 2000 (54,3 %) značí ne příliš velký progres.

Aktuální stav chudoby v zemi můžeme demonstrovat alespoň na některých ukazatelích, týkajících se pracovních podmínek. V tabulce č. 8 na následující straně práce jsou zmíněna data za rok 2014, včetně jejich srovnání s regionem SSA a skupinou zemí s nejnižším HDI. Denní příjem více než poloviny pracujícího obyvatelstva v Angole (56,4%) nepřesahoval v roce 2014 2 dolary, což ve srovnání s regionem SSA je výrazně nižší procento. Nicméně i přesto tento ukazatel negativně přispívá ke stavu chudoby v zemi. Podíl oprávněného obyvatelstva, pobírající penzi dosahuje pouze 15 %, což je naopak pod

¹⁵⁷ United Nations Development Programme. *Population living below \$1.25 PPP per day (%)* [online]. 2013 [cit.2016-09-28]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/population-living-below-125-ppp-day>

průměrem celého regionu. Toto nízké procento souvisí s nefungujícím penzijním systémem v zemi, jehož obnova po válce byla spíš druhořadá. Z hlediska přístupu k internetu a mobilní síti, na jejichž budování měly nemalou zásluhu čínské společnosti (viz příklad investic společnosti ZTE v Angole), je patrný významný pokrok, přihlédneme-li ke skutečnosti, že po válce de facto mobilní, natož internetová infrastruktura nebyla vůbec vybudována.

Tabulka 8: Vybraní ukazatelé pracovních podmínek v Angole za rok 2014 a jejich srovnání s regionem SSA a skupinou zemí s nejnižším HDI

Ukazatel	Angola	Země s nízkým HDI	Subsaharská Afrika
Pracovní síla (% podíl obyv. starších 15 let)	70	68,1	65,7
z toho: ženy (%)	63,3	57,2	3,5
muži (%)	76,9	79,1	76,6
Pracující s příjmem pod 2 dolary/den, PPP (% všech zaměstnaných)	56,4	67,5	70,5
Dětská práce (% podíl na celkové zaměstnanosti)	23,5	23,8	24,7
Státem hrazená délka mateřské dovolené (počet dní)	90	85	90
Penzisté pobírající starobní důchod (% z oprávněných osob)	14,5	9,8	21,9
Uživatelé internetu (% z celkové populace)	21,3	16	19,3
Procento populace vlastnící mobilní telefon	63,5	65,6	71,1

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů WBG a UNDP pro rok 2014

4.4.2 Dopad čínsko-angolské spolupráce na obyvatelstvo

Obecně je možno konstatovat, že vzhledem k objemu poskytnuté finanční pomoci a množství realizovaných projektů, zvláště pak v oblasti infrastruktury, je nezpochybnitelná významná zásluha Číny na rekonstrukci válkou zničené země. Připomeňme, že dlouholetý válečný konflikt způsobil škody v oblasti infrastruktury ve výši přibližně 60 mld. dolarů. V zemi bylo rovněž zničeno kupříkladu 99 % mostů, 80 % škol, 60 % nemocnic a přes 80 % všech továren.¹⁵⁸ Nehledě na škody v zemědělství, které bylo a je klíčovým sektorem v oblasti zaměstnanosti v Angole.

S přihlédnutím k vývoji některých ukazatelů chudoby a nerovnosti v životní úrovni obyvatelstva však vystává otázka, do jaké míry se projevila zmíněná pomoc či spolupráce s Čínou na zlepšení životních podmínek obyvatel země, zejména těch nejchudších. Uvedeme proto tři základní body, představující určité „bariéry efektivnosti“ čínsko-angolské spolupráce

¹⁵⁸ AMINEH PARVIZI, A. -- YANG, G. Secure oil and alternative energy : the geopolitics of energy paths of China and the European Union. Boston. Brill Publishing, 2012. ISBN 978 9 004-21857-4

v kontextu jejího pozitivního dopadu na redukci chudoby a zlepšení životních podmínek obyvatelstva.

Dopad na zaměstnanost v zemi

V tabulce č. 8 jsme se přesvědčili, že denní příjem více než poloviny pracujících obyvatel Angoly v současné době nepřesahuje hranici 2 dolarů. V souvislosti se způsobem realizace čínských investic, respektive projektů financovaných z poskytnutých půjček, bývá Čína často kritizována zato, že používá takřka výhradně pracovní síly domácích subjektů, nikoliv z řad angolské populace. O značném zapojení čínských pracovníků v Angole svědčí fakt, že v roce 2012 zde žilo přibližně 259 000 čínských občanů, z toho téměř 100 % na základě pracovního víza.¹⁵⁹

Problematické dopadů aktivit čínských společností při realizaci čínsko-angolských projektů na lokální zaměstnanost v Angole se věnovalo například odborné periodikum *The Journal of Asian and African Studies* ve svém článku z roku 2010¹⁶⁰. Z výsledků představené studie, která analyzovala data na základě 30 realizovaných projektů v letech 2005 - 2007 a dotazníkového šetření, uskutečněného přímo mezi čínskými zaměstnavateli v Angole, vyplývá, že čínské společnosti, podílející se z drtivé většiny na realizaci projektů v tomto období, měly jak přímý, tak i nepřímý dopad na lokální zaměstnanost v Angole.

Přímý dopad, vyjádřený podílem lokálních pracovníků na zmíněných projektech, ukazuje tabulka č. 9 na následující straně. V ní je zachycen počet čínských a angolských pracovníků, podílejících se na čínsko-angolských projektech ve zmíněném období a to z hlediska jednotlivých sektorů.

¹⁵⁹ Visão Impresa Publishing S.A. *Angola: Cerca de 259.000 chineses vivem atualmente no país*. [online]. 2012 [cit.2016-10-07]. Dostupné z: <http://visao.sapo.pt/lusa/angola-cerca-de-259000-chineses-vivem-atualmente-no-pais=f660830>

¹⁶⁰ The Journal of Asian and African Studies. *Bulldozer or Locomotive? The Impact of Chinese Enterprises on the Local Employment in Angola and the DRC*. [online]. 2016 [cit.2016-10-07]. Dostupné z: <http://jas.sagepub.com/content/45/3/350.abstract>

Tabulka 9: Počty angolských a čínských pracovníků zapojených do čínsko-angolských projektů uskutečněných v letech 2005 – 2007 z hlediska jednotlivých sektorů

Oblast	Čínští pracovníci	Angolští pracovníci	Ostatní pracovníci	Celkem	Podíl lokální zaměstnanosti
Zemědělství	72	307	0	379	81,0%
Výstavba vodních elektráren	451	335	0	786	42,6%
Školství	376	676	0	1052	64,3%
Zdravotnictví	365	554	0	919	60,3%
Doprava/infrastruktura	658	1053	0	1711	61,5%
Komunální výstavba	349	607	0	956	63,5%
Veřejné bydlení	274	455	0	729	62,4%
Komerční bydlení	191	486	14	691	70,3%
Telekomunikace	235	145	4	384	37,8%
Catering	42	128	0	170	75,3%
Obchod	146	432	7	585	73,8%
Průmyslová výstavba	194	304	11	509	59,7%
Celkem	3353	5482	36	8871	61,8%

zdroj: The Journal of Asian and African Studies, dostupné z:
<http://jas.sagepub.com/content/45/3/350.abstract>

Z tabulky č. 9 je patrné, že celkem 61,8 % všech pracovníků podílejících se na zmíněných 30 projektech tvořili lokální zaměstnanci, tedy obyvatelé Angoly. Z hlediska jednotlivých sektorů dosáhl tento podíl nejvyšších hodnot v případě projektů v oblasti zemědělství (81 %), cateringu (75,3 %) a obchodu (73,8 %). Nejnižší participace na čínsko-angolských projektech byla zaznamenána v případě výstavby vodních elektráren (42,6 %) a rovněž, z hlediska kvalifikačních nároků náročné, oblasti telekomunikací (37,8 %).

Zdali je zmíněný 62% podíl lokálních pracovníků důkazem pozitivního dopadu přítomnosti čínských společností na lokální zaměstnanost, je poměrně složitou otázkou. Nicméně alespoň tato studie, na základě analyzovaného vzorku 30 projektů, vyvrací tvrzení, že v případě celkové zaměstnanosti převažuje především čínská pracovní síla.

Zaměstnávání lokálního obyvatelstva však naráží na dva významné problémy. První vychází ze stále nepříliš pozitivního demografického vývoje angolské populace, kdy podle nejnovějších dat ze sčítání obyvatelstva z roku 2014 vyplývá, že 43 % obyvatelstva Angola se nachází ve věkové skupině 0 – 15 let.¹⁶¹ Problémem tak je nejen pouze nedostatek pracovní síly v produktivním věku, ale také především nízká kvalifikace těchto obyvatel, způsobená nedostatečným vzděláním, což vede k nutnosti „dovozu“ čínské kvalifikované pracovní síly.

Na straně zaměstnávání čínských pracovníků v Angole jsou problémem především vyšší náklady firem, skládající se nejen z vyšších mzdových nákladů ve srovnání s lokálními

¹⁶¹ IndexMundi. *Angola Demographics Profile 2016*. [online]. 2016 [cit.2016-10-07]. Dostupné z: http://www.indexmundi.com/angola/demographics_profile.html

zaměstnanci (podle zmíněné studie dosahují čínští pracovníci v průměru o 60 % vyšší mzdy než ti angolští), ale také z dalších vedlejších nákladů, skládajících se například z příspěvku na ubytování, stravu či návštěvy rodin zaměstnanců. Pokud však tyto náklady nejsou hrazeny přímo zaměstnavatelem, stává se pak reálná mzda pro velkou část čínských pracovníků v Angole mnohem nižší, neboť kupříkladu náklady na živobytí v hlavním městě země, jak bude zmíněno později, jsou značně vysoké. Rovněž je nutné přihlédnout k možnému kulturnímu šoku, způsobenému zcela odlišným prostředím, ale také k problémům dostupnosti potravin či nedostatku kulturního vyžití ve volném čase.

Ve studii je zmíněn i nepřímý dopad čínských aktivit na lokální zaměstnanost, projevující se prostřednictvím dodavatelských a subdodatelských vztahů, na kterých se podílí i lokální společnosti a díky kterým tak tyto společnosti vytváří nová pracovní místa. Lokální společnosti mají v tomto ohledu oproti čínským/zahraničním subjektům dvě velké výhody. První výhoda spočívá v úspoře nákladů při dodávce strojů a dalšího vybavení, které by v případě navázání kontraktu s nelokálním dodavatelem byly výrazně vyšší a to z důvodu nákladů na jejich transport. Druhou výhodou je znalost lokálního prostředí a trhu, který je a byl pro potenciální zahraniční investory velmi rizikový.¹⁶²

I přes zmíněné výhody je však překážkou rozvoje těchto (sub)dodatelských vztahů nedostatečný počet kvalifikovaných lokálních společností, které by disponovaly například dostatkem technologického vybavení či již zmíněnou kvalifikovanou pracovní silou. V praxi to často znamená, že tyto lokální firmy dodávají pouze zemědělské stroje, cement či základní primitivní vybavení. Technologicky složitější dodávky jsou čínské společnosti nuceny dovážet nejčastěji z Jihoafrické republiky.¹⁶³

Z výsledku studie rovněž vyplývá, že v případě sledovaných projektů se čínské společnosti podílely významnou měrou na vzdělávání a rozvoji lokálních pracovníků. S tím souvisí i dovoz technologie a know-how, které jsou i v současnosti velkým nedostatkem na straně rozvoje angolské ekonomiky. Činnost čínských společností v Angole se rovněž pozitivně projevuje v případě zaměstnanosti lokálního obyvatelstva v sektoru komerčních

¹⁶² The Journal of Asian and African Studies. *Bulldozer or Locomotive? The Impact of Chinese Enterprises on the Local Employment in Angola and the DRC*. [online]. 2016 [cit.2016-10-07]. Dostupné z: <http://jas.sagepub.com/content/45/3/350.abstract>

¹⁶³ Tamtéž.

služeb, jehož rozvoj souvisí s dynamickým navýšením exportů do Číny. V roce 2005 tvořil tento sektor přibližně 15 % HDP Angoly.¹⁶⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že největší překážkou pro zlepšení zaměstnanosti ve vztahu k čínské spolupráci je nedostatečná kvalifikace angolské pracovní síly a nedostatek lokálních firem, které by splňovaly požadavky čínských společností pro realizaci (sub)dodavatelských vztahů. Prapočátek je však potřeba opět hledat v samotné úrovni ekonomického rozvoje země, s ohledem na aktuální ukazatele vyjadřující stav chudoby a rovněž v samotném, stále nepříznivém demografickém vývoji, který je primární příčinou těchto nedostatků.

Dostupnost vybraných projektů

Problém nedostupnosti některých projektů pro značnou část obyvatelstva, které měly za cíl zlepšit jejich životní úroveň, se týká především oblasti výstavby a rekonstrukce obytných čtvrtí či celých satelitních měst. V reakci na rozsáhlou devastaci venkova, který byl válečným konfliktem zasažen nejvíce, začalo po roce 2002 docházet k nárůstu míry urbanizace v zemi (viz graf č. 10). Úkolem vlády tak bylo zajistit dostatek ubytovací kapacity, tak, aby obstála rozsáhlé migrační vlně obyvatelstva z venkova do velkých měst. Vzhledem k tomu, že ne všechny projekty ve všech městech byly pojaty jako výstavba sociálních bytů, staly se pro většinu obyvatelstva finančně nedosažitelnými.

Jako příklad můžeme uvést již zmíněný projekt výstavby zcela nového satelitního města poblíž Luandy s názvem Kilamba. V první fázi projektu bylo postaveno 700 bytových domů s celkovou ubytovací kapacitou pro 200 000 obyvatel. Vzhledem k vysoké pořizovací ceně bytů se z důvodu nízké úrovně koupěschopnosti obyvatelstva stala Kilamba záhy městem duchů. Podle dostupných informací¹⁶⁵ bylo po dokončení výstavby, v roce 2012, prodáno pouze 220 z celkového počtu 2800 bytů. Zvrat pak nastal s přijetím nové legislativy v roce 2013, díky které byla část bytů přeměna na byty sociální. Rovněž došlo k redukci pořizovací ceny z původních přibližně 125 000 dolarů na 70 000 dolarů. Díky zásahu vlády

¹⁶⁴ The Journal of Asian and African Studies. *Bulldozer or Locomotive? The Impact of Chinese Enterprises on the Local Employment in Angola and the DRC*. [online]. 2016 [cit.2016-10-07]. Dostupné z: <http://jas.sagepub.com/content/45/3/350.abstract>

¹⁶⁵ Africa Research Institute. *Views of suburban Luanda: banishing the ghosts from Kilamba*. [online]. 2015 [cit.2016-10-12]. Dostupné z: <http://www.africaresearchinstitute.org/blog/views-of-suburban-luanda-banishing-the-ghosts-from-kilamba/>

tak výrazněji vzrostla poptávka po neobsazených bytech a v červenci 2015 zde již žilo okolo 80 000 obyvatel, což však znamená, že původní ubytovací kapacita byla stále naplněna přibližně pouze z jedné třetiny. Většinový podíl navíc tvořili cizinci, především pak z řad zahraničních pracovníků.¹⁶⁶

Na projektu Kilamba lze demonstrovat problém neefektivního využívání získaných prostředků ze strany vlády ve smyslu realizace projektů s omezenou dostupností pro domácí obyvatelstvo. Protiargumentem těchto kroků však může být nutnost zlepšení „standardu“ pro zahraniční, tedy i čínské pracovníky. Z toho důvodu putovala nemalá část získaných prostředků na financování objemných projektů přímo v hlavním městě země. Vláda tak reagovala na de facto nulovou nabídku „standardu“ pro zahraniční turisty či pracovníky, kteří do země začali proudit po skončení občanské války. Dá se tedy říci, že investice v podobě budování luxusních čtvrtí typu Kilamba byly realizovány, z hlediska jejich finanční dostupnosti, výhradně pro tyto skupiny lidí.

I přes realizaci zmíněných investic je aktuální nabídka „standardu“ pro cizince stále velmi omezená, což v kombinaci s jeho vysokou poptávkou vede v posledních letech k astronomickému nárůstu cen ubytování a dalších služeb v hlavním městě země. V důsledku toho byla Luanda na základě reportu „2015 Cost of Living“¹⁶⁷, vydávaného každoročně konzultantskou společností Mercer, vyhlášena nejdražším městem na světě pro život cizinců. Podle výsledků reportu, který porovnává přibližně 200 položek nákladů na živobytí mezi jednotlivými světovými městy, stál v průměru měsíční pronájem nezařízeného dvoupokojového bytu v „lepší lokalitě“ Luandy přibližně 6 800 dolarů. Důvodem takto vysokých cen i u ostatních sledovaných položek nebyl nejen značný nesoulad mezi nabídkou a poptávkou, ale také nízká dostupnost či vysoká cena dováženého zboží.

Vysoká úroveň cen v Luandě však obecně platí pouze pro cizí občany. Podle dostupných informací¹⁶⁸ činila cena pronájmu dispozičně podobného bytu pro Angolany

¹⁶⁶ Africa Research Institute. *Views of suburban Luanda: banishing the ghosts from Kilamba*. [online]. 2015 [cit.2016-10-12]. Dostupné z: <http://www.africaresearchinstitute.org/blog/views-of-suburban-luanda-banishing-the-ghosts-from-kilamba/>

¹⁶⁷ Mercer. *2015 Cost of Living Rankings*. [online]. 2015 [cit.2016-10-12]. Dostupné z: <https://www.imercer.com/content/mobility/cost-of-living-city-rankings.html#list>

¹⁶⁸ World Economic Forum. *Why is Angola's capital the most expensive city in the world?*. [online]. 2015 [cit.2016-10-12]. Dostupné z: <https://www.weforum.org/agenda/2015/06/why-is-angolas-capital-the-most-expensive-city-in-the-world/>

přibližně 200 dolarů měsíčně, což však stále, vzhledem k nízkým mzdám, představuje nedosažitelnou položku v rozpočtu pro značnou část obyvatelstva země.

Problém nedostupnosti však lze aplikovat ještě víc zeširoka. Při pohledu na vysoké procento dětské pracovní síly (23,5 % v roce 2014 – viz tabulka č. 8) a nízké příjmy více než 50 % obyvatelstva (a de facto i rodičů těchto dětí), je zřejmé, že školní docházka je pro značnou část dětské populace i přes množství vybudovaných vzdělávacích zařízení stále nedostupná. To samé platí kupříkladu i o přístupu k internetovému připojení, mobilním telefonům a dalším technologiím.

Projekty v oblasti rozvoje zavlažovacích systémů na venkově, kde podle údajů WBG¹⁶⁹ žije stále 56,7 % obyvatelstva země (2015), či výstavby elektráren a distribuce elektrické energie pak mají rovněž přímý dopad pouze na určité skupiny obyvatelstva. Příkladem může být i přístup k rozvinutější distribuci pitné vody, kterého v roce 2014 dosahovalo pouze 48,6 % obyvatelstva.¹⁷⁰ Přesto, že i v této oblasti bylo s pomocí získaných finančních prostředků, zejména od Exim Bank of China, zrealizováno několik velkých projektů, onen podíl se oproti roku 2000 (45,7 %) výrazně nezvýšil. Důvodem je skutečnost, že tyto projekty byly z převážné většiny realizovány ve větších městech.

Problém přerozdělování a korupce

Problematika neefektivního přerozdělování bohatství země získaného především z ropného průmyslu souvisí s předchozím problémem nedostatečného dosahu konkrétních projektů pro zlepšení životních podmínek značné části obyvatelstva země. Fenomén korupce, klientelismu a netransparentnosti je velkým problémem v případě Angoly, který plyne z mnohaleté politické nestability v zemi způsobené válečnými konflikty a mnoholetou vládou jedné strany (MPLA). V čele státu stojí prezident José Eduardo dos Santos, který zemi de facto vládne již od roku 1979. Nesmíme opomenout ani slabou úroveň kontrolních mechanismů v zemi, v čele s výrazně oslabenými pravomocemi opozice (UNITA) a například nedostatečným rozvojem soudnictví.

¹⁶⁹ World Bank Group. *Rural population (% of total population)* [online]. 2016 [cit.2016-10-12]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS>

¹⁷⁰ World Bank Group. *World Development Indicators* [online]. 2016 [cit.2016-08-28]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=AGO>

Na základě údajů nevládní organizace Transparency International¹⁷¹, která měří korupci prostřednictvím indexu vnímání korupce (CPI), se Angola v roce 2015 zařadila mezi 10 zemí s nejnižší hodnotou tohoto ukazatele, což značí nejvyšší míru vnímání korupce a tedy jeden z nejhorších výsledků. Konkrétně dosáhla Angola skóre 15, což znamenalo v pořadí 168 sledovaných zemí nelichotivé 163. místo. Horšího výsledku v celém regionu dosáhl jen Jižní Súdán (165. místo) a Somálsko (167. místo).

Největší ekonomické ztráty však nezpůsobuje pouze korupce v nejvyšších patrech vlády, nýbrž i netransparentnost ve fungování klíčových podniků v oblasti těžby a obchodu s ropou. Podle údajů OPEC¹⁷² představoval podíl příjmů z ropného průmyslu v roce 2015 45 % HDP země. Největší skandál související s únikem či „ztrátou“ 32 miliard dolarů z příjmů z těžby ropy byl odhalen v roce 2011 Mezinárodním měnovým fondem.¹⁷³ Konkrétně se jednalo o nesrovnalosti v účetních výkazech státního fondu, do kterého putovaly výnosy ze státem vlastněné ropné společnosti Sonangol. Angolská vláda tuto zprávu později dementovala s tím, že 27,2 mld. ze zmíněné částky bylo použito na rozvojové projekty v zemi, nicméně sama připustila, že tyto prostředky „jen nebyly oficiálně vykázány v účetnictví.“¹⁷⁴ Co se však stalo se zbývající částkou, tedy 4,8 mld. dolarů, není dodnes známo. Tato aféra se dotkla rovněž čínsko-angolské spolupráce, neboť Sonangol je projektem joint-venture obou stran. Sonangol je i v současnosti zdrojem dalších skandálů. Jedním z nich bylo nedávné zcela „nestandardní“ jmenování dcery prezidenta dos Santos a nejbohatší ženy v Africe, Isabel dos Santos, do čela této společnosti, které prezident učinil bez souhlasu parlamentu, což mu ukládá zákon.¹⁷⁵

Pochopitelně nejsou známy statistiky, které by vyčíslily, kolik procent z celkových, Čínou poskytnutých finančních prostředků, bylo využito netransparentně. Nicméně, vzhledem

¹⁷¹ Transparency International. *Corruption by Country / Territory* [online]. 2016 [cit.2016-10-17]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/country/#AGO>

¹⁷² Organization of the Petroleum Exporting Countries. *Angola facts and figures* [online]. 2016 [cit.2016-10-17]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/147.htm

¹⁷³ International Monetary Fund. *IMF Country Report No. 11/346* [online]. 2011 [cit.2016-10-17]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11346.pdf>

¹⁷⁴ Human Rights Watch. *Angola: Explain Missing Government Funds* [online]. 2011 [cit.2016-10-17]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2011/12/20/angola-explain-missing-government-funds>

¹⁷⁵ The Guardian. *Africa's richest woman under pressure to step down from Angolan energy firm* [online]. 2011 [cit.2016-10-17]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/19/angolan-activist-rafael-marques-president-daughter-isabel-dos-santos-axed-from-energy-firm>

ke způsobu uvolňování těchto prostředků během realizace projektů, kdy Čína měla díky přímého proplácení nákladů nad nimi takřka plnou kontrolu, se můžeme domnívat, že toto procento nebude nikterak závratné. Konec konců výčet počtu a objemu zrealizovaných projektů ukazuje na zřetelné výsledky a efektivní využití těchto poskytnutých prostředků. Problémem je tedy spíš následné přerozdělování příjmů státu z oblasti těžby ropy, na jejichž rozvoji se rovněž podílely mnohé tyto projekty.

4.4.3 Aktuální problémy a budoucnost spolupráce

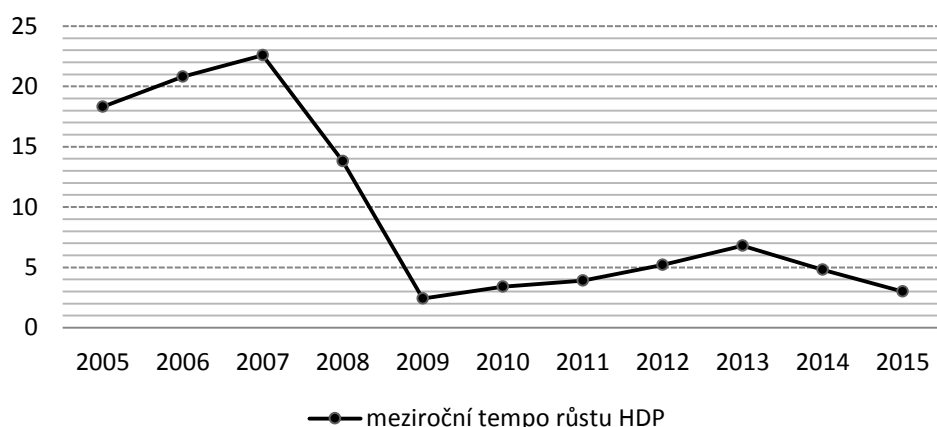
Po výčtu pozitivních dopadů vzájemné spolupráce pro Angolu nyní zmíníme některá negativa či rizika, která s sebou spolupráce přináší a která jsou v současnosti aktuálním tématem. Obecně můžeme říci, že všechny tyto aktuální problémy mají jednoho společného jmenovatele a tím je ropa. Černé zlato bylo tou hlavní motivací Číny pro zapojení do vzájemné ekonomické spolupráce a s trochou nadsázky lze konstatovat, že právě jedině díky ropě se podařilo za pomoci Číny zrekonstruovat válkou zničenou Angolu. Ovšem ukazuje se, že pod tíhou vlivů některých dalších faktorů se právě tato angolská deviza stává pro zemi v současné době naopak trnem v patě.

Surovinová past angolské ekonomiky

Po mnohaletém období hospodářského růstu, který zejména před krizí dosahoval dvojciferných hodnot, se Angola v posledních dvou letech potýká s výrazným zpomalením tempa růstu své ekonomiky. Dynamický růst HDP byl zejména v první polovině minulé dekády tažen růstem cen ropy, zvláště pak před vypuknutím hospodářské krize v roce 2008.

Vývoj meziročního růstu HDP v letech 2005 – 2015 je zobrazen v grafu č. 16 na následující straně práce. Z uvedeného grafu je patrné, že absolutně nejvyšší hodnota meziročního růstu HDP byla zaznamenána v roce 2007 (22,6 procentních bodů), tedy těsně před krizí.

Graf 16: Vývoj meziročního růstu HDP Angoly v letech 2005 – 2015 (%)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů World Bank Group

Důvodem razantního poklesu tempa růstu HDP, zejména pak v roce 2009 a také v posledních dvou letech (2014 až 2015), je přílišná závislost země na příjmech z těžby ropy. O jejich důležitosti svědčí fakt, že v roce 2015 tvořily příjmy z prodeje ropy přibližně 67 % konsolidovaných vládních příjmů.¹⁷⁶ Pokles příjmů z těžby ropy byl a stále je způsoben drastickým poklesem cen angolské ropy, zejména od roku 2014. V grafu č. 17 na následující straně práce je zachycen vývoj cen angolské ropy Cabinda. Zatímco ještě v březnu 2014 se cena za barel pohybovala okolo 110 dolarů, v březnu 2016 to bylo přibližně jen 25 dolarů.¹⁷⁷

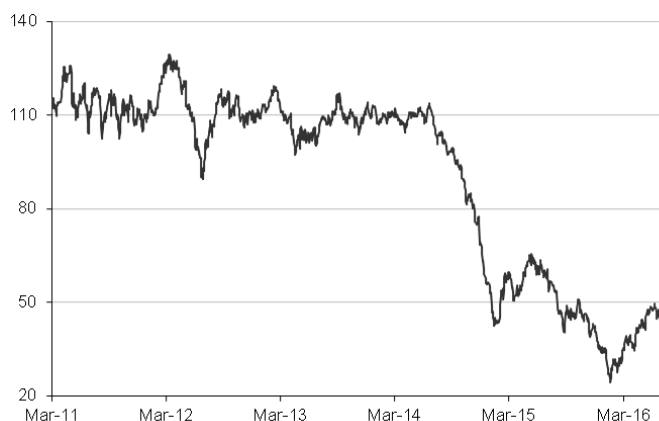
Přílišná závislost ekonomiky na příjmech z ropného průmyslu v kombinaci s poklesem ceny ropy má pro Angolu výrazně negativní hospodářský dopad a to i ve směru vzájemné spolupráce s Čínou. Největší problém konkrétně nastává na straně splácení dluhu vůči Číně, který podle posledních informací přesáhl hodnotu 25 miliard dolarů.¹⁷⁸ Díky poklesu vládních příjmů z obchodu s ropou se pro zemi stává splácení tohoto dluhu výrazně obtížnějším a je nucena přistupovat k výrazným úsporným opatřením, které mají v důsledku negativní vliv na samotné obyvatelstvo a další projekty v oblasti rozvoje země.

¹⁷⁶ Moody's. *Angola: Moody's downgrades Angola's rating to B1 with negative outlook, concluding review for downgrade* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: https://www.moody.com/research/Moodys-downgrades-Angolas-rating-to-B1-with-negative-outlook-concluding-PR_347908

¹⁷⁷ FocusEconomics. *Angola Commodities July 2016* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: <http://www.focus-economics.com/countries/angola/news/commodities/rally-in-angola-cabinda-oil-comes-to-an-end-in-july>

¹⁷⁸ Reuters. *Growing Chinese debt leaves Angola with little spare oil* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/angola-oil-finance-idUSL5N16H3EV>

Graf 17: Vývoj cen angolské ropy Cabinda za období březen 2011 až březen 2016 (cena za barel, v USD)

zdroj: Focus Economics, dostupné z: <http://www.focuseconomics.com/countries/angola>

Jako daleko závažnějším problémem, nejen pro vzájemnou spolupráci, se ukazuje dopad oil-backed loans, prostřednictvím kterých docházelo k poskytování úvěrů ze strany Číny. Jednou z hlavních podmínek pro získání těchto úvěrů bylo nasmlouvání dlouhodobých, objemově fixních kontraktů na dodávky ropy. Rovněž samotné splátky jsou často hrazeny formou ropných dodávek, jejichž hodnota se odvíjí od aktuální ceny ropy a musí odpovídat výši jednotlivých splátek. Díky tomu se nyní Angola dostává do velice svízelné situace, kdy díky poklesu cen ropy je nucena dodávat Číně výrazně větší objemy ropy, což logicky vyústí ve snížení zbylé kapacity ropy určené pro samotný obchod.

V souvislosti s tímto problémem je nutné rovněž zmínit, že ropu, jakožto prostředek pro získání úvěrů, Angola v minulosti nevyužívala pouze v případě spolupráce s Čínou, ale rovněž také s ostatními zeměmi (zejména vyspělými, v čele s USA). V tomto směru byla ropa často využívána jako kolaterál pro usnadnění získání úvěru pro realizaci ropných projektů. Na oplátku za investice těchto zemí do ropných plošin, které umožnily zvýšení celkové produkce ropy, garantovala Angola vyšší a stabilní dodávky ropy pomocí dlouhodobých kontraktů.

Díky předešlým závazkům tak Angola dnes do Číny vyveze přibližně 61 % denní produkce ropy.¹⁷⁹ V červenci 2016 dosáhly exporty ropy do Číny objemu přibližně 1,1 mil. barelů za den. Denní produkce přitom činila v průměru 1,81 mil. barelů denně. Přitom ještě

¹⁷⁹ Angola Today Business. *Angolan oil exports to China increase in July by 23.3%* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: <http://www.angola-today.com/news/exports-china/>

v roce 2014, před dalším významným pádem ceny ropy, dosáhl podíl denních exportů do Číny přibližně 53 %.¹⁸⁰

V případě již zmíněných dramatických škrťů na výdajové straně rozpočtu tak vláda učinila kupříkladu na počátku roku 2015, kdy původně schválený státní rozpočet ve výši 52 mld. dolarů snížila na třetinovou hodnotu (tedy přibližně 17 mld. dolarů).¹⁸¹ Z důvodu dalšího snižování cen ropy skončilo i přesto hospodaření vlády v roce 2015 ve schodku, který dosáhl 4,2 % HDP.¹⁸² Deficity rozpočtů jsou očekávány i pro roky 2016 a 2017. Z toho důvodu pokračují značná úsporná opatření i v roce 2016, kdy je vláda nucena několikrát přehodnocovat výši naplánovaného rozpočtu z důvodu dalšího poklesu cen ropy, podle nichž je samotný rozpočet sestavován.

Velké finanční problémy má rovněž státní ropná společnost Sonangol, které v roce 2015 meziročně klesly příjmy o 68 %.¹⁸³ V důsledku toho přiznala angolská vláda nutnost restrukturalizace této společnosti, která je aktuálním tématem těchto měsíců a která však naráží na jisté překážky a nejasnosti související např. s již zmíněným nestandardním jmenováním dcery současného prezidenta do čela společnosti. Sonangol provázejí a provázely četné skandály v oblasti netransparentního hospodaření, které byly již zmíněny dříve a které pochopitelně neunikají ani pozornosti čínského partnera.

Celá současná situace probouzí značnou nejistotu na straně Číny, která zásadně vychází z principu vzájemné prospěšnosti, a tedy nekompromisně trvá na smluvených dodávkách ropy, která je pro ni klíčovou surovinou. V tomto kontextu je nutno připomenout, že v roce 2014 byla Angola druhým největším dovozcem ropy do Číny a to po Saudské Arábii (viz graf č. 2 v druhé kapitole práce). Je tedy zcela patrná i značná závislost Číny na angolské ropě, což, vzhledem k důležitosti této suroviny, představuje jen málo reálnou vidinu ochoty k určitým „úlevám“ na straně dovozců z Angoly.

¹⁸⁰ The Observatory of Economic Complexity. *Visualizations* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/ago/show/2709/2014/

¹⁸¹ Reuters. *Angola cuts 2015 budget to \$52 bln after oil drop* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: <http://af.reuters.com/article/investingNews/idAFKBN0LB0AA20150207>

¹⁸² Tradingeconomics. *Angola Government Budget* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/angola/government-budget>

¹⁸³ The Economist Intelligence Unit. *Sonangol restructuring detailed* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: <http://country.eiu.com/>

Na současnou ekonomickou a finanční krizi je angolská vláda nucena reagovat nejen již pomocí zmíněných razantních úsporných opatření, ale také pomocí získávání dalších půjček, které nově nevyhledává pouze u čínského partnera, ale také tradičních západních partnerů, kteří v tomto ohledu byli v minulosti často opomíjeni, a to právě na úkor Číny. Díky nutnosti získávání dalších půjček pro vykrytí výpadku na straně příjmů rozpočtu vzrostl meziročně procentuální podíl veřejného dluhu Angoly vůči HDP mezi roky 2014 a 2015 o 12,5 % (v roce 2015 dosáhl 54,7 % HDP).¹⁸⁴

Je tedy otázkou, jak dlouho a jak účinně bude schopna angolská vláda i nadále čelit nepříznivému vývoji domácí ekonomiky a zdali se prostřednictvím přijímání dalších úvěrů nedostane do jisté dluhové spirály (a to i přesto, že aktuálně je angolský dluh podle posledních analýz IMF udržitelný – viz podkapitola 5.2). V případě dlouhodobější krize hrozí, že případné výpadky či neplnění dohodnutých kontraktů na dovoz ropy do Číny anebo také samotná neschopnost splácet čínský dluh mohou v budoucnu negativně ovlivnit vzájemnou spolupráci. Nehledě na skutečnost, že především četné vládní škrty na výdajové straně rozpočtu mají bezpochyby negativní dopad na růst ekonomiky a samotné obyvatelstvo země.

Další aktuální problémy a rizika pro budoucnost spolupráce

Aktuální problémy narušující harmonii vzájemných vztahů mají také sociální aspekt, který se týká jak samotného angolského obyvatelstva, tak i čínských obyvatel žijících v Angole. Pro čínské pracovníky a jejich rodiny je nepochybně překážkou mnohdy složitá a dlouhodobá adaptace na nové prostředí, která vychází z naprosto rozdílného kulturního prostředí a nedostatečného standardu, který se projevuje kupříkladu nedostatkem dováženého zboží. Problémem jsou rovněž příliš vysoké náklady na živobytí, především v hlavním městě země, které tak mnohdy snižují reálné příjmy těchto zahraničních pracovníků, pokud nejsou hrazeny přímo ze strany zaměstnavatelů.

I přes zmíněné překážky však čínští obyvatelé žijící v Angole obecně dosahují mnohem vyšší životní úrovně než většina domácího obyvatelstva, což často, zejména v posledním období krize, vede k nárůstu sociálních nepokojů projevujících se slovními a fyzickými útoky vůči čínskému obyvatelstvu v zemi. Důvodem je i samotná frustrace Angolanů vycházející ze stále velmi nepříznivých životních podmínek, vysoké míry chudoby

¹⁸⁴ IndexMundi. *Angola Public Debt* [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: http://www.indexmundi.com/angola/public_debt.html

a zmíněných výrazných sociálních rozdílů a nerovnosti ve společnosti. Roste také donedávna nevídaný jev kritiky obyvatelstva vůči vládnoucí elitě, které je dáváno za vinu, že promarnila bohaté období ekonomického růstu, které mohla lépe využít na boj s chudobou v zemi.

Další prohlubování sociálních rozdílů mezi oběma skupinami, v kombinaci s aktuální ekonomickou krizí, může samozřejmě vést k eskalaci zmíněného problému v budoucnu. Rovněž samotná kriminalita v Angole je stále velkým problémem. Poslední Crime & Safety Report 2016¹⁸⁵ vydávaný každoročně americkou vládou, ohodnotil aktuální stav kriminality v zemi jako „kritický“. Jako hlavní rizika pro cizí návštěvníky označil především krádeže aut, rabování a fyzické útoky po setmění. Výjimkou nejsou ani ozbrojené útoky páchané nejen vůči cizincům, ale také samotné vraždy a znásilnění. Z toho důvodu bylo vydáno množství bezpečnostních doporučení, která značně omezují pracovní pobyt, či případnou dovolenou. Mezi ně patří například doporučení zdržovat se výhradně v hlavním městě země, ideálně v Kilambě, která je oblíbenou turistickou rezidencí zahraničních turistů, či omezení vycházení po setmění. Podle reportu rovněž došlo v roce 2015 meziročně ke zvýšení kriminality v zemi.

Nízká míra bezpečnosti v zemi způsobující velké množství omezení pro zahraniční návštěvníky se, ve směru spolupráce s Čínou, může v budoucnu negativně odrazit také na cestovním ruchu. Posílení cestovního ruchu bylo rovněž významným aspektem vzájemné čínsko-angolské spolupráce. Na základě prohlášení angolského ministra pro turismus a hotelnictví¹⁸⁶ bylo do roku 2016 vytvořeno v sektoru cestovního ruchu přibližně 191 000 pracovních míst, což vypovídá o jeho důležitosti pro lokální angolskou zaměstnanost. Podle dostupných statistik¹⁸⁷ se Angola v roce 2014 zařadila mezi 10 nejoblíbenějších turistických destinací čínských turistů v Africe. Do rozvoje cestovního ruchu v Angole putují také mnohé čínské investice. Z toho vyplývá, že jisté riziko do budoucna představuje i narušení spolupráce v oblasti cestovního ruchu, které by zcela jistě mělo negativní dopad na zaměstnanost a samotnou investiční aktivitu čínských subjektů.

¹⁸⁵ Overseas Security Advisory Council. Angola 2016 Crime & Safety Report [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: <https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=19526>

¹⁸⁶ Macauhub. *Hospitality and tourism in Angola create 191,000 jobs* [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: <http://www.macauehub.com.mo/en/2016/04/06/hospitality-and-tourism-in-angola-create-191000-jobs/>

¹⁸⁷ China National Tourism Administration. *Tourism statistics database* [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: <http://en.cnta.gov.cn/Statistics/TourismStatistics/>

Posledním a možná vůbec největším potenciálním rizikem čínsko-angolské spolupráce pro Angolu, je přílišná závislost ekonomiky na čínské poptávce po ropě a také poskytovaném finančním kapitálu spočívajícím především v dosavadní jistotě získávání úvěrů. Není pochyb, že minimálně v horizontu příští jedné či dvou dekad se nesníží čínská potřeba dovozu ropy, ba naopak. Je však otázkou, do jaké míry se projeví aktuální hluboká krize v Angole v kombinaci s četnými finančními skandály, které se týkají i společných ropných projektů (viz příklad Sonangolu), na dalším směřování a diverzifikaci čínských dovozů této strategické suroviny.

I přes aktuální postavení Angoly v žebříčku největších dovozců ropy do Číny je nutno zmínit, že Čína v současné době investuje nemalé prostředky rovněž do ostatních ropných velmocí, kupříkladu Nigérie či Ruska. Pochopitelně i samotný vývoj čínské ekonomiky, jejíž růst v posledních letech stagnuje, může negativně ovlivnit budoucí ochotu poskytování finančních prostředků či její samotné další investiční aktivity v Angole.

Při pohledu na výčet aktuálních problémů a rizik, které ohrožují či mohou ohrozit vzájemnou spolupráci, je patrné, že jejich značná část spadá na vrub Angoly. To samé platí o zmíněných „bariérách“ efektivnosti dopadu čínských aktivit v Angole ve směru v boji s chudobou a zlepšováním životních podmínek obyvatelstva. Bude tedy záležet především na samotné angolské vládě, do jaké míry se dokáže vypořádat s aktuální hlubokou ropnou krizí, četnou korupcí, narůstající nespokojeností domácího obyvatelstva a především s neefektivností využití příjmů z bohatství země (ropného průmyslu) na boj s chudobou. Podle posledních vyjádření¹⁸⁸ prezidenta Josého Eduarda dos Santose, by mělo v roce 2018 skončit jeho téměř čtyřicetileté vládnutí. Pokud se tak stane, je však otázkou, do jaké míry se tato změna projeví na řešení zmíněných problémů, což pochopitelně ukáže až samotná budoucnost.

¹⁸⁸ The Guardian. Angola's president says he's giving up 37-year rule. Should we believe him? [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/14/angola-president-dos-santos-giving-up-power-2018-should-we-believe-him>

5. Čína – snaha o neokolonialismus v Subsaharské Africe?

Již v průběhu práce bylo několikrát zmíněno jedno z hlavních „dilemat“ ve vztahu k jejímu tématu, týkající se samotné klasifikace čínských finančních toků, jež jsou poskytovány zemím regionu Subsaharské Afriky. V souvislosti s prohlubováním ekonomické spolupráce mezi oběma regiony často slýcháme kritické výroky, zejména z řad představitelů vyspělých zemí, kteří zpochybňují prospěšnost této spolupráce pro samotný region SSA a nepřímo obviňují Čínu z „neokolonialistických snah“ o ovládnutí regionu, především pak ve formě drancování nerostného bohatství. Snaha o ověření oprávněnosti těchto výroků, včetně bližší analýzy finančních toků v regionu, zejména ve směru k poskytování rozvojové pomoci, jsou hlavním cílem poslední kapitoly. V návaznosti na čtvrtou kapitolu práce pak bude na závěr ještě stručně zmíněna problematika oil-backed loans a její dopad na významné ropné producenty a partnery Číny v regionu.

5.1 Čína a rozvojová spolupráce v Subsaharské Africe

Absence oficiálních vládních statistik a z toho vyplývající značná obtížnost při ztotožnění poskytovaných finančních prostředků s oficiální klasifikací OECD, s pomocí které by bylo možné rozdělit tyto toky do dvou základních skupin – ODA a OOF, jsou hlavním důvodem netransparentnosti a nepřehlednosti čínských rozvojových aktivit v regionu. Následující kapitola má za cíl, podle dostupných zdrojů, pokusit se provést klasifikaci a především analýzu směřování těchto prostředků v regionu SSA.

5.1.1 Klasifikace a geografická alokace finančních toků v regionu

Problému obtížnosti ztotožnění, klasifikace a alokace poskytnutých finančních prostředků v regionu se ve své poslední studii¹⁸⁹ věnovala výzkumná laboratoř AidData, která, i přes zmíněné překážky, provedla na základě dostupných zdrojů, klasifikaci a analýzu geografické alokace finančních toků v Subsaharské Africe v letech 2000 až 2012.

Cílem studie byla nejen samotná snaha o bližší klasifikaci poskytnutých prostředků, ale také především empirické ověření, či vyvrácení některých kritických hlasů, které tvrdí, že Čína poskytuje rozvojovou pomoc v regionu výhradně zemím s největším přírodním

¹⁸⁹ AidData - Open Data for International Development. *Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa* [online]. 2016 [cit.2016-11-01]. Dostupné z: http://aiddata.org/sites/default/files/wps15_apples_and_dragon_fruits.pdf

bohatstvím a tudíž jejím prioritním zájmem je drancování těchto zdrojů.¹⁹⁰ Statistiky, jež jsou prezentovány v rámci studie, představují rovněž jedny z prvních ucelených dat poskytnutých finančních toků ze strany Číny, které pocházejí ze širokého spektra zdrojů, skládajícího se zejména z oficiálních prohlášení a dokumentů vládních představitelů obou stran, či zveřejněných kontraktů z realizovaných projektů v regionu.

Autorům studie se podařilo ztotožnit klasifikaci čínských finančních toků s metodikou OECD, konkrétně dojít ke zjednodušenému formátu rozdělení těchto toků do dvou skupin - „mající charakter ODA“ a „mající charakter OOF“. Základním předpokladem pro toto rozdělení byla hlubší analýza dostupných zdrojů o realizovaných tocích a projektech v regionu a jejich následné přiřazení k jedné ze dvou skupin. Kritériem tohoto přiřazení byla převaha dílčích podmínek pro „oficiální“ ODA nebo OOF, vycházejících z oficiální klasifikace OECD. Konkrétně se jednalo zejména o kritérium „komerčnosti“ těchto toků.

Výsledky studie a data v ní uvedená vyvrátily tvrzení, že by Čína ve sledovaném období poskytovala rozvojovou pomoc (identifikovanou prostřednictvím skupiny toků mající charakter ODA) výhradně zemím s největšími zásobami přírodních zdrojů (respektive ropy, která pro Čínu představuje klíčovou strategickou surovinu v regionu).

Tabulka 10: Největší recipienti čínské rozvojové pomoci dle klasifikace AidData v letech 2000 – 2012

Země	Objem (mld. USD)	Podíl na celkovém objemu	Počet projektů	Podíl na všech projektech	HDI SSA/HDI svět (2014)
Ghana	5,13	21,4 %	45	5,4 %	11/140
Etiopie	2,36	9,9 %	43	5,2 %	34/174
Nigérie	1,93	8,1 %	17	2,0 %	17/152
Mosambik	1,71	7,1 %	24	2,9 %	40/180
Tanzanie	1,41	5,9 %	29	3,5 %	16/151
Zimbabwe	1,30	5,4 %	47	5,6 %	20/155
Angola	1,27	5,3 %	14	1,7 %	14/149
Uganda	0,62	2,6 %	42	5,0 %	26/163
Mauritánie	0,47	2,0 %	6	0,7 %	21/156
Mauricius	0,45	1,9 %	31	3,7 %	1/63

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů AidData

V tabulce č. 10 je uvedeno deset největších příjemců rozvojové pomoci ze strany Číny, definované pomocí toků majících charakter ODA. Jsou zde uvedeny i počty zrealizovaných projektů u jednotlivých příjemců a pořadí hodnot HDI těchto zemí pro rok

¹⁹⁰ AidData - Open Data for International Development. *Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa* [online]. 2016 [cit.2016-11-01]. Dostupné z: http://aiddata.org/sites/default/files/wps15_apples_and_dragon_fruits.pdf

2014 v rámci regionu SSA a celého světa. Největší podíl finančních prostředků směřoval do Ghany (21,4 %), Etiopie (9,9 %) a Nigérie (8,1 %). Z výše uvedené desítky zemí, pouze Nigérie a Angola patřili a dlouhodobě patří mezi největší dovozce ropy do Číny. Podíl získaných finančních prostředků těchto dvou zemí představoval pouze 13,4 %. Při pohledu na úroveň lidského rozvoje, měřeného pomocí indexu HDI (pro aktuálnost jsou uvedeny nejnovější hodnoty), je patrné, že s výjimkou Mauricia, spadají všechny zmíněné země do skupiny zemí s nejnižším HDI, potažmo spodní hranice středního HDI (případ Ghany). Zejména Etiopie a Mosambik, jejichž společný podíl získané pomoci dosáhl 17 %, se řadí dlouhodobě k nejvíce zaostalým zemím regionu.

Vyšší míra orientace Číny směrem ke klíčovým partnerům v oblasti dovozu ropy byla prokázána naopak v případě druhé skupiny poskytnutých toků - majících charakter OOF.

Tabulka 11: Největší recipienti čínských finančních toků majících charakter OOF dle klasifikace AidData v letech 2000 – 2012

Země	Objem (mld. USD)	Podíl na celkovém objemu	Počet projektů	Podíl na všech projektech	HDI SSA/HDI svět (2014)
Nigérie	5,58	11,3 %	10	3,7 %	17/152
Etiopie	5,50	11,2 %	14	5,1 %	34/174
Libérie	5,00	10,1 %	1	0,4 %	37/177
Republika Kongo	4,40	8,9 %	13	4,8 %	8/136
Angola	2,99	6,1 %	16	5,9 %	14/149
Ghana	2,92	5,9 %	11	4,0 %	11/140
Kamerun	2,71	5,4 %	16	5,9 %	18/153
Rovníková Guinea	2,65	5,4 %	6	2,2 %	9/138
Jihoafrická rep.	2,50	5,1 %	1	0,4 %	5/116
Zambie	2,26	4,6 %	9	3,3 %	10/139

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů AidData

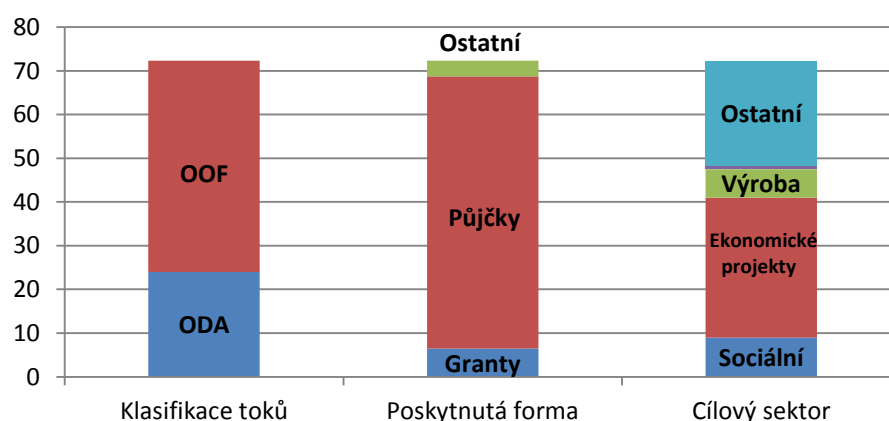
Největší příjemci finančních prostředků s charakterem OOF ve stejném sledovaném období jsou zaznamenáni ve výše uvedené tabulce č. 11. Souhrnný podíl dlouhodobě největších dovozců ropy do Číny (tedy Nigérie, Konga, Angoly a Rovníkové Guineji) dosáhl 32 %, což, ve srovnání s tabulkou č. 10, znamená značné navýšení (o 18,6 %). I přesto je nutné podotknout, že se jedná přibližně o třetinový podíl všech toků, tudíž samotná prokazatelnost tvrzení, že v případě nekomerčních toků (OOF) se Čína orientuje výhradně na své ropné partnery, je dosti relativní. Proto je vhodnější využít samotné srovnání s alokací toků majících charakter ODA, kde je patrná vyšší orientace na méně rozvinuté země regionu, což potvrzuje i samotné srovnání obou skupin z hlediska pořadí příjemců v ukazateli HDI.

Přehled celkového objemu poskytnutých čínských prostředků na základě klasifikace AidData je zachycen v grafu č. 18 na následující straně práce. V období 2000 – 2012 přesáhl

objem poskytnutých finančních prostředků v regionu hodnotu 70 miliard dolarů (72,3 mld.), z toho přibližně třetinu (24 mld.) tvořily toky mající charakter ODA a zbylé dvě třetiny (48,3 mld.) toky s charakterem OOF. Při bližším vymezení toků je zřejmá převaha půjček, jakožto dominující formy financování z hlediska celkového objemu poskytnutých prostředků, jejichž podíl dosáhl 86 %. Podíl poskytnutých grantů na celkovém objemu pak činil přibližně pouze 9 % a to i přes skutečnost, že z hlediska celkového počtu realizovaných projektů jednoznačně převyšoval nad půjčkami.¹⁹¹ V případě sektorového rozdělení převažovaly, z hlediska celkového objemu, prostředky v oblasti ekonomických projektů, zahrnující především dopravní a energetickou infrastrukturu, jejichž podíl dosáhl téměř poloviny (45,5 %). Objem vynaložených prostředků na sociální projekty (zejména v oblasti zdravotnictví a školství) představoval ve sledovaném období 12% podíl, a to i vzhledem ke skutečnosti, že tyto projekty dosáhly z hlediska celkového počtu všech zrealizovaných projektů nejvyššího zastoupení (52%). Podíl objemu poskytnuté humanitární pomoci dosáhl pouze 1,2 % (v grafu č. 18 odpovídá fialové barvě)

Z grafu č. 18 není patrná pouze samotná převaha OOF prostředků, ale také značná míra diverzifikace, především pak v sektorovém rozdělení. O této skutečnosti vypovídá i značné zastoupení skupiny „ostatních projektů“, které tvořilo přibližně jednu třetinu.

Graf 18: Struktura poskytnutých čínských finančních prostředků a jejich sektorová alokace v letech 2000 – 2012 (v mld. dolarů)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů AidData

¹⁹¹ Podíl poskytnutých grantů na celkovém počtu všech forem finančních toků dosáhl 67%. Vzhledem k tomu, že z hlediska celkového objemu prostředků představoval podíl grantů pouze 9%, jsou zřejmě výrazně vyšší objemy na straně poskytnutých půjček, které dosáhly 85% a přitom z hlediska celkového počtu zrealizovaných projektů se půjčky podílely na tomto počtu pouze z 24%.

Vzhledem k výše uvedeným statistickým výstupům, které z části popírají často slýchané kritické výroky o směřování čínské rozvojové spolupráce v regionu, vystává otázka zdroje „skutečné motivace“ Číny pro zapojení do těchto aktivit. V případě poskytování rozvojové pomoci (toků s charakterem ODA) odhalily výsledky studie přímou souvislost mezi geografickou alokací těchto prostředků a spojenectvím zemí příjemců při hlasování ve Valném shromáždění OSN.¹⁹² Rovněž bylo prokázáno, že zmínění největší příjemci pomoci (viz tabulka č. 10) se řadí mezi „nejposlušnější“ země regionu z hlediska dodržování principů nutných pro posilování strategického partnerství s Čínou, zejména pak v oblasti uznávání a zastávání principu jedné Číny.¹⁹³ Zřejmým motivem Číny pro poskytování rozvojové pomoci není tedy pouhé posílení geopolitického postavení v rámci světové trendu zapojování zemí do těchto aktivit, ale především samotný politický motiv prosazování své zahraniční politiky a principu jedné Číny ve světě.

Z analýzy poskytnutých prostředků majících charakter OOF pak lze, na základě výsledků studie a statistického měření, vypožorovat čistě strategický motiv posilování obchodní a investiční spolupráce, včetně již zmíněného geografického směřování těchto prostředků směrem ke strategickým surovinovým partnerům v regionu. Tuto skutečnost jsme si již ověřili v případě čínsko-angolské spolupráce, kdy značná část získaných prostředků formou půjček měla převažující komerční charakter, respektive počítala s jistou mírou návratnosti, a to i přes obecně zvýhodněné úrokové sazby. Další aspektem, potvrzující výše zmíněný strategický motiv Číny, byla v případě Angoly i samotná účelovost těchto půjček. Z toho důvodu byla velká část poskytnutých prostředků majících charakter OOF v těchto zemích využita na strategické projekty především v oblasti těžebního průmyslu a souvisejícího budování infrastruktury a rovněž posilování sektoru služeb.

Mimo již zmíněné kritérium komerčního zájmu, úvěruschopnosti příjemců a jejich vybavenosti strategickými surovinami, byla při analýze poskytnutých OOF prostředků zjištěna rovněž návaznost na „kvalitu“ institucí v těchto cílových zemích. Toto kritérium zcela logicky souvisí se zájmem Číny o eliminaci rizik při poskytování úvěrů, jakožto dominující formy poskytnutých finančních prostředků. Oproti tomu v případě toků majících charakter

¹⁹² AidData - Open Data for International Development. *Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa* [online]. 2016 [cit.2016-11-01]. Dostupné z: http://aiddata.org/sites/default/files/wps15_apples_and_dragon_fruits.pdf

¹⁹³ Tamtéž.

ODA lze obecně konstatovat, že při jejich alokaci ve sledovaném období Čína nezohledňovala institucionální zajištění v cílových zemích, což koneckonců souvisí i s jejím oficiálním stanoviskem nevměšování se do vnitřních zájmů.¹⁹⁴

Ve spojitosti alokace prostředků majících charakter OOF s fenoménem korupce, jež je charakteristický pro značnou část zemí Subsaharského regionu, vyplývá z uvedených dat značná souvislost mezi objemem poskytnutých prostředků a mírou korupce, měřenou pomocí indexu kontroly korupce (Control of Corruption Index)¹⁹⁵. Autoři zmíněné studie našli dvě možná vysvětlení pro tento jev. První z nich je založeno na předpokladu, že samotná přítomnost korupce, v případě regionu, je „hnacím motorem pro obchodování“, respektive pro usnadnění navázání komerčních vztahů s danou zemí. Druhé možné vysvětlení je dáno vyšší mírou tolerance Číny vůči existenci korupce v kontrastu se západními donory, což vyplývá nejen z již zmíněného principu nevměšování se do vnitřních záležitostí.¹⁹⁶ Z hlediska úhlu pohledu Číny, nepředstavuje pro ni přítomnost korupce až tak razantní riziko, vzhledem ke způsobu samotné kontroly nad čerpáním prostředků při realizaci jednotlivých projektů, o čemž jsme se přesvědčili již v případě Angoly.

Pokud bychom měli shrnout výstupy zmíněné studie, můžeme obecně konstatovat, že na základě stanovené klasifikace finančních toků, Čína značně odlišovala kritéria a samotné motivy pro jejich poskytování u obou vymezených skupin. Zatímco v případě poskytování rozvojové pomoci se prioritně zaměřovala na chudší země regionu a hlavním motivem těchto aktivit se stalo prosazování politiky jedné Číny, u prostředků majících více komerční charakter sledovala především strategický obchodní zájem a orientovala se zejména na své současné klíčové surovinové partnery. Na rozdíl od tradičních západních donorů, pak v případě poskytování rozvojové pomoci příliš nezohledňovala kvalitu institucionálního

¹⁹⁴ AidData - Open Data for International Development. *Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa* [online]. 2016 [cit.2016-11-02]. Dostupné z: http://aiddata.org/sites/default/files/wps15_apples_and_dragon_fruits.pdf

¹⁹⁵ Index kontroly korupce měří, do jaké míry dochází k propojování veřejné moci s netransparentními soukromými zájmy zahrnující i drobné formy korupčního jednání. Indikátor rovněž udává, do jaké míry je země schopna bojovat proti výskytu korupce a institucionálně zajistit prevenci jejího vzniku.

¹⁹⁶ AidData - Open Data for International Development. *Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa* [online]. 2016 [cit.2016-11-02]. Dostupné z: http://aiddata.org/sites/default/files/wps15_apples_and_dragon_fruits.pdf

zajištění a především další politické faktory u příjemců rozvojové pomoci, a to v souladu s principem nevměšování se do vnitřních záležitostí.

Na závěr je ještě nutno uvést, že zmíněná studie je jednou z prvních ve vztahu ke snaze o komplexnější rozdělení, charakterizování a kvantifikaci rozvojových aktivit Číny v regionu a tudíž jsou její výsledky obtížněji porovnatelné s jinými odbornými výstupy. Data prezentovaná ve studii v principu narážejí na jistá omezení, související především s věrohodností použitých zdrojů. Autorům se i přes značné omezení podařilo získat široké spektrum vstupních zdrojů, nicméně, vzhledem ke skutečnosti, že Čína stále oficiálně nezveřejňuje statistiky týkající se rozvojové pomoci/spolupráce, zakládá se velká část těchto vstupních zdrojů na různých oficiálních vyjádřeních čínských a afrických představitelů, které není možno vždy spolehlivě ověřit. Dalším omezením je samotná klasifikace toků, která je zjednodušeně rozdělena do dvou základních skupin, jež se snaží odpovídat oficiální klasifikaci OECD. Již v případě Angoly jsme si však ověřili, že v případě poskytnutých čínských prostředků nebylo vždy možné jednoznačně určit, zdali se jednalo o oblast rozvojové pomoci, spolupráce, či „čistě komerční investice“, což vypovídá o značné odlišnosti charakteru těchto poskytnutých prostředků oproti „západním partnerům“.

I přes výše zmíněné nedostatky a jisté překážky, lze na výsledcích studie demonstrovat přibližný charakter a geografickou alokaci čínských prostředků v Subsaharské Africe. Na konkrétních příkladech angolsko-čínské spolupráce, jež byly blíže představeny ve čtvrté kapitole práce, si můžeme pak v praxi ověřit, že většina výstupů studie, týkajících se zvláště toků majících charakter OOF, se zakládá na reálném podkladu.

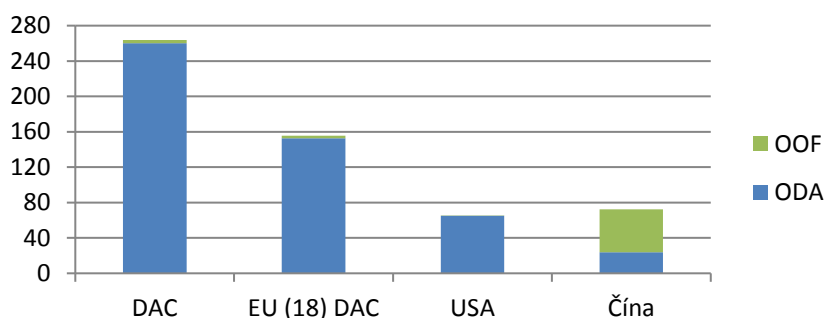
5.1.2 Srovnání objemu poskytnuté rozvojové spolupráce ze strany Číny a zemí OECD

Díky projektu AidData, který se zabývá zmíněnou kvantifikací čínských rozvojových aktiv v regionu, je možno provést srovnání objemu poskytnutých prostředků mezi Čínou a tradičními západními donory, konkrétně zeměmi OECD (respektive členy DAC). Opět budou využita nejaktuálnější dostupná data, která zahrnují období let 2000 až 2012. Z hlediska klasifikace poskytnutých toků pak budou v rámci srovnání zohledněny dvě základní skupiny – ODA a OOF (respektive, v případě SSA, toky mající charakter ODA a OOF). Tyto toky budeme, vzhledem k jejich charakteru, ztotožňovat s pojmem rozvojová spolupráce.

V grafu č. 19 na následující straně práce je zachycen kumulovaný objem poskytnutých finančních prostředků z řad obou donorů v letech 2000 - 2012. Tradiční partneři regionu,

reprezentovaní členy DAC, poskytl ve srovnání s Čínou téměř čtyřnásobně vyšší objem prostředků v rámci ODA a OOF (konkrétně 263,6 mld. dolarů, Čína poskytla v tomto období již zmíněných 72,3 mld. dolarů). Osmnáct členských zemí Evropské unie, jež jsou členy DAC, se podílelo na celkovém objemu všech členů DAC z 59 % a stali se tak nejvýznamnějšími partnery regionu. Spojené státy americké pak poskytly finanční prostředky ve výši 76,3 mld. dolarů, což značí 29% podíl všech zemí DAC a srovnatelný objem s Čínou.

Graf 19: Srovnání objemu poskytnuté rozvojové spolupráce Čínou a členy DAC v letech 2000 až 2012 (mld. USD)

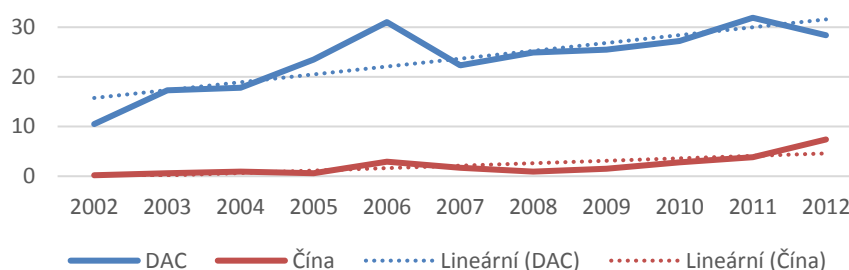
zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů AidData

Členové DAC a Čína se výrazně lišili v charakteru poskytnutých toků. Při pohledu na jejich strukturu, kdy ODA tvoří takřka 100% podíl veškerých prostředků zemí DAC (konkrétně 98,7 %), můžeme tyto aktivity ztotožnit s pojmem rozvojová pomoc. V případě USA dosáhl zmíněný podíl ODA, bez čtyř desetin procenta, dokonce celých 100 %. Oproti tomu Čína ve sledovaném období víc preferovala formu finanční spolupráce, jež nesplňovala kritéria ODA a spadala tedy do skupiny toků majících charakter OOF (konkrétně 66 % celkového objemu). Z hlediska těchto toků a jejich celkového objemu jednoznačně Čína dominuje nad partnery regionu z řad DAC.

Pokud bychom výše uvedené výstupy, vycházející z grafu č. 19, chtěli využít pro vyřešení již několikrát zmíněného problému, který spočívá v nejednoznačnosti určení převažujícího charakteru čínských aktivit v SSA, označili bychom tuto formu spolupráce, vzhledem ke značné převaze toků majících charakter OOF, jako obchodní, respektive mající více komerční charakter, nikoliv charakter rozvojové pomoci. Zde je nutno opět připomenout, že zmíněné dvě skupiny toků mnohdy nezahrnují samotné „klasické“ obchodní investice, o jejichž významu, nejen z hlediska celkové objemu, jsme se přesvědčili již v předchozích kapitolách práce.

V souvislosti se srovnáním formálních rámců pro poskytování rozvojové pomoci jsou aktuálním tématem rovněž preference a orientace zemí regionu při rozhodování o přijetí pomoci mezi tradičními a „novými partnery“, reprezentovaných v našem případě Čínou. V grafu č. 19 jsme se přesvědčili o značné převaze objemu poskytnuté rozvojové pomoci ze strany zemí DAC. V navazujícím grafu č. 20 je pak uveden vývoj celkového objemu poskytnuté rozvojové pomoci ODA ze strany DAC a Číny v letech 2002 až 2012.

Graf 20: Vývoj objemu poskytnuté rozvojové pomoci (ODA) ze strany Číny a DAC v letech 2002 až 2012 (mld. USD)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů AidData

Z výše uvedeného grafu č. 20 vyplývá, že trend poskytování rozvojové pomoci, z hlediska celkového objemu, byl ve sledovaném období u obou poskytovatelů rostoucí. Nicméně, zejména od roku 2009 začalo docházet k pozvolnému sbližování poměru mezi zeměmi DAC a Čínou. Zatímco v roce 2008 dosahoval podíl čínské rozvojové pomoci vůči zemím DAC 3 %, v roce 2010 to bylo již 10 % a v roce 2012 dokonce 26 %. Bohužel nejsou dostupná aktuálnější data pro další roky v případě Číny, nicméně i z uvedené časové řady je patrné, že i přes dominanci OOF, docházelo ke konci sledovaného období ke zvyšování tempa meziročního růstu objemu rozvojové pomoci (tedy toků s charakterem ODA).

Objem poskytnuté rozvojové pomoci ze strany Číny vzrostl od roku 2002 do roku 2012 o více než 7 miliard, na celkových 7,4 mld. dolarů. Jedním z významných faktorů tohoto navýšení nebylo pouze samotné prohloubení vzájemné spolupráce, spojené především se vznikem a aktivitami FOCAC, ale také již zmíněná změna kurzu některých zemí regionu ve směru preferování přijímané pomoci.

5.2 Surovinové prokletí a oil - backed loans

V poslední podkapitole práce se dotkneme aktuálního problému ve vztahu k čínsko-africké spolupráci, který byl zmíněn v případě Angoly, a to surovinové závislosti těchto zemí a její návaznosti na problematiku zadlužení vůči Číně. V souvislosti s čínsko-angolskou spoluprací, kdy se stal princip prosazování oil-backed loans v kombinaci s vysokou závislostí země na příjmech z prodeje ropy vážným problémem při poklesu cen ropy, nastává otázka, zdali se tento problém týká rovněž dalších strategických ropných partnerů Číny v Subsaharské Africe a tudíž je možno jej označit za problém obecný.

Nigérie, Republika Kongo, Súdán, Jižní Súdán, Rovnicková Guinea a Gabon jsou aktuálně nejvýznamnějšími partnery v regionu v oblasti dovozu ropy do Číny. Společně s Angolou představovali v roce 2014 97 % celkového dovozu všech zemí regionu (viz graf č. 6 v podkapitole 3.1.1). Podle dostupných zdrojů¹⁹⁷ však byly oil-backed loans využity jako forma financování pouze v případě Rovnickové Guineje a pochopitelně již analyzované Angoly. U ostatních klíčových partnerů převažovala především forma poskytování úvěrů nezatížených dodávkami ropy, tudíž je možno tyto země ve vztahu ke sledované problematice rovnou vyloučit a zaměříme se tedy pouze na Rovnickovou Guineu.

Rovnicková Guinea - protipól Angoly?

Rovnicková Guinea, malý pobřežní stát na západě kontinentu, spadající do regionu Střední Afriky, se řadí mezi nejvýznamnější ropné státy regionu z hlediska celkových zásob ropy. Podobně jako Angola, navázala i Rovnicková Guinea hlubší ekonomickou spoluprací s Čínou na počátku tisíciletí se vznikem FOCAC. Na rozdíl od Angoly, si však země nemusela projít dlouholetým válečným konfliktem a následnou složitou rekonstrukcí válkou zničené země, což se mimo jiné pozitivně projevilo v tempu růstu ekonomiky, který zvláště na počátku tisíciletí patřil k vůbec nejvyšším z celého regionu (kupříkladu v roce 2004 dosáhl meziroční nárůst HDP 38 procentních bodů).¹⁹⁸ Z hlediska závislosti země na fosilních palivech (respektive ropě a zemním plynem) se řadí Rovnicková Guinea na světový vrchol – tyto

¹⁹⁷ AidData - Open Data for International Development. *Project-Level Data* [online]. 2016 [cit.2016-11-02]. Dostupné z: <http://china.aiddata.org/downloads>

¹⁹⁸ World Bank Group. GDP Growth (annual %) [online]. 2016 [cit.2016-11-03]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=GQ>

suroviny se podílely v roce 2014 na celkovém exportu země z 89 % (konkrétně ropa z 68 %, zemní plyn z 21%) a tvořily 87 % veškerých příjmů vládního rozpočtu.¹⁹⁹

V rámci financování formou oil-backed loans získala Rovnicková Guinea v roce 2006 půjčku s úvěrovým rámcem ve výši 2 miliard dolarů. Poskytnuté prostředky, které směřovaly primárně do oblasti výstavby a posílení infrastruktury v zemi, jsou úročeny úrokovou sazbou ve výši 5,5 %, se splatností v délce 5 let a maximálním prodloužením splatnosti o další 2 roky. Jednotlivé splátky jsou hrazeny i formou přímých dodávek ropy poskytovateli úvěru, kterým je Exim Bank of China. Navíc, na oplátku za samotné poskytnutí úvěru, získala čínská ropná společnost Unipetec pětiletý kontrakt na dodávku 15 tisíc barelů ropy denně.²⁰⁰

Bohužel se nepodařilo z oficiálních zdrojů ověřit, zdali zmíněný pětiletý kontrakt na fixní dodávky ropy byl po jeho skončení prodloužen a tedy trvá dodnes. Nicméně v době přijetí úvěru představovalo zmíněných 15 tisíc barelů pouze přibližně 4 % denní produkce, neboť právě v letech 2006 a 2007 dosahovala denní produkce ropy v zemi svého maxima (nejvíce pak konkrétně v roce 2007 – 367 tis. barelů). Podobný objem vytěžených barelů ropy se dařilo udržet až do roku 2010, kdy jeho množství poprvé kleslo pod hranici 300 000.²⁰¹

Hodnota zahraničního dluhu země dosáhla podle informací IMF²⁰² na konci roku 2014 1,02 mld. dolarů, tedy 60% podílu celkového veřejného dluhu země, který činil 1,7 mld. dolarů. Podle stejného zdroje tvořil objem dluhu vůči Číně, který se skládal pouze z aktuálního vyčerpaného úvěrového rámce od Exim Bank, přibližně 88 % zahraničního dluhu země, tedy zhruba 867 mil. dolarů. Podíl veřejného dluhu země vůči HDP (12%), ve srovnání s Angolou (42,2%), dosáhl v témže roce výrazně nižší hodnoty, což se pozitivně projevilo na schopnosti umořování dluhu vůči Číně, jehož absolutní hodnota meziročně klesla o 28 %.

¹⁹⁹ African Development Bank. *Equatorial Guinea Economic Outlook* [online]. 2016 [cit.2016-08-29]. Dostupné z: <http://www.afdb.org/en/countries/central-africa/equatorial-guinea/equatorial-guinea-economic-outlook/>

²⁰⁰ AidData - Open Data for International Development. *China's \$2b oil-backed loan to Equatorial Guinea* [online]. 2014 [cit.2016-11-04]. <http://china.aiddata.org/projects/484?iframe=y>

²⁰¹ Tradingeconomics. *Equatorial Guinea Oil Production* [online]. 2016 [cit.2016-11-04]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/equatorial-guinea/crude-oil-production>

²⁰² International Monetary Fund. *Republic of Equatorial Guinea: 2015 Article IV Consultation-Press Release* [online]. 2015 [cit.2016-11-04]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15260.pdf>

Zmíněného výsledku se podařilo dosáhnout i přes probíhající hospodářskou recesi země, která, podobně jako v případě Angoly, byla způsobena drastickým poklesem cen ropy.

Srovnání objemu a struktury veřejného dluhu obou zemí zachycuje tabulka č. 12, ze které je patrné, že zadlužení Rovnickové Guineje dosahuje, ve srovnání s Angolou, výrazně nižších hodnot (především pak v relativním vyjádření, vůči HDP). Nižší je rovněž hodnota podílu dluhu vůči Číně na HDP, která v případě Rovnickové Guineje dosáhla v roce 2014 12,3 %. Obě země se pak příliš neliší v oblasti struktury celkového veřejného dluhu, kdy domácí dluh představuje v obou případech přibližně 40% podíl a vnější dluh vůči zahraničním subjektům pak 60% podíl.

Tabulka 12: Srovnání zadlužení Rovnickové Guineje a Angoly v roce 2014

Absolutní hodnota (mld. USD)	Angola	Rovníková Guinea
Celkový veřejný dluh	54,6	1,70
Domácí dluh	21,6	0,68
Vnější dluh	33	1,02
<i>z toho dluh vůči Číně</i>	25	0,87
Relativní hodnota a ukazatele (% HDP)	Angola	Rovníková Guinea
Celkový veřejný dluh	42,2 %	12,0 %
Domácí dluh	16,7 %	4,8 %
Vnější dluh	25,5 %	7,2 %
<i>z toho dluh vůči Číně</i>	19,3 %	12,3 %
Podíl vnějšího veřejného dluhu vůči celkovému exportu	54,5 %	8,8 %

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů OEC

Podle údajů Africké rozvojové banky²⁰³ klesnul hrubý domácí produkt Rovnickové Guineje v roce 2015 meziročně o 10,2 procentních bodů a dostal se tak nominálně na úroveň roku 2006. Mimo již zmíněný nepříznivý vývoj cen ropy, je probíhající recese podpořena rovněž významnými vládními škrty v oblasti investic, jež jsou reakcí na pokles příjmů státního rozpočtu. Je tedy patrné, že z hlediska reakce vlády na probíhající krizi se setkáváme s podobným scénářem jako v případě Angoly. Nicméně samotný propad hospodářství Rovnickové Guineje je výrazně vyšší, což je způsobeno vyšší mírou závislosti země na příjmech z ropy, respektive fosilních paliv. Na základě predikce AFDB má současná recese v zemi trvat minimálně až do roku 2020.²⁰⁴

²⁰³ African Development Bank. *Equatorial Guinea Economic Outlook* [online]. 2016 [cit.2016-11-04]. Dostupné z: <http://www.afdb.org/en/countries/central-africa/equatorial-guinea/equatorial-guinea-economic-outlook/>

²⁰⁴ Tamtéž.

I přes probíhající hospodářskou recesi v obou zemích označila poslední zpráva IMF vnější zadlužení zemí jako udržitelné, avšak zároveň poukázala na některá rizika. V případě Angoly se jednalo především o riziko dalšího oslabení domácí měny, které se negativně projevuje ve vztahu k samotnému umořování dluhu denominovaného v cizích měnách.²⁰⁵ Pro Rovnickovou Guineu jsou, podle zmíněné zprávy, největším potenciálním rizikem vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů, především pak možnost výskytu negativních šoků v oblasti reálného růstu HDP, či výše reálných úrokových sazeb.²⁰⁶

Zmíněná, relativně dobrá udržitelnost veřejného dluhu u obou zemí, je dána především samotnou strukturou zadlužení, která v obou případech není zatížena pouze vnějším zadlužením. Dalším možným měřítkem udržitelnosti je indikátor podílu vnějšího zadlužení vůči celkovému exportu, jež je uveden ve zmíněné tabulce č. 12. Tento podíl dosahuje výrazně nižších hodnot v případě Rovnickové Guineji, což, v komparaci s Angolou, vypovídá o její lepší schopnosti bezprostředně dostát svým závazkům pomocí příjmů z celkového exportu.

S problematikou samotných oil-backed loans souviselo především snížení objemu disponibilní zásoby denní produkce ropy vymezené pro samotný obchod, a to z důvodu nutnosti navýšení objemu dodávek ropy pro účel splácení úvěrů. Zmíněné navýšení dodávek souviselo s nutností dodržení stanovené hodnoty splátek či nasmlouvaných dodávek, jež se odvíjely od aktuálních cen ropy. Rovnicková Guinea se, na rozdíl od Angoly, potýká v posledních letech s výraznějším poklesem denního objemu produkce, která podle posledních údajů z března 2016²⁰⁷ dosáhla 227 tis. barelů, což činí 8% propad oproti konci roku 2014. Zmíněný pokles souvisí především s omezením investic do ropného průmyslu, způsobeného již zmíněnou krizí a vládními škrty na výdajové straně rozpočtu.

Podobně jako v případě Angoly je Čína, z hlediska celkového objemu obchodu s ropou, aktuálně nejvýznamnějším obchodním partnerem Rovnickové Guineji. V roce 2014 bylo do Číny vyvezeno přibližně 28 % denní produkce ropy, tedy o celých 25 % méně než

²⁰⁵ International Monetary Fund. Angola: 2015 Article IV Consultation-Press Release [online]. 2015 [cit.2016-11-05]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15260.pdf>

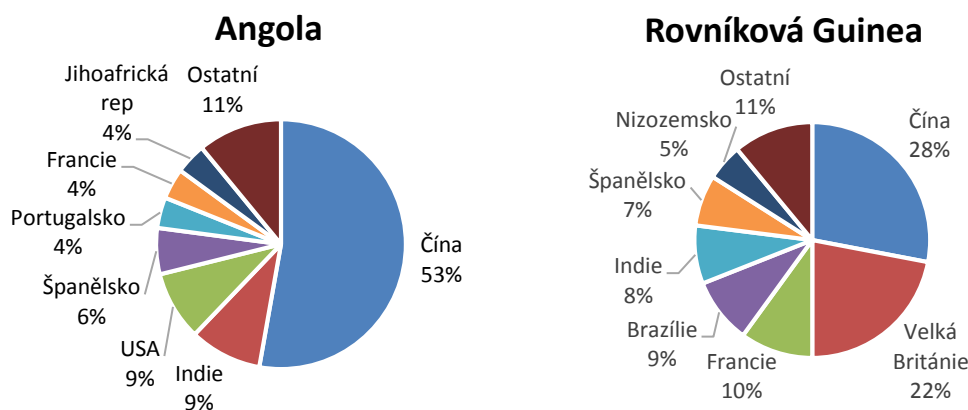
²⁰⁶ International Monetary Fund. Republic of Equatorial Guinea: 2015 Article IV Consultation-Press Release [online]. 2015 [cit.2016-11-05]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15260.pdf>

²⁰⁷ Tradingeconomics. Equatorial Guinea Oil Production [online]. 2016 [cit.2016-11-04]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/equatorial-guinea/crude-oil-production>

v případě Angoly.²⁰⁸ Přesto, že se zmíněný podíl exportů do Číny každoročně navyšuje, především na úkor tradičních západních partnerů, v čele s USA, není tento růst, oproti příkladu Angoly, tažen především nutností zvyšování dodávek pro dosažení stanovené výše splátek z důvodu razantního poklesu cen ropy. Důvodem je samotná výše dluhu vůči Číně, která dosahuje v absolutním i relativním vyjádření nižšího podílu oproti Angole. Díky této skutečnosti může Rovnicková Guinea, ve srovnání s Angolou, vymezit větší objem denní produkce ropy pro samotný obchod, a to i s ostatními zeměmi.

V grafu č. 21 je zachyceno srovnání struktury exportu ropy obou zemí z hlediska cílových destinací. Z uvedeného srovnání vyplývá, že z hlediska objemu denní produkce byl export ropy z Rovnickové Guineje relativně lépe diverzifikován. Toto svědčí nejen o samotné nižší míře závislosti země na obchodu s Čínou, ale také dostatku zbývajícího objemu denní produkce pro obchod s ostatními zeměmi. V případě Angoly je nutno znovu připomenout, že zmíněné procento podílu exportu denní produkce do Číny se z důvodu vyšší zátěže při splácení úvěru vůči Číně neustále navyšuje a jak bylo již zmíněného v předchozí kapitole práce, v roce 2015 dosáhlo již 61 %.

Graf 21: Porovnání alokace denního vývozu ropy z Rovnickové Guineje a Angoly v roce 2014 (%)

zdroj: vlastní zpracování autora, na základě údajů OEC

Z uvedených poznatků lze usoudit, že samotný problém dopadu oil-backed loans na jejich příjemce v regionu souvisí především s jeho celkovým objemem, respektive jeho podílem na celkovém vnějším zadlužení země. Na příkladu Rovnickové Guineje se ukázalo, že i hlubší recese ekonomiky v kombinaci s nižší mírou zadlužení vůči Číně má v komparaci

²⁰⁸ The Observatory of Economic Complexity. Visualizations [online]. 2016 [cit.2016-11-04]. Dostupné z: http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/deu/all/show/2014/

s Angolou, jejíž ekonomika klesá nižším tempem, avšak míra zadlužení je vyšší, méně negativní dopad na hospodářství země. Vzhledem k tomu, že ostatní klíčoví ropní partneři Číny v regionu tuto formu půjček podle dostupných informací nepřijali, můžeme tento problém vztáhnout de facto pouze na samotnou Angolu.

Na závěr je však nutno připomenout, že forma financování pomocí oil-backed loans ani zdaleka nepředstavuje veškerý objem finančních prostředků, jež Čína regionu vypůjčila. Tudiž pokud bychom analyzovali zadlužení vůči Číně i ostatních ropných partnerů, jež jsme v úvodu kapitoly, vzhledem ke sledovanému problému vyloučili, zcela jistě bychom narazili na další poznatky ve vztahu k udržitelnosti jejich dluhu vůči Číně, zejména v dobách hospodářské recese.

Závěr

Předložená práce se zabývala komplexním pohledem na vzájemnou ekonomickou spolupráci mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou, což odpovídalo i jejímu hlavnímu cíli. V úvodu byly zmíněny tři dílčí cíle vyplývající z hlavního tématu a cíle práce, které v sobě zahrnovaly ověření tří stanovených hypotéz. Jednotlivé strukturované části práce směřovaly k naplnění dílčích cílů, respektive k ověření zmíněných hypotéz.

Prvním z dílčích cílů bylo ověření, či vyvrácení stanovené hypotézy, která se týkala hlavních motivů Číny pro její hlubší zapojení do ekonomické spolupráce se Subsaharskou Afrikou. Tyto motivy a příčina jejich vzniku byly popsány ve druhé kapitole práce a následně v poslední kapitole, kdy byly aplikovány pro analýzu poskytnutých finančních toků v regionu v letech 2000 až 2012. Ve stanovené hypotéze byly předem vysloveny tři hlavní motivy – surovinová nesoběstačnost, prosazování vlastní politiky jedné Číny a vymezení se vůči tradičním partnerům regionu v oblasti formálního rámce pro navazování spolupráce. Všechny zmíněné motivy se podařilo v průběhu práce potvrdit. Problém energetické nesoběstačnosti Číny byl aplikován na příkladu ropy, kterou jsme vymezili jako hlavní strategickou surovinu směřem k čínsko-africké spolupráci. Ověřili jsme, že čínský objem vytěžené ropy již přes 20 let nepokrývá náročnost spotřeby čínské ekonomiky, tudíž je nutno, ve stále větší míře, uspokojovat poptávku z cizích zdrojů, tedy ze strany hlavních dovozních partnerů. Podle posledních dostupných údajů pro rok 2013 se konkrétně jednalo o 60% podíl denní spotřeby, pro jejíž uspokojení bylo nutné využití cizích zdrojů, respektive dovozu. I přes stále dominantní postavení regionu Blízkého východu, který aktuálně dováží více než polovinu z celkového dovezeného objemu ropy do Číny, je v tomto směru nezpochybnitelná významná úloha rovněž Subsaharské Afriky, která aktuálně dováží do Číny přibližně čtvrtinu z celkového dovezeného objemu ropy. Vzhledem k aktuální politicky nestabilní situaci na Blízkém východě a rovněž i v případě některých dalších významných dovozců (např. Venezuely), se dá předpokládat, že význam SSA v tomto ohledu nadále poroste. Důkazem je nejen samotná dynamika prohlubování ekonomických vztahů s Čínou, ale především značný objem investic do těžebního průmyslu a související infrastruktury, jež byl patrný nejen v případě případové studie, která se týkala Angoly. I zde je však nutno zmínit, že rovněž někteří významní ropní producenti v regionu SSA se aktuálně potýkají s politickou nestabilitou (příklad Nigérie, Jižního Súdánu), nicméně, vzhledem k nízkému procentuálnímu zastoupení těchto zemí ve srovnání s Blízkým východem, které nedosahuje ani 5 % a zvyšujícímu se objemu na straně dovozu ropy z Angoly, můžeme konstatovat, že případné

výkyvy u těchto zemí by neměly tak výrazně negativní dopad na čínskou ekonomiku. Motiv prosazování politiky jedné Číny se ukázal v průběhu práce jako nesmírně zásadní ve vztahu k vzájemné spolupráci. Rovněž jsme došli k závěru, že i poslední zmíněný motiv vymezení se Číny vůči „tradičním partnerům“ regionu v oblasti formálního rámce pro navazování spolupráce velmi úzce souvisí s motivem prosazování principu jedné Číny. Tato dedukce vychází z výstupu druhé, páté a de facto i čtvrté kapitoly, kde jsme na princip dodržování politiky jedné Číny, ale i kupříkladu nevměšování se do vnitřních záležitostí zemí, naráželi neustále, kupříkladu v otázkách „splnění podmínek“ pro samotné navázání spolupráce či alokace poskytnutých prostředků ze strany Číny. Aplikace a dodržování „*Pěti principů pro mírovou spolupráci*“, jež byly detailněji popsány ve druhé kapitole práce, se v praxi ukázala jako zásadní podmínkou a de facto i „pevným základem“ pro spolupráci mezi oběma regiony. K uvedeným třem hlavním motivům byla ve druhé kapitole práce zmíněna ještě nutnost vykrytí poptávky v případě jejího výkyvu ze strany vyspělých zemí. Vzhledem k nedávnému ekonomickému vývoji v regionu SSA se i tento motiv ukázal jako důležitý, zejména v souvislosti s posilováním koupěschopnosti obyvatelstva regionu a zlepšení jejich životní úrovně. Nicméně i vzhledem k uvedenému, považujeme tento motiv, ve srovnání se třemi hlavními, jako mající stále menší reálný dopad na čínskou ekonomiku a to vzhledem k jistým překážkám na straně ekonomického rozvoje regionu SSA, kterým je zejména významná míra nerovnosti ve společnosti. V případě nejbohatších zemí, kterou je především Jihoafrická republika, lze tento motiv považovat za podstatný, nicméně, vzhledem k aktuální situaci v mnoha ostatních zemích regionu, kde stále významné procento lidí žije v chudobě, je otázka posílení koupěschopnosti v širším měřítku stále relativní a její samotný další vývoj bude především záviset na budoucím ekonomickém vývoji celého regionu. Nutno však dodat, že zmíněný motiv vykrytí výkyvu poptávky může úzce souviset se samotným obchodním motivem vstupu Číny na africké území, který je důsledkem nutnosti zajištění energetické soběstačnosti a který je směřován zejména směrem k čínským surovinovým partnerům.

Druhá stanovená hypotéza se dotýkala problematiky „reálné“ prospěšnosti vzájemné spolupráce z pohledu Subsaharské Afriky. Pro účel této analýzy prospěšnosti byla vybrána Angolská republika, jakožto zástupce celého regionu. Důvody volby Angoly byly konkrétně vyjmenovány na začátku čtvrté kapitoly, především však musíme zmínit její „nelichotivý“ výchozí stav pro samotnou analýzu na počátku sledovaného období, související s mnohaletým válečným konfliktem, který byl ukončen na počátku tisíciletí, tedy shodou okolností ve stejném období, kdy začalo docházet k prohlubování spolupráce mezi oběma regiony, což

souviselo, mimo jiné, se vznikem FOCAC. Pokud bychom měli začít na straně výčtu pozitivních dopadů čínsko-angolské spolupráce pro Angolu, zmínili bychom jednoznačně rekonstrukci a výstavbu zničené infrastruktury v zemi. Infrastrukturu můžeme zařadit do oblasti veřejných statků, majících reálný dosah pro značnou část obyvatelstva země. Bez potřebné infrastruktury by, v případě Angoly, jen stěží došlo ke zlepšení přístupu obyvatelstva k distribuci elektrické energie, k pitné vodě, či především k vzdělávacím institucím a potřebné zdravotnické péči. Zmíněné aspekty se pozitivně projeví v případě komplexních ukazatelů kvality lidského rozvoje. Důkazem bylo konkrétně zlepšení indexu HDI, který i se značným přičiněním spolupráce s Čínou, ve sledovaném období vzrostl z původních 0,390 v roce 2000 na 0,532 v roce 2014. Z hlediska komparace zmíněného progresu na straně HDI s vybranými ostatními zeměmi regionu s takřka stejnou výchozí hodnotou tohoto indexu v roce 2000, se jednalo o výrazně pozitivnější trend zmíněného nárůstu. Dalším pozitivem spolupráce z hlediska reálného dopadu na ekonomiku země, který ve větší míře souvisí s principem vzájemné prospěšnosti, bylo značné alokování čínských prostředků do oblasti rekonstrukce a následného rozvoje ropného průmyslu v zemi. Díky těmto prostředkům se Angole podařilo ve sledovaném období výrazně navýšit denní produkci ropy a to na aktuálních přibližně 1,8 mil. barelů a z toho plynoucí i množství získaných prostředků do státního rozpočtu. Díky těmto příjmům a rostoucím cenám ropy, zejména v první polovině minulé dekády, rostla angolská ekonomika dynamickým tempem a zažívala tak „zlaté časy“ ekonomického růstu. V otázce předávání čínského know-how a vzdělávání na straně lidských zdrojů jsme se v podkapitole 4.4.2 přesvědčili, že čínské firmy působící v Angole směřovaly své úsilí i ve směru posilování kvality na straně lokální pracovní síly a rovněž její samotné zaměstnanosti při projektech realizovaných čínskými firmami. V rámci analýzy dopadů vzájemné spolupráce jsme však paradoxně rovněž došli k závěru, že zmíněná pozitiva spolupráce se projevují i v oblasti negativ či samotných překážek v oblasti rozvoje země. První z těchto překážek byla nerovnost mezi obyvatelstvem při přerozdělování získaného bohatství pocházejícího především z ropného boomu. I přes zmíněné zlepšení úrovně lidského rozvoje obyvatelstva měřeného pomocí HDI (respektive IHDI), jsme došli k závěru, že zmíněné pozitivní dopady spolupráce měly často dosah pouze k vybranému okruhu populace žijícího především ve velkých městech. Tomuto problému se blíže věnovala podkapitola 4.4.2, v rámci které jsme se přesvědčili, že pouze výhradně projekty v oblasti zlepšení infrastruktury měly více širokosáhlý dopad a tedy „užitek“ pro značnější část obyvatelstva země. Naopak projekty v oblasti bytové výstavby, ale kupříkladu i budování pokročilejší infrastruktury (zejména pak v oblasti pokročilejších dodávek pitné vody), se staly dostupnými pouze již zmíněnému,

omezenému okruhu populace. Obecně tak můžeme konstatovat, že angolská vláda nevyužila potenciál zlatých let ekonomického růstu a získaného bohatství ve směru efektivní alokace těchto prostředků do oblasti podpory rozvoje země. Zmíněné problémy proto nemůžeme v principu přičíst na vrub čínské protistrany, která se, v souladu s principem nevměšování se do vnitřních záležitostí, zcela přirozeně nepodílela na procesu přerozdělování získaných prostředků a to ani v případě poskytnutých finančních toků na zmíněné projekty. Vzhledem ke zdevastovanému stavu země po ukončení mnohaletého válečného konfliktu, náročnému, dlouhodobému procesu rekonstrukce válkou zničené země a především značně negativnímu demografickému vývoji v zemi, je však rovněž otázkou, zdali bylo vůbec v silách angolské vlády více zefektivnit přerozdělování získaných prostředků směrem k celkovému rozvoji v zemi. Minimálně však míra korupce, jež byla analyzována v podkapitole 4.4.2, se ukázala jako významná překážka efektivního přerozdělování těchto získaných prostředků.

V otázce aktuálních problémů vzešlých z čínsko-angolské spolupráce, byl podrobněji analyzován především negativní dopad oil-backed loans na ekonomiku země v období hospodářské recese způsobené poklesem příjmů na straně obchodu s ropou. Tento problém byl nadále rozveden rovněž v páté kapitole práce, konkrétně na komparativním příkladu Rovnické Guineje, jež, podobně jako Angola, přijala ze strany Číny tuto formu úvěrů. Vzhledem k celkovému objemu získaných půjček, majících charakter oil-backed loans, který přesáhl hodnotu 10 mld. amerických dolarů, se tato forma financování ukázala v případě Angoly jako dosti komplikovaná. Díky nutnosti navýšení denních dodávek ropy pro splnění předem stanovené výše splátek a kontraktů, jež se odvíjejí od aktuálních cen ropy, se tak Angola v současné době dostává do velmi nezáviděníhodné situace, kdy se ji snižuje disponibilní objem denní produkce ropy určený pro „řádný obchod“ s touto komoditou. Vzhledem k tomu, že podobný problém, v takové míře, nebyl prokázán v případě Rovnické Guineje, můžeme konstatovat, že se ukazuje rozhodnutí angolské vlády o zvolení této formy půjček jako dosti nešťastné. Otázkou však zůstává, zdali měla angolská vláda při procesu vyjednávání o získání těchto prostředků vůbec na výběr, což není pochopitelně známo. I kdyby ne, ukazuje se i samotná výše objemu těchto prostředků a především samotný podíl vnějšího zadlužení země vůči HDP jako potenciální riziko do budoucna ve směru k udržitelnosti tohoto dluhu, především za předpokladu prohloubení stávající ekonomické krize v zemi. Na základě provedené komparace s příkladem Rovnické Guineje však můžeme konstatovat, že především přílišná surovinová závislost těchto zemí, jež je rovněž příznačnou charakteristikou i pro další země regionu, se ukazuje jako klíčový, primární faktor, který vede

ke vzniku zmíněných problémů, respektive ke vzniku hospodářských krizí a z nich plynoucích negativních dopadů.

K ověření zmíněné druhé hypotézy je však nutno podotknout, že samotná analýza, jež byla předmětem především čtvrté kapitoly práce, byla provedena pouze na příkladu jedné z mnoha zemí regionu, tudíž její výsledky nemůžeme vztáhnout na region jako celek. Je však zřejmé, že v případě zemí postižených válečnými konflikty či extrémně nízkou mírou ekonomického rozvoje, má přítomnost čínského partnera, zejména v oblasti realizace a financování projektů ve směru posílení „základní vybavenosti“ země, spočívající ve zlepšení infrastruktury či výstavbě vzdělávacích a zdravotnických zařízení, pozitivní dopad. Pokud bychom ověření druhé hypotézy omezili pouze na případ Angoly, můžeme konstatovat, že se zmíněný pozitivní reálný dopad spolupráce s Čínou podařilo z velké části prokázat a můžeme jej tedy zařadit mezi jeden z hlavních faktorů zlepšování ekonomického rozvoje v této zemi.

Poslední stanovená hypotéza se dotýkala poměrně stále aktuálního a diskutovaného tématu alokace a klasifikace čínských finančních prostředků v Subsaharské Africe a jejich směřování vůči svým klíčovým surovinovým partnerům (v našem případě předním dovozcům ropy). Konkrétně bylo cílem ověření hypotézy, že Čína v současnosti preferuje z větší míry budování obchodních vztahů před poskytováním „čisté“ rozvojové pomoci v regionu. Onu „současnost“ jsme v páté kapitole práce ztotožnili s obdobím let 2000 – 2012 a to na základě posledních dostupných zdrojů o čínských aktivitách v regionu. Pokud bychom zmíněnou otázku převahy charakteru ekonomické spolupráce posuzovali dle celkového, převažujícího množství poskytnutých prostředků v tomto období, označili bychom obchodní či „komerční“ spolupráci za onu převažující. Důvodem této dedukce byl převažující podíl poskytnutých prostředků majících charakter OOF, který ve sledovaném období dosáhl dvou třetin a o kterém jsme se přesvědčili v podkapitole 5.1. Dalším argumentem pro toto tvrzení byla skutečnost, že v samotné skupině prostředků majících charakter OOF nebyly zařazeny „klasické obchodní investice“ o jejichž objemu a významu jsme se přesvědčili v podkapitole 3.2 a de facto v celé čtvrté kapitole práce. Důležitým východiskem byla rovněž alokace zmíněných prostředků majících charakter OOF, která, z hlediska jejího podílu na celkovém objemu poskytnutých prostředků, směřovala, v komparaci s prostředky majících charakter ODA, více směrem ke klíčovým ropným partnerům Číny v regionu, což jen potvrzuje strategický záměr Číny a její úsilí o prohlubování obchodní a investiční spolupráce s těmito zeměmi. Konkrétně dosáhl zmíněný podíl prostředků OOF poskytnutý hlavním dovozcům

ropy v regionu 32 %. I přes zmíněnou převahu komerčního charakteru spolupráce je potřeba zmínit, že i činnosti spadající do oblasti rozvojové pomoci ze strany Číny nejsou druhořadé, ba naopak. Čína dlouhodobě věnuje značné úsilí v oblasti podpory rozvoje a boje s chudobou ve vybraných nejchudších zemích regionu. Konkrétně se ve sledovaném období 2000 – 2012 jednalo především o Etiopii a Mosambik, které plně reprezentovali zmíněnou skupinu zemí (měřeno podle HDI). Výrazným způsobem vzrostl rovněž samotný objem celkové poskytnuté rozvojové pomoci (mající charakter ODA) - z 0,2 mld. dolarů v roce 2002 na 7,4 mld. dolarů v roce 2012. Primárním motivem tohoto zvýšeného úsilí ze strany Číny bylo již zmíněné prosazování vlastní zahraniční politiky, zejména ve směru prosazování principu jedné Číny ve světě. Zmíněné poznatky, vzešlé především z poslední kapitoly práce, tak značnou mírou „oslabily“ některé kritické hlasy, které označují čínské aktivity v Subsaharské Africe někdy dokonce až za „neokolonialistické“, tedy mající charakter především v čerpání přírodních zdrojů bez jakéhokoliv pozitivního dopadu na „poskytovatele“ těchto zdrojů. Partnerství mezi oběma regiony se v celém průběhu práce ukázalo jako značně rovné, kladoucí důraz na princip vzájemné prospěšnosti.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem můžeme potvrdit i třetí stanovenou hypotézu. Nicméně i zde je nutno dodat, že zmíněné empirické ověření se opíralo výhradně o období let 2000 až 2012 a že z důvodu absence novějších statistik nemůžeme tento závěr, se stoprocentní jistotou, aplikovat i na období po roce 2012. Můžeme se však přesto domnívat, že vzhledem k dlouhodobému trendu alokace čínských finančních prostředků, nedošlo v posledních třech letech k výrazné změně jejich kurzu, a to vzhledem k dlouhodobé ekonomické a diplomatické strategii Číny v regionu a již zmíněným třem základním motivům, jež byly předmětem ověření první hypotézy.

Seznam použité literatury a zdrojů

1. ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. Rozvojová ekonomika. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, str. 16
2. Africa Research Institute. Views of suburban Luanda: banishing the ghosts from Kilamba. [online]. 2015 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://www.africaresearchinstitute.org/blog/views-of-suburban-luanda-banishing-the-ghosts-from-kilamba/>
3. African Development Bank. Angola Data Portal [online]. 2016 [cit.2016-08-29]. Dostupné z: <http://angola.opendataforafrica.org/>
4. African Development Bank. Equatorial Guinea Economic Outlook [online]. 2016 [cit.2016-08-29]. Dostupné z: <http://www.afdb.org/en/countries/central-africa/equatorial-guinea/equatorial-guinea-economic-outlook/>
5. AidData - Open Data for International Development. Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa [online]. 2009 [cit.2016-09-20]. Dostupné z: http://aiddata.org/sites/default/files/wps15_apples_and_dragon_fruits.pdf
6. AidData - Open Data for International Development. Highway Project 54[online]. 2009 [cit.2016-09-20]. Dostupné z: <http://china.aiddata.org/projects/61?iframe=y>
7. AidData - Open Data for International Development. China's \$2b oil-backed loan to Equatorial Guinea [online]. 2014 [cit.2016-11-04]. <http://china.aiddata.org/projects/484?iframe=y>
8. AidData - Open Data for International Development. Irrigation for Luena, Caxito, Gandjelas, and Waco-Kungo, Second Phase [online]. 2009 [cit.2016-09-20]. Dostupné z: <http://china.aiddata.org/projects/34898?iframe=y>
9. AidData - Open Data for International Development. Project-Level Data [online]. 2016 [cit.2016-11-02]. Dostupné z: <http://china.aiddata.org/downloads>
10. AMINEH PARVIZI, A. -- YANG, G. Secure oil and alternative energy : the geopolitics of energy paths of China and the European Union. Boston. Brill Publishing, 2012. ISBN 978 9 004-21857-4
11. Angola Today Business. Angolan oil exports to China increase in July by 23.3% [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://www.angola-today.com/news/exports-china/>
12. BBC News. Guinea mining: PM defends radical industry shake-up [online]. 2011 [cit.2016-07-20]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-africa-14915121>
13. Bloomberg. Chinese Outbound Tourists May Double to 200 Million, CLSA Says [online]. 2016 [cit.2016-07-17]. Dostupné z: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-01-20/chinese-outbound-tourists-may-double-to-200-million-clsa-says>
14. Brookings Institution. China's direct investment in Africa: Reality versus myth. 2015 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2015/09/03/chinas-direct-investment-in-africa-reality-versus-myth/>
15. Center for International Development at Harvard University. Washington Consensus [online]. 2013 [cit.2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.cid.harvard.edu/cidtrade/issues/washington.html>
16. Central Intelligence Agency. The World Factbook. Africa: Angola [online]. 2016 [cit.2016-08-27]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ao.html>
17. COOKE, J. G. U.S. and Chinese Engagement in Africa Prospects for Improving U.S.-China-Africa Cooperation. Washington. Center for Strategic and International Studies, 2008.. ISBN 978-0-89206-538-7

18. Edoun, E.I. -- Netshiozwi, E.E. Empirical evaluation of China imports on employment in the South African textile industry [online]. 2015 [cit.2016-04-10]. Dostupné z: http://businessperspectives.org/journals_free/ppm/2015/PPM_2015_02_Edoun.pdf
19. EUR - LEX. Access to European Union law. Dohoda z Cotonou [online]. 2016 [cit.2016-04-15]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=URISERV%3Ar12101>
20. European Commission Aid Explorer. EU Aid Overview [online]. 2014 [cit.2016-04-18]. Dostupné z: <https://euaidexplorer.ec.europa.eu/AidOverview.do>
21. European Commission. About International Cooperation and Development - DG DEVCO [online]. 2015 [cit.2016-04-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/general_en
22. Euroskop.cz. Smlouva o založení Evropského společenství (ES) [online]. 2016. [cit.2016-04-15]. http://www.euroskop.cz/gallery/2/754-smlouva_o_es.pdf
23. FocusEconomics. Angola Commodities July 2016 [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://www.focus-economics.com/countries/angola/news/commodities/rally-in-angola-cabinda-oil-comes-to-an-end-in-july>
24. Forum on China-Africa Cooperation. China's African Policy [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.focac.org/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>
25. Forum on China-Africa Cooperation. Xi announces 10 major China-Africa cooperation plans for coming 3 years [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.focac.org/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>
26. GREENAWAY, D. -- MILNER, C. -- YAO, S. China and the world economy. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010. ISBN 978-0-230-52152-0
27. Human Rights Watch. Angola: Explain Missing Government Funds [online]. 2011 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2011/12/20/angola-explain-missing-government-funds>
28. China National Tourism Administration. Tourism statistics database [online]. 2016 [cit.2016-07-17]. Dostupné z: <http://en.cnta.gov.cn/Statistics/TourismStatistics/>
29. China Sonangol Official Website. Our Business[online]. 2015 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: http://www.chinasonangol.com/oil_and_gas.html
30. ChinaDaily.com. China to loan Mozambique \$2.3b for power plant [online]. 2014 [cit.2016-07-20]. Dostupné z: http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-05/10/content_794030.htm
31. IndexMundi. Angola Demographics Profile 2016. [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: http://www.indexmundi.com/angola/demographics_profile.html
32. IndexMundi. Angola Public Debt [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: http://www.indexmundi.com/angola/public_debt.html
33. International Monetary Fund. Angola: 2015 Article IV Consultation-Press Release [online]. 2015 [cit.2016-11-05]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15260.pdf>
34. International Monetary Fund. Angola: Selected Issues and Statistical Appendix [online]. 2007 [cit.2016-08-16]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2005/cr05125.pdf>
35. International Monetary Fund. IMF Country Report No. 11/346 [online]. 2011 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11346.pdf>
36. International Monetary Fund. IMF Working Paper WP/09/98. Understanding Inflation Inertia in Angola [online]. 2009 [cit.2016-08-29]. Dostupné z: <http://angola.opendataforafrica.org/>

37. International Monetary Fund. Republic of Equatorial Guinea: 2015 Article IV Consultation-Press Release [online]. 2015 [cit.2016-01-04]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15260.pdf>
38. International Monetary Fund. World Economic Outlook 2015 – Statistical Appendix. [online]. 2015 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/pdf/statapp.pdf>
39. International Railway Journal. \$US 12bn Nigerian Coastal Railway deal signed [online]. 2014 [cit.2016-07-20]. Dostupné z: [http://www.railjournal.com/index.php/africa/\\$us-12bn-nigerian-coastal-railway-deal-signed.html](http://www.railjournal.com/index.php/africa/$us-12bn-nigerian-coastal-railway-deal-signed.html)
40. International Trade Administration. African Growth and Opportunity Act [online]. 2016 [cit.2016-01-16]. Dostupné z: <http://trade.gov/agoa/>
41. JENÍČEK, V. -- GROFOVÁ, Š. Least Developed Countries. Characteristic, Comparison, Problems. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 184 s. ISBN 978-3-659-58767-2.
42. Macauhub. China's Exim Bank to continue providing loans to Angola. [online]. 2016 [cit.2016-09-17]. Dostupné z: <http://www.ipim.gov.mo/en/portuguese-speaking-countries-news/chinas-exim-bank-to-continue-providing-loans-to-angola/>
43. Macauhub. Companies from China awarded contracts in Angola worth US\$56.7 billion [online]. 2016 [cit.2016-09-23]. Dostupné z: <http://www.macauehub.com.mo/en/2016/04/05/companies-from-china-awarded-contracts-in-angola-worth-us56-7-billion/>
44. Macauhub. Hospitality and tourism in Angola create 191,000 jobs [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: <http://www.macauehub.com.mo/en/2016/04/06/hospitality-and-tourism-in-angola-create-191000-jobs/>
45. Macauhub. China Development Bank grants loan to Angola's Sonangol [online]. 2014 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://www.macauehub.com.mo/en/2014/12/15/china-development-bank-grants-loan-to-angolas-sonangol/>
46. Mercer. 2015 Cost of Living Rankings. [online]. 2015 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <https://www.imercer.com/content/mobility/cost-of-living-city-rankings.html#list>
47. Mining-technology.com. Catoca Diamond Mine, Angola [online]. 2015 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://www.mining-technology.com/projects/catoca-diamond-mine/>
48. Ministry of Foreign Affairs of Japan.TICAD [online]. 2016 [cit.2016-01-16]. Dostupné z: <http://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad/what.html>
49. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations Between the People's Republic of China and the People's Republic of Angola [online]. 2002 [cit.2016-09-17]. Dostupné z: <http://wcm.fmprc.gov.cn/pub/eng/wjb/zzjg/fzs/gjlb/2914/2915/t16465.htm>
50. Ministry of Foreign Affairs, Republic of China. Diplomatic Allies [online]. 2015 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.mofa.gov.tw/en/AlliesIndex.aspx?n=DF6F8F246049F8D6&sms=A76B7230ADF29736>
51. Moderní Čína : komplexní průvodce novým světovým ekonomickým gigantem. Brno: Jota, 2009. ISBN 978-80-7217-681-6.
52. Moody's. Angola: Moody's downgrades Angola's rating to B1 with negative outlook, concluding review for downgrade [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: https://www.moodys.com/research/Moodys-downgrades-Angolas-rating-to-B1-with-negative-outlook-concluding--PR_347908
53. Oficiální stránky společnosti Shanghai Zendai Property Ltd. ZENDAI, MODDERFONTEIN NEW CITY [online]. 2016 [cit.2016-07-20]. Dostupné z: http://www.heartland.co.za/1_zendai_development_sa.php
54. Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Co-operation Directorate (DCD-DAC) [online]. 2014 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/>

55. Organisation for Economic Co-operation and Development. Development finance data [online]. 2015 [cit.2016-11-08]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/>
56. Organisation for Economic Co-operation and Development. Official development assistance – definition and coverage. [online]. 2015 [cit.2016-10-27]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistance/definitionandcoverage.htm>
57. Organization of the Petroleum Exporting Countries. Angola facts and figures [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/147.htm
58. Overseas Security Advisory Council. Angola 2016 Crime & Safety Report [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: <https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=19526>
59. Oxford Poverty and Human Development Initiative. Country briefing: Angola. Multidimensional Poverty Index (MPI) At a Glance [online]. 2011 [cit.2016-09-02]. Dostupné z: <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/Angola1.pdf>
60. Political Economy Research Institute. University of Massachusetts Amherst. Modern conflicts: Conflict profile Angola (1975-2002) [online]. 2015 [cit.2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/Angola.pdf>
61. Reuters. Angola cuts 2015 budget to \$52 bln after oil drop [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://af.reuters.com/article/investingNews/idAFKBN0LB0AA20150207>
62. Reuters. *Angola cuts 2015 budget to \$52 bln after oil drop* [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: <http://af.reuters.com/article/investingNews/idAFKBN0LB0AA20150207>
63. Reuters. Growing Chinese debt leaves Angola with little spare oil [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/angola-oil-finance-idUSL5N16H3EV>
64. Reuters. China to loan Angola's Sonangol \$2 bln for oil projects [online]. 2014 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/angola-china-oil-idUSL6N0U21XZ20141218>
65. Rural Poverty Portal. Rural poverty in Angola [online]. 2014 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://www.ruralpovertyportal.org/country/home/tags/angola>
66. SVATOŠ, M. Zahraniční obchod : teorie a praxe. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2708-0.
67. Syrovátka, M., Harmáček, J. Rozvojová studia – vybrané kapitoly. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2010, str. 46.
68. Taylor, I. The Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) London: Routledge, 2012. ISBN 978-0-415-62851-8.
69. The Africa-EU Partnership. 4th EU-Africa Summit 2014 [online]. 2014 [cit.2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.africa-eu-partnership.org/en/4th-africa-eu-summit>
70. The Economist Intelligence Unit. Sonangol restructuring detailed [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://country.eiu.com/>
71. The Economist. Jonas Malheiro Savimbi, a despoiler of Angola, died on February 22nd, aged 67. [online]. 2002 [cit.2016-08-02]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/1010682>
72. The Guardian. Africa's richest woman under pressure to step down from Angolan energy firm [online]. 2011 [cit.2016-10-17]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/19/angolan-activist-rafael-marques-president-daughter-isabel-dos-santos-axed-from-energy-firm>
73. The Guardian. Angola's president says he's giving up 37-year rule. Should we believe him? [online]. 2016 [cit.2016-10-22]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/14/angola-president-dos-santos-giving-up-power-2018-should-we-believe-him>

74. The Humphrey School of Public Affairs – University of Minnesota. China in Angola: The Pros and Cons of China's Aid Structure [online]. 2014 [cit.2016-09-17]. Dostupné z: <http://humphreyreview.com/article/china-in-angola-the-pros-and-cons-of-chinas-aid-structure/>
75. The Journal of Asian and African Studies. Bulldozer or Locomotive? The Impact of Chinese Enterprises on the Local Employment in Angola and the DRC. [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://jas.sagepub.com/content/45/3/350.abstract>
76. The Millennium Challenge Corporation. Control of Corruption Indicator [online]. 2014 [cit.2016-11-04]. <http://china.aiddata.org/projects/484?iframe=y>
77. The Ministry of Commerce of the Government of China. Business Review 2013 (X): Remarkable Achievements Made in China-Africa Economic and Trade Cooperation [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: http://english.mofcom.gov.cn/article/zt_review2013/column1/201401/20140100453605.shtml
78. The Ministry of Commerce of the Government of China. Foreign Investment Statistics. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/>
79. The New Kilamba Official Website. History [online]. 2016 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: <http://kilamba-info.com/history/>
80. The Observatory of Economic Complexity. Visualizations [online]. 2016 [cit.2016-11-04]. Dostupné z: <http://atlas.media.mit.edu/en/>
81. The Open Society Initiative for Southern Africa. Chinese involvement in Angola [online]. 2012 [cit.2016-09-20]. Dostupné z: <http://www.osisa.org/books/regional/chinese-involvement-angola>
82. The Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD Investment Policy Reviews - China 2008: Encouraging Responsible Business Conduct [online]. 2008 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: <http://www.oecdbookshop.org/en/browse/title-detail/?ISBN=202008071P1>
83. The State Council of the People's Republic of China. Administrative Division [online]. 2014 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: http://english.gov.cn/archive/china_abc/2014/08/27/content_281474983873401.htm
84. The State Council of the People's Republic of China. China-Africa Economic and Trade Cooperation 2013 [online]. 2014 [cit.2016-07-18]. Dostupné z: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986536.htm
85. Trade Law Centre of Southern Africa. The Impact of China-Africa Trade Relations: The Case of Angola. [online]. 2009 [cit.2016-09-25]. Dostupné z: <http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/32375/1/Angola-TradeStudy.pdf?1>
86. Tradingeconomics. Equatorial Guinea Oil Production [online]. 2016 [cit.2016-11-04]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/equatorial-guinea/crude-oil-production>
87. Tradingeconomics. Angola Government Budget [online]. 2016 [cit.2016-10-21]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/angola/government-budget>
88. Transparency International. Corruption by Country / Territory [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/country/#AGO>
89. U.S. Energy Information Administration. Equatorial Guinea [online]. 2015 [cit.2016-04-21]. Dostupné z: https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_expc_a_EP00_EEX_mbb1_m.htm
90. U.S. Energy Information Administration. Global Trade Information Services [online]. 2016 [cit.2016-04-10]. Dostupné z: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN>
91. U.S. Energy Information Administration. Petroleum & Other Liquids. Exports by Destination [online]. 2016 [cit.2016-04-20]. Dostupné z: https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_expc_a_EP00_EEX_mbb1_m.htm

92. UNCTAD. World Investment Report 2014 [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=937>
93. UnionPay International. UnionPay Accepted by another 8 Countries in Africa [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <http://www.unionpayintl.com/en/enaboutUpi/ennewsCenter/encompanyNews/3007787.shtml>
94. United Nation Conference on Trade and Development. The Least Developed Countries Report 2015. [online]. 2015 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2015_en.pdf
95. United Nation Development Programme. Human Development Report 2015 – technical note [online]. 2015 [cit.2016-10-27]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2015_technical_notes.pdf
96. United Nation Development Programme. Multidimensional Poverty Index (MPI) [online]. 2016 [cit.2016-10-27]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/multidimensional-poverty-index-mpi>
97. United Nation Development Programme. Population living below 1.25 dollar PPP per day (%) [online]. 2016 [cit.2016-09-02]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>
98. United Nations Development Programme. Human Development Report 2015. Work for human development. [online]. 2015 [cit.2016-09-28]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/AGO.pdf
99. United Nations Development Programme. Population living below \$1.25 PPP per day (%) [online]. 2013 [cit.2016-09-28]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/population-living-below-125-ppp-day>
100. United Nations. United Nations Statistics Division [online]. 2016 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>
101. United Nations. United Nations TreatySeries, vol. 299. [online]. 1958 [cit.2016-01-15]. Dostupné z: <http://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20299/v299.pdf>
102. Visão Impresa Publishing S.A. Angola: Cerca de 259.000 chineses vivem atualmente no país. [online]. 2012 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://visao.sapo.pt/lusa/angola-cerca-de-259000-chineses-vivem-atualmente-no-pais=f660830>
103. World Bank Group. Domestic credit to private sector (% GDP) [online]. 2016 [cit.2016-04-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/>
104. World Bank Group. FAQs: Global Poverty Line Update [online]. 2015 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/global-poverty-line-faq>
105. World Bank Group. GDP (current US\$) [online]. 2016 [cit.2016-08-30]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AO>
106. World Bank Group. GDP Growth (annual %) [online]. 2016 [cit.2016-11-03]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=GQ>
107. World Bank Group. GDP per capita, PPP (current international \$) [online]. 2016 [cit.2016-09-02]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>
108. World Bank Group. Global Economic Prospects [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/GEP/GEP2015a/pdfs/GEP2015a_chapter2_regionaloutlook_SSA.pdf
109. World Bank Group. GNI per capita, PPP (current international \$) [online]. 2016 [cit.2016-09-02]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>
110. World Bank Group. Gross capital formation (% GDP) [online]. 2016 [cit.2016-04-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/>

111. World Bank Group. China [online]. 2016 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/china>
112. World Bank Group. Population growth rate (%) [online]. 2016 [cit.2016-08-28]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=AO>
113. World Bank Group. Population, total [online]. 2016 [cit.2016-10-29]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ZG>
114. World Bank Group. Poverty headcount ration at national povert. [online]. 2016 [cit.2016-04-10]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/>
115. World Bank Group. Rural population (% of total population) [online]. 2016 [cit.2016-08-05]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS?end=2005&locations=AO&start=1975>
116. World Bank Group. Trade in Services [online]. 2016 [cit.2016-07-15]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/BG.GSR.NFSV.GD.ZS>
117. World Bank Group. World Bank Country and Lending Groups [online]. 2016 [cit.2016-10-25]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>
118. World Bank Group. World Development Indicators [online]. 2016 [cit.2016-08-30]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=AGO>
119. World Bank Group. World Intergrated Trade Solution [online]. 2016 [cit.2016-04-10]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/>
120. World Economic Forum. Why is Angola's capital the most expensive city in the world?. [online]. 2015 [cit.2016-10-12]. Dostupné z: <https://www.weforum.org/agenda/2015/06/why-is-angolas-capital-the-most-expensive-city-in-the-world/>
121. World Travel and Tourism Council. Travel & Tourism Economic Impact Report 2016 [online]. 2016 [cit.2016-07-18]. Dostupné z: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2016/subsaharanafrica2016.pdf>
122. ZÁHOŘÍK, J. Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-021-0.
123. ZTE Corporation Official Website. Movitel, ZTE to Launch Commercial LTE Network in Angola [online]. 2012 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: http://www.zte.com.cn/en/press_center/news/201202/t20120228_351245.html
124. ZTE Corporation Official Website. ZTE Wins Angola EDEL Smart Electricity Meter Project [online]. 2013 [cit.2016-09-22]. Dostupné z: http://www.zte.com.cn/en/press_center/news/201304/t20130410_394797.html

Seznam grafů

Graf 1: Úroveň denní produkce a spotřeby ropy v letech 1985 až 2013 v Číně (v tis. barelech).....	35
Graf 2: Největší dovozci ropy do Číny v roce 2014 (% zastoupení).....	36
Graf 3: Srovnání vývoje meziročního růstu HDP v SSA a Číně v letech 2006 - 2015.....	39
Graf 4: Vztah mezi objemem čínských textilních dovozů a zaměstnaností v textilním průmyslu v Jihoafrické republice v letech 1993 – 2011 (tis. USD / tis. obyvatel)	41
Graf 5: Vývoj vzájemné obchodní výměny se zbožím mezi Čínou a Subsaharskou Afrikou v letech 2005 – 2014 (mld. USD)	43
Graf 6: Podíl největších dovozců ropy z regionu SSA do Číny v roce 2014 (%)	44
Graf 7: Příjmy z cestovního ruchu a jejich relativní podíl na HDP regionu SSA v letech 2006 - 2016	48
Graf 8: Hodnota přílivu čínských ODI na africký kontinent v letech 2005 až 2014 (mld. USD) a jejich meziroční tempo růstu (%)	50
Graf 9: Odvětvová struktura čínských ODI na africkém kontinentu v roce 2012 (% zastoupení).....	51
Graf 10: Podíl obyvatelstva Angoly žijícího na venkově v letech 1975 - 2005 (%).....	62
Graf 11: Vývoj veřejného dluhu Angoly v letech 2000 – 2005, absolutní (bil. kwanza) i relativní vyjádření (% podíl na HDP).....	65
Graf 12: Produkce diamantů v Angole v letech 2004 - 2012 (v mld. dolarů / mil. karátů).....	76
Graf 13: Vývoj vzájemného objemu a salda obchodu se zbožím v letech 2000 – 2014 (z pohledu Angoly, v mld. dolarů)	77
Graf 14: Procentuální podíl zastoupení ropy na celkovém vývozu Angoly do Číny v letech 1995 až 2014 (%).....	78
Graf 15: Vývoj jednotlivých složek HDI Angoly a srovnání indexu s vybranými zeměmi regionu v letech 2000 - 2014.....	80
Graf 16: Vývoj meziročního růstu HDP Angoly v letech 2005 – 2015 (%)	91
Graf 17: Vývoj cen angolské ropy Cabinda za období březen 2011 až březen 2016 (cena za barel, v USD)	92
Graf 18: Struktura poskytnutých čínských finančních prostředků a jejich sektrová alokace v letech 2000 – 2012 (v mld. dolarů).....	100
Graf 19: Srovnání objemu poskytnuté rozvojové spolupráce Čínou a členy DAC v letech 2000 až 2012 (mld. USD)	104
Graf 20: Vývoj objemu poskytnuté rozvojové pomoci (ODA) ze strany Číny a DAC v letech 2002 až 2012 (mld. USD)	105
Graf 21: Porovnání alokace denního vývozu ropy z Rovnické Guineje a Angoly v roce 2014 (%)	110

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1: Kategorizace zemí na základě indikátoru HND na obyvatele podle Světové banky pro fiskální rok 2017	8
Tabulka 2: Kategorizace zemí z hlediska jejich rozvoje měřeného pomocí Human Development Index za rok 2014.....	10
Tabulka 3: Struktura přírodních zdrojů ve vybraných zemích Subsaharské Afriky	34
Tabulka 4: Přehled největších přímých zahraničních investic Číny v regionu	54
Tabulka 5: Přehled vybraných ukazatelů vývoje angolského obyvatelstva v letech 1995 až 2005	61
Tabulka 6: Ukazatel HDI Angoly, včetně jeho jednotlivých indikátorů v letech 2000 – 2014	79
Tabulka 7: Ukazatel IHDI Angoly v roce 2014 a jeho srovnání s regionem SSA a skupinou zemí s nejnižším HDI	81
Tabulka 8: Vybraní ukazatelé pracovních podmínek v Angole za rok 2014 a jejich srovnání s regionem SSA a skupinou zemí s nejnižším HDI	82
Tabulka 9: Počty angolských a čínských pracovníků zapojených do čínsko-angolských projektů uskutečněných v letech 2005 – 2007 z hlediska jednotlivých sektorů.....	84
Tabulka 10: Největší recipienti čínské rozvojové pomoci dle klasifikace AidData v letech 2000 – 2012	98
Tabulka 11: Největší recipienti čínských finančních toků majících charakter OOF dle klasifikace AidData v letech 2000 – 2012.....	99
Tabulka 12: Srovnání zadlužení Rovníkové Guineje a Angoly v roce 2014	108
 Obrázek 1: Detailní schéma Multidimensional Poverty Index	14
Obrázek 2: Detailní schéma Inequality-adjusted Human Development Index	15